

БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ И ПОЛИТИЦИ: ВЗАИМНИ ВЛИЯНИЯ

Тоталитарни и посттоталитарни речеви практики

Ирина Гъркова

БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ
И ПОЛИТИЦИ:
ВЗАИМНИ ВЛИЯНИЯ

Тоталитарни и посттоталитарни
речеви практики

София • 2024

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Рецензенти

проф. д-р Веселина Вълканова

проф. д-р Ефрем Ефремов

© 2024 Ирина Гъркова

© 2024 Антонина Георгиева, оформление на корицата

© 2024 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISBN 978-954-07-5961-6

СЪДЪРЖАНИЕ

Съкращения / 8

Предговор / 9

Увод / 13

I. Деполютизиране в медийната и в политическата сфера / 21

1. Медиите в тоталитарната държава / 21
 - 1.1. Журналистика и господстваща идеология / 22
 - 1.2. Медийна пропаганда и репресия / 23
 - 1.3. Езикови клишета и манипулация / 25
2. Медиите и преходът към демокрация / 26
 - 2.1. Конституционно закрепена свобода на словото / 26
 - 2.2. Допустими граници на свободата на словото / 27
 - 2.3. Аспекти на медийната регулация / 28
3. Нова визия, език и съдържание на пресата / 29
 - 3.1. Промяна на печатната матрица / 30
 - 3.2. Актуализирани синтаксис, речник и стилистика / 30
4. Езикови иновации / 32
5. Таблоид и таблоидизиране / 34
 - 5.1. Поява на таблоида / 34
 - 5.2. Таблоидизиране / 37
 - 5.3. Основни таблоидни характеристики / 39
 - 5.3.1. Ефектна графическа визия / 39
 - 5.3.2. Тематична незадълбоченост и неинтерпретативност / 39
 - 5.3.3. Персонализирането като знак за идеен дефицит / 41
 - 5.3.4. Колоквиализация на журналистическия език / 42
 - 5.3.5. Употреба на политически некоректен език / 42
6. Деполютизиране в политическото пространство / 43
 - 6.1. Загуба на идентичност и популистски тенденции / 43
 - 6.2. Развлечението и политическата комуникация. Политейнемът / 45
 - 6.3. Копиране на медийни стратегии / 46
7. Етика, отговорност, репутация в журналистиката и политиката / 47
 - 7.1. Нарушаване на етичните правила / 47
 - 7.2. Репутацията като ключово понятие / 49

II. Политическите заемки в медийния речник / 50

1. През 1980–1981 г. – грижа за човека, ускорени темпове и нови хоризонти / 51
 - 1.1. Темите и изказът в пленарната зала / 51
 - 1.2. „Усъвършенствуване“ – от политическия към медийния речник / 55
 - 1.3. За първоизточниците на езиковата мода от 1980–1981 г. / 56
 - 1.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ / 57

2. През 1990–1991 г. – национално съгласие, честни избори и изход от кризата / 61
 - 2.1. Темите и изказът в пленарната зала / 61
 - 2.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ / 62
- 2.3. През 2000–2001 г. – национален интерес, политическа воля, приоритети / 65
 - 2.3.1. Темите и изказът в пленарната зала / 65
 - 2.3.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ / 66
- 2.4. През 2010–2011 г. – подслушване и следене, полицейска държава / 68
 - 2.4.1. Темите и изказът в пленарната зала / 68
 - 2.4.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ / 69
- 2.5. През 2021–2022 г. – криза, мутри, протести / 71
 - 2.5.1. Темите и изказът в пленарната зала / 71
 - 2.5.2. „Изчегъртване“ – от политическия към медийния речник / 73
 - 2.5.3. За първоизточниците на езиковата мода от 2020–2021 г. / 77
 - 2.5.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ / 77
- 2.6. Обобщение и изводи / 81

III. Таблоидизиране в политическата сфера / 84

1. Демократизиране на държавата и на парламентарната реч (1990–1991) / 85
 - 1.1. Държавността като лайтмотив в работата на Великото народно събрание / 85
 - 1.2. В изказа на депутатите – нови стилистични регистри и наследени клишета / 86
 - 1.3. Лексикалните опозиции като изява на двуполусния политически модел / 88
2. Парламентарни изяви на крайната разговорност (2000–2001) / 92
 - 2.1. Вътрешни кризи и евроинтеграция в дневния ред / 92
 - 2.2. Изяви на неформалния тон и език в парламента / 93
 - 2.3. Персонализиране и език на враждебност в политическия дебат / 94
3. Парламентарно словотворчество и посочване на врага (2010 и 2011) / 98
 - 3.1. Дебат под знака на извънредността (изборно законодателство, нерегламентирано подслушване, специализирани съдилища) / 98
 - 3.2. Словесни двубои и нови думи / 98
 - 3.3. Персоналното посочване на враг / 99
 - 3.4. Призиви за коректен език и ръкопляскания за обидите / 99
4. Признания за всеобща криза и реторика на протеста (2020–2021) / 106
 - 4.1. Под натиска на политическата и конституционната криза / 106
 - 4.2. Завръщането на „борческата“ лексика. Реторика на протеста и реторика на войната / 107
 - 4.3. Злепоставяне чрез прякори и липса на аргументи / 109
 - 4.4. Лексикалните опозиции на новия двуполусен модел: промяна срещу статукво / 109
 - 4.5. Патриотарска реторика на законодателната трибуна / 111
5. Обобщение и изводи / 118

IV. Медийни свидетелства за взаимоотношенията журналисти–власт / 122

1. Журналистика за доверието на управляващите (1980–1981) / 123

- 1.1. Пропаганда на постиженията на НРБ / 124
- 1.2. Отсъствие на критики към властта / 126
2. Журналистика за доверието на читателя (1990–1991) / 126
 - 2.1. Нов прочит и нов език за парламентарните новини / 126
 - 2.2. Кулоарни вести и портретиране на политици / 127
 - 2.3. Преса със самочувствие на независим коректив / 128
3. Критики към властта, която предпочита журналистиката от 80-те години на XX век (2000–2001) / 129
 - 3.1. Законодателно преследване на журналисти / 129
 - 3.2. Ограничаване на журналистическия достъп / 130
 - 3.3. Регулация и натиск върху обществените медии БНТ и БНР / 133
 - 3.4. Интерес към депутатския стайлинг и интриги / 135
 - 3.5. Превес на криминалните новини / 136
4. Тестове за интегритета на журналисти и парламентаристи (2010–2011) / 137
 - 4.1. Случаят „Верту“ – недопустим експеримент или недопустими привилегии? / 137
 - 4.2. Критики към работата и морала на депутатите / 139
 - 4.3. Фамилиарното назоваване на политици / 141
 - 4.4. Журналисти коментират журналисти / 142
 - 4.4.1. Защита за свалени от тв екрана / 142
 - 4.4.2. Порицаване на удобни за властта / 143
 - 4.5. Декларирана редакционна независимост / 144
5. Политиката – водеща тема. Медийната свобода – на 112-о място (2021–2022) / 145
 - 5.1. Подмяна на законодателната дейност с лобизъм и забрани / 145
 - 5.2. Медийни критики към „партиите на промяната“ / 147
 - 5.3. Прякорите на политици като знак за симпатия или санкция / 150
 - 5.4. Журналисти като „проводник“ и „жертва“ на цензура / 152
 - 5.5. Полицейско насилие срещу журналист / 155
 - 5.6. Критичен доклад за медийната свобода / 156
 - 5.7. Казусът с вестник „Труд“ – защита на държавния интерес или репресия? / 156
6. Обобщение и изводи / 200

Заклучение / 202

Библиография / 209

Съкращения

АЕЖ – Асоциация на европейските журналисти
БЗНС – Български земеделски народен съюз
БКП – Българска комунистическа партия
БНР – Българско национално радио
БНТ – Българска национална телевизия
БПС – Български професионални съюзи
БСП – Българска социалистическа партия
ВНС – Велико народно събрание
ЕКЗПЧОС – Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи
МС – Министерски съвет
НДСВ – Национално движение „Симеон Втори“
НС – Народно събрание
НСРТ – Национален съвет за радио и телевизия
ПП „Възраждане“ – политическа партия „Възраждане“
ПП ГЕРБ – политическа партия ГЕРБ
ПП ДПС – политическа партия „Движение за права и свободи“
ПП ИТН – политическа партия „Има такъв народ“
ПП „Продължаваме промяната“ – политическа партия „Продължаваме промяната“
ПП РЗС – политическа партия „Ред, законност и справедливост“
СДС – Съюз на демократичните сили
СЕМ – Съвет за електронни медии

Предговор

Изследователският труд на д-р Ирина Гъркова „Българските медии и политици: взаимни влияния“ обхваща 40-годишен период (1980–2021) от развитието на публичния диалог в страната с допълващи се видове научен анализ на някои основни тематични и езикови взаимни влияния и трансформации в медийния и политическия дискурс, които представляват ядрото на обществената комуникация. Отчетени са и определени външни нерегламентирани интервенции върху медиите от административно и политическо естество.

Условното разделяне на изследвания период на тоталитарен и пост-тоталитарен с оглед на различните тематични и речеви системи е амбициозен похват и същевременно благодатен, тъй като дава възможност наред с конкретните приноси обобщения и изводи монографията да се превърне в отправна точка с богат потенциал за изследвания в други научни области: историческа, политологическа, социологическа, информационно-технологична и пр. Като достойнство на труда още тук бих искала да отбележа обобщенията на взаимните влияния между медии и политика, особено на фона на глобалните динамични общественно-политически и социални промени в началото на второто десетилетие на новия век. Авторът е проявил кураж да анализира, без да разполага с предимствата на историческото отстояние от събитията, което обикновено носи доза сигурност и по-малка вероятност от субективизъм. Основание Ирина Гъркова да направи тези обобщения е дългогодишният ѝ опит с юридическа компетентност в политическия живот и взаимните му обвързаности, влияния и паралелни трансформации в медиите в процеса на публична комуникация.

Авторът стъпва на достиженията на медиазнанието и на политическите науки, за да ни убеди с находчиво и внимателно подбрани примери, анализирани на ясен и богат български книжовен език, в това, че темите от деня и езикът на политиците мощно влияят върху езика на медиите, че този процес е в състояние да отслабва тяхната конструктивна критичност и анализаторски достойнства, че политическият жаргон и клишета пряко се пренасят в редакционните заглавия и в съдържанието на публикациите, че таблоидният модел на пресата охотно се практикува от политическото представителство,

като в езика на политическата класа все по-често се срещат negliжиране на езиковите норми, идеен и лексикален дефицит и високи емоционални регистри, сензационност, правен нигилизъм, невежество. Монографията на д-р Гъркова изследва сто и четиридесет публикации от различни периоди в пет национални всекидневника: „Работническо дело“, „Земеделско знаме“, „Труд“, „24 часа“ и „Сега“. Към корпуса на изследваните текстове са включени стенограмите от 63 заседания от 12 състава на Народното събрание. В своя анализ авторът е постигнал прегледна, логически свързана и много интересна картина на развиващ се във времето процес на политическа и медийна комуникация, изтъкана от езикови послания, символи за поведение, внушения и ценности, която провокира вниманието на публиката.

Така в началото на 80-те години на отминалото столетие първоизточник на езиковата мода са програмни документи на управляващата партия за мащабно „усъвършенстване“ на социалистическата държава; в периода 1990–1991 г. доминантната лексика е „национално съгласие“, „изход от кризата“, „честни избори“. Езикът на медиите се таблоидизира, настъпват революционни промени – появява се добронамерена и конструктивна критика към властта. От журналистика в угода на властта медиите се превръщат в организационни структури, които се борят за доверието на читателите. Лексикални ядра като „духовна потребност“, „добросъвестност“, „повишаване на жизненото равнище“ характеризират темите „Грижа за човека“, „Ускорено развитие“, „Нови хоризонти“. Темата „Държавност“ („Държавна мощ“) е ярко дискутирана в пленарната зала като интегрална характеристика на държавното устройство и държавното управление и като отправна точка за планиране на държавната политика с оглед гарантиране на националната сигурност. В началото на новото хилядолетие „политическа воля“, „приоритети“ и „национален интерес“ нахлуват в политическия и в медийния дискурс; „подслушване“, „следене“ и „полицейска държава“ са преобладаващи теми и лексикални единици в пленарната зала, които заедно с таблоидизирането на речта характеризират периода 2010–2011 г.

Началото на второто десетилетие на XXI век е белязано от понятието „извънредност“ и съпътстващата лексика – „протести“, „изчегъртване“. В последния анализиран период езиковата мода отразява словесни двубои, словотворчество, персонално посочване на врага и рязко

разграничаване на „нас“ от „вас“. Враждебният език в политическия дебат връща „борческата“ лексика, безпardonността в поведението, повърхностните дебати, патриотарската реторика, обидите и заклинанията. Липсват смислени проекти за общо благоденствие и промяна към по-добро качество на живот. В трудно разчленима смес на повърхностно ниво се сплитат политическо, забавно, личностно, достоверно и измамно. За радост на медиите, честно е да се отбележи, че някои от тях полагат видими усилия да преодолеят опасните тенденции и умело отхвърлят опитите за брутален политически натиск. И както отбелязва в своя анализ д-р Гъркова, успяват.

Живеем в унифициран свят на различни кризи с многобройни и дълбоко вкоренени олигархични зависимости. Те са в състояние да определят съдържанието и смислите на взаимните влияния и трансформационните процеси на терена на медиите и политиката. Науката владее цялото поле на живота, а ние съществуваме в един идеал за съвършенство, „чиято дълбочина и височина още не са измерени“ – думи на Рабиндранат Тагор отпреди повече от век, валидни и за днешното бъдеще. И тъй като взаимнозависимите процеси между медии и политика според Ирина Гъркова са неизбежни, от решаващо значение за физическото и менталното здраве на личността и на всяка общност е какъв социален капитал представлява и действа на политическия и на медийния терен. Този въпрос на въпросите преминава като червена нишка в изследването, което е неоспоримо достойнство и не мога да не го отбележа. Провокирани сме да си зададем и потърсим отговор на редица въпроси: докъде можем да стигнем и какъв тип политическо и медийно представителство ражда гигантският скок в развитието на новите технологии; ще опазим ли/ще бъдат ли опазени хуманистичните идеали на човешките цивилизации; каква политическа култура ще се изгради в обществото; какви интерпретации ще получат въпросите за свободното слово, за свободната мисъл на многобройните социални структури, за медийните регулации и етика, за етиката на политическото; или теориите за неопределеното и несигурното ще се превърнат в алиби за ерозиране на истината, свободата и достойнството на човешката личност? Опасенията са основателни, поради което изследването поставя тези въпроси на преден план. Неизбежно е нови политически елити и лидери с почтеност и политическа отговорност, нова култура и нови стратегии да им противостоят. Навреме да проумеят, че обществените разделения

и болезнените политически амбиции и разломи раждат груб език на омраза, гняв и агресия. Формират убеждения и емоции за потъпкване на писани правила. Правят невъзможен живота в спокойствие и хармония и са пряко свързани с категории като медийна етика и медийна грамотност.

Тези широкомащабни внушения д-р Гъркова постига, като ни предлага класификация на основните видове взаимоотношения между политика и медии по признаците източник–период–адресат–последствие.

За първи път в българското медиазнание е възприет модел за анализ и оценка на взаимодействието между политика и медии. Научният подход дава възможност синхронно да бъдат характеризирани медийното пространство и култура, от една страна, и политическата култура като поведение, идейна и обществена значимост и като фактор за полезни бъдещи проекти – от друга.

Положени са основите за характеризиране и оценка на днешния ден през призмата на взаимните влияния между медии и политика в светлината на силни социалнополитически напрежения и в условията на тревога и поредица от бунтове във всички слоеве на обществата, чиито участници определят днешния политически елит като провален. И питат кой ще плати сметката.

Новаторски в научния труд е употребено понятието „таблоидизиране“ от полето на медиите в областта на политиката. Сравнението се основава на най-съществените жанрови черти на таблоида – тематичните и езиковите. От езикова гледна точка са очертани нови лексикални и стилистични ядра, продукт на взаимодействието между медии и политика.

Със своя труд д-р Ирина Гъркова категорично присъединява своите усилия за изграждане на обществена среда, в която опазването от фалшиви очевидности изисква да се практикуват етиката на човечността, почтеността и отговорността. Младите хора, особено тези в университетските зали, да не остават равнодушни към опасните видове популизъм, а да успяват да уловят девиациите на консуматорското общество и болните политически амбиции. Да разбират смисъла на забравени добродетели, основани на морала и нравствеността. Винаги има избор.

Маргарита Попова

Увод

Книгата е посветена на трансформациите и взаимните влияния на медийния и политическия дискурс в България за 40-годишен период, обхващащ тоталитарните и посттоталитарните речеви практики. Анализирани са основните промени и тенденции в публичния диалог в страната.

Значимостта и актуалността на темата са обвързани с обстоятелството, че политическата класа и журналистиката формират и направляват най-съществената част, ядрото на обществената комуникация. Изследователски импулс и аргумент добавя динамиката в политическите и обществените взаимоотношения през последните обхванати в настоящото изследване години (2020–2021). Периодът е белязан от поредица застъпващи се кризи, които провокират промени в обществените нагласи и поведение. Това предполага необходимост от задълбочени специализирани изследвания, особено що се отнася до интензивните трансформации в политическото пространство, обратите в парламентарното представителство и медийните рефлексии на тези процеси. Анализирането им все още е предизвикателство, основно поради недостатъчното историческо отстояние. Същевременно съпоставянето на най-актуалните характеристики на политическия и медийния дискурс с техни черти от други исторически периоди, също кризисни за обществото, допринася за обективността на проучването, за по-голяма представителност на резултатите и за практическа приложимост на изводите от анализа. Специфичен елемент към актуалността на темата привнася продължаваща поредица свидетелства за обвързаности или за конфликтни ситуации, белязали взаимоотношенията на медийния и политическия дискурс.

Както подсказва и заглавието, в книгата не са обхванати всички възможни влияния и трансформации. Вниманието е насочено към тематичните и езиковите характеристики в двете сфери и към медийно

представени свидетелства за характера на взаимодействието им. В монографията публичната комуникация е разгледана чрез доминиращата роля на политическия и медийния дискурс, които задават посоката и тона в цялостната комуникационна среда и са едновременно фактор и маркер за нейното качество.

Изследвани са парламентарни стенограми и публикации в пет национални всекидневника в периода от 1980 до края на 2021 г. Стенограмите са от 63 заседания на 12 състава на Народното събрание (включително 7-ото велико народно събрание). Следва да бъде посочено, че по-големият обем на изследваните текстове от 2021 г. е с оглед да бъде обхваната работата и на четирите действащи състава на парламента за посочената календарна година.

Селектирани са примери от национални медии, като е обхванато съдържанието на 140 публикации в 5 ежедневника: „Работническо дело“ (1980–1981), „Земеделско знаме“ (1980–1981), „Труд“ (1980–1981, 1990–1991, 2000–2001, 2010–2011, 2020–2021), „24 часа“ (1991, 2000–2001, 2010–2011, 2020–2021), „Сера“ (2000–2001, 2010–2011, 2020–2021).

Защо ще бъде изследвана именно речта на народните представители и защо са предпочетени изказванията от парламентарната трибуна

Парламентарните изказвания са предпочетени като обект на изследване, защото могат да бъдат посочени като най-представителна извадка на официалните политически изяви с оглед на авторството и мястото им на произнасяне. В съставите на Народното събрание влизат излъчените представители на политическите партии, които се ползват с най-високо електорално доверие и излъчват (гласуват) състава на Министерския съвет, посочват също свои избраници във висши органи на държавното управление. С други думи, в Народното събрание е концентриран партийният елит на страната съгласно държавното устройство и по критериите на представителната демокрация. В парламента са водещите фигури в управляващата партия (коалиция от партии) и основните им идейни опоненти – парламентарната опозиция. Народните представители имат възможността да отправят посланията си от най-видимата и официална политическа трибуна в страната. Пленарната зала е средището за максимално широки и пълноценни политически диалог и дебат, каквито друго обществено или

медийно пространство не би могло да осигури, при това в почти непрекъснат режим. В съдържателен план изказванията в парламентарната пленарна зала разкриват същността и дълбочината на идейните платформи, подреждането по приоритети на темите в дневния ред на страната от гледна точка на политическата класа, а не на последно място, разкриват автентичната реч на политиците. Независимо от предварително изготвените декларации, становища и доклади дебатът предполага и нерядко изисква максимална реактивност, способстваща да бъдат представени действителните реторични възможности на всеки политик. От парламентарната трибуна се произнасят и разискват в най-представителен формат различни по вид изказвания на висшите представители на изпълнителната власт и на други власти и институции, за които законодателството предвижда подобна възможност. Прякото медийно излъчване на пленарните заседания, съсредоточаването на най-много акредитирани представители на медиите в Народното събрание и откритият достъп до парламентарните стенограми осигуряват изключителна публичност на събитията. Това е възможност за сериозно влияние върху масовата аудитория.

За максимална обективност изследването целенасочено е фокусирано върху речта на водещите политически фигури в полето на едно от най-задължаващите към протоколна и езикова консервативност пространства за изява – пленарната парламентарна зала. Поставени в друга, по-неформална среда, например сред свои привърженици в режим на предизборна агитация или в лайфстайл медиен формат (с богата тематична палитра – жилището, храната, облеклото, семейството, здравето и свободното време), политиците обичайно разгръщат многообразие от комуникативни способности и речеви трансформации, чието изследване сериозно би обогатило (или пък опровергало) изводите за задълбочаващо се таблоидизиране на политическата комуникация.

Защо са предпочетени избраните за изследване медии

За първия период на изследване са избрани вестниците „Работническо дело“ (БКП), „Земеделско знаме“ (БЗНС) и „Труд“ (БПС). В системата на печата по време на тоталитарния режим, която е много строго организирана по двата показателя „Теория на разпространение“ и „Тематична насока“, трите издания са поставени на първо място като централни общополитически вестници. Тиражите им са планирано

високи, особено този на официоза, издание на БКП, който е основна трибуна на политическата пропаганда на режима. След началото на демократичните промени единствено „Труд“ продължава съществуването си. Заедно с него за следващите четири обхванати от изследването периода са предпочетени вестниците „24 часа“ и „Сега“. И трите издания отговарят на условието да са високотиражни и авторитетни национални ежедневници, които поднасят новини и интерпретативни текстове (анализи, коментари). Определящи характеристики при избора им са тяхната многобройна аудитория, заявената партийна безпристрастност и независимата редакционна политика (вторият критерий практически е неприложим за 80-те години на XX век поради отсъствието на свободни от политическо влияние медии). Отчетена е ролята на ежедневниците като медиен инструмент за влияние върху общественото мнение. В този контекст е от значение информацията, че през изследваните периоди след 1990 г. трите вестника отчитат лидерски позиции в тиражите, като хартиените издания са допълнени от активно поддържани и посещавани дигитални платформи.

Изследователският интерес на автора е фокусиран върху езика на парламентарните изказвания и на медийните публикации, чрез който се разкриват техните основни тематични и лексикални характеристики, които от своя страна могат да бъдат съпоставяни за извеждане на прилики и характерни съвпадения.

По отношение на влиянието към езика на печатните медии предварително изведени ключови думи и изрази в политически дискурс са търсени като проекции в медийните текстове. Изследвани са новосъздадени или употребени с актуализирано значение словоформи, които от политическия език навлизат в езика на медиите. Вниманието е насочено към преглед на начините на словообразуване, основните етапи на трансформация на новите думи в медийната лексика и установяването им в нея, включително чрез различни контекстни варианти на основното значение. Идентифицирани са примери на нови лексеми, чрез които политическият език привнася разнообразие в медийния, като някои модерни заемки надживяват преходността на актуалния контекст и се установяват трайно в речника на медиите и обществото.

Изследвани са думи, словоформи и послания от политическата лексика и стилистика, маркиращи принадлежност към по-ниските речеви регистри на таблоида и сензационната преса. Проследено е,

езиково и тематично, съдържанието на медийни публикации с оглед анализ на езиковите средства и представените теми.

В първа глава са разгледани основни теории, възгледи и дефиниции, свързани с медиите в тоталитарната държава, държавната цензура, пропагандата и репресията, езиковите клишета и манипулации, конституционно гарантираните комуникационни свободи след демократичните промени в страната, новите концепции при новата преса на прехода, основните таблоидни характеристики и процеса на масово таблоидизиране, основните трансформации на политическия дискурс в посттоталитарния период, медийната регулация и етичните правила в медиите, репутацията като ключово понятие за политическия и медийния дискурс, политическото лидерство.

Във втора глава са представени резултатите от проследяването на най-често използваните от политиците в парламента думи и изрази до присъствието и закрепването на същите словоформи в езика на медиите.

В трета глава са проследени езикови и тематични трансформации в парламентарните речи на водещите политически фигури в периода 1990–2021 г. Изведени са примерите, съответстващи на основните характеристики на таблоидните печатни издания и на процеса на таблоидизирането, описани в научната теория.

В четвърта глава взаимоотношенията между медии и политици са систематизирани по периоди и са класифицирани (включително степенувани) според характера на заявените намерения и постигнатия резултат: възхвала, подкрепа, одобрение, сътрудничество, съвет, критика, закана, заплаха, обида, регулация, контрол, натиск, цензура/автоцензура. Този подход е предпочетен по три причини:

- предоставяне на по-изчерпателна извадка от изследвания информационен ресурс, илюстрираща основните характеристики на взаимоотношенията медии–власт;
- благоприятствана възможност за съпоставяне на характеристиките по периоди;
- визуализиране (чрез количествено натрупване по категории) на различните форми на изява на взаимоотношенията.

Класификацията е представена в таблицата със заглавие „Медийни свидетелства за взаимоотношенията на медийния и политическия дискурс“. Табличното експониране внася яснота при систематизиране-

то и съпоставянето на тенденции по периоди наред с практическата заслуга към текста – неговата по-голяма прегледност. Изборът да бъде използван количественият подход е продиктуван и от възможността и намерението това изследване да бъде основа за следващи с допълване на нови периоди.

Методи на изследване

С цел да бъдат представени най-значимите тематични и езикови влияния, на които взаимно са изложени медийният и политическият дискурс, са използвани методи за пряко наблюдение: дискурс анализ и количествен анализ. Включен е количествен анализ на изследвания масив, като е описана честотата на употреба на една лексема в един изследван текст (стенографирано политическо изказване). С помощта на контент анализ на текстовете и сравнителен метод са идентифицирани и съпоставени настъпилите промени в езика и посланията на медиите и политиките през различните периоди.

Общият преглед на основните характеристики на политическите изказвания би позволил създаването на представителна картина на тематичните и езиковите предпочитания на парламентаристите. Прегледът на медийните проекции на парламентарните теми и изказвания пък изгражда ясна представа за степента, в която медиите са зависими, съпричастни или незаинтересовани от обвързване с политическия дискурс и актуалните за него теми, послания, идеологеми и език.

За очертаването на основните белези, с които се характеризират взаимоотношенията между медийния и политическия дискурс през различните времеви декади и в цялостния 40-годишен исторически контекст, е създаден и систематизиран корпус от релевантни медийни публикации. Предпочетеният метод е контент анализ/дискурсивен анализ. Приложен е също методът за изследване на конкретни случаи и ситуации, *case study*, за по-голяма илюстративност на изложението и убедителност на тезите.

Прегледът по периоди на медийните публикации и систематизирането на съдържанието по видове взаимоотношения между журналисти и политици създава изчерпателна и обективна картина на видовете влияния и на зависимостите, които застрашават свободата на медиите или изкривяват обективността на публикациите и така нарушават правото на информираност на обществото.

В изследването е възприето разбирането на Тьон ван Дайк за дискурса като комуникативно събитие или комуникативен акт, обединяващ езикови форми, значения и действия, както че манипулацията (ключово понятие на критическия анализ на дискурса) обикновено включва обичайните форми и формати на идеологическия дискурс, например подчертаване на нашите добри неща и подчертаване на техните лоши неща (Van Dijk, T. Discourse and Manipulation, (2006). Солидаризираме се с позицията на същия автор, че идеологическата поляризация между „ингрупи“ и „аутгрупи“, която е характеристика на структурата на идеологиите, също може да бъде систематично изучавана на различни равнища на текста и говора, например чрез анализ на това как членовете на „ингрупите“ обикновено подчертават собствените си добри дела и качества и лошите на „аутгрупата“, и смекчават или отричат собствените си лоши дела и добрите на „аутгрупата“ (Van Dijk, T. Ideology and Discourse Analysis, (2006). В тази светлина медийният дискурс излиза от границите на текста и отчита специфики на ситуацията и участниците. Политическият дискурс се използва в смисъла на политическа комуникация, на представени чрез езиковото послание и поведение идейни платформи, ценности и внушения и е дефиниран като сложно комуникативно явление, продукт е на социокултурни взаимодействия, негови характерни черти са интересите, целите и стилът на езиковата общност и той не се затваря в рамките на конкретно изказване или събитие. Политическата комуникация разпространява форми и съдържание, чрез които може да провокира вниманието и да манипулира съзнанието на реципиентите. Вземаме предвид твърдението на д-р Страхил Делийски, че „ако политическата комуникация е процесът по символно възпроизводство на политически отношения, а медиите – теренът, на който се конструират смислите и значенията на политическите символи, то политическият дискурс е механизмът, чрез който се генерират, обговарят и договарят символните значения“ (Делийски, С., 2020) Приемаме заключението на проф. Тотка Монова, че политическият дискурс селектира социалните факти по партийна целесъобразност, а не задължително по обществена значимост, придава им партийно-политическа оценка и в зависимост от конкретната комуникативна цел ги експлоатира с подбрани пропагандни и манипулативни техники (Монова, Т., 2012, с. 21). Възприето е и определението на същия автор за таблоида като синоним на масовата и популярна преса,

като в подсистема са отделени жълтата, вулгарната, булевардно-сензационна преса (Пак там, с. 50–55). Настоящото изследване следва разбирането за взаимните влияния между политическия и медийния дискурс поради тяхното неизбежно взаимодействие, произтичащо от водещата им роля в публичната и в медийната комуникация. Приемаме заключението на проф. д-р Андреана Евтимова за медийната комуникация като включваща всички участници в медийното пространство (Ефимова, А. Медиен език и стил: теория и..., 2014) На страниците на изследваните ежедневници намират изява както политическото речево поведение и послания, относими към медиите, така и произтичащите от това журналистически рефлексии.

Монографията предлага обобщена и анализирана информация за комуникационните специфики на медиите и политическата класа и за основни аспекти на взаимоотношенията между журналистите и овластените политици. Двете сфери – политическа и медийната – са разгледани синхронно и в процеса на двупосочните им взаимни влияния. Така е възможно тяхното съпоставяне като свързани комуникационни области и явления, едновременно изследвани от езиковедска, политологическа, социологическа гледна точка. Разглеждането им като основно съдържание на публичната комуникация изисква паралелно проследяване, разположено и периодизирано в убедителни по продължителност темпорални граници.

Направените изводи биха представлявали интерес както за посетените на изследванията по обществени комуникации и информационни науки, по медиазнание, пресжурналистика и политическа комуникация, така и за по-широк кръг читатели, за които не са безразлични комуникационното поведение и комуникационните резултати при медиите и политическата класа. Систематизирането на изследвания обем от примери подпомага коректното дефиниране на постижения и проблеми, очертава водещите тенденции и е предпоставка за по-пълноценното разбиране на многопосочните процеси в публичната информационна среда.

Авторът би желал да изкаже искрена признателност на рецензентите на настоящото изследване проф. д-р Веселина Вълканова и проф. д-р Ефрем Ефремов за тяхното професионално доверие и ценни напътствия – незаменима подкрепа при предизвикателството на подобно мащабно изследване.

I. Деполитизиране в медийната и в политическата сфера

1. Медиите в тоталитарната държава

Свободата на изразяване и медийната независимост са сред най-актуалните теми за съвременната българска журналистика и за цялото общество в контекста на осъществяване на пълноценна публична комуникация при условията на правово и демократично устройство и развитие. Това тематично поле провокира задълбочени интердисциплинарни наблюдения и изследвания поради фундаменталното значение на свободата като основна ценност и свободата на словото (изразяването) като основно човешко право. Важен аспект са взаимоотношенията на медиите с властта, при които определящи фактори са законодателното устройство на държавата и ценностните нагласи в обществената среда. През разглежданите в настоящото изследване периоди се наблюдават различни промени в характеристиките на политическата и на медийната среда, като безспорно основната качествена трансформация е свързана с началото на преходния период от тоталитарна към демократична държава.

Понятието „тоталитаризъм“ е концептуализирано от политическия теоретик и философ Хана Аренд на базата на сравнителния анализ на двете исторически познати форми на тоталитаризма: националсоциалистическия на Хитлер и сталинисткия¹. В български план тоталитаризмът се разгръща в познатите измерения, присъщи на тази форма на диктатура. Под централизиран контрол попадат целият обществен и дори личният живот на гражданите. Рестрикциите варират от ограничаване на свободата на словото до преследване на полити-

¹ В своя труд „Произход на тоталитаризма“ (1951) Хана Аренд първа синтезира общата научна концепция за тоталитаризма.

чески опоненти, включително на цели общности. Сред характерните белези на тоталитарните режими са цензурата в медиите и ограничаването на свободата на изразяване. Критикуването на политическа институция например се приравнява на държавна измяна. При всички диктатури вестниците са или забранени, или поставени под строг контрол. Съществуват ограничения на пресата, поради които са възможни публикуване или излъчване само на обща информация от специални журналисти и издания. Официализираната цензура, обезпечена институционално и процедурно, прави напълно възможна забраната на статия или медия. Обществото е подложено на манипулация чрез вестници, радио, телевизия (в съвременните диктатури – и чрез социалните медии в интернет).

През тоталитарния си период българското държавно управление е приравнено с господство на управляващата партия. Така, както законодателната, изпълнителната и съдебната власт не са разделени и независими, не са свободни и средствата за масово осведомяване. Правните принципи на тоталитарния режим са обвързани с периодите на действие на димитровската конституция от 1947 г. и живковската конституция от 1971 г. След 9 септември 1944 г., с установяването си, тоталитарната власт изменя статута и ролята на медиите и им вменява напълно нови функции. Принципите в работата им са ориентирани не към интереса на аудиторията, а към този на управляващите. Направлявани от комунистическата партия, средствата за масово осведомяване се превръщат в средство за градеж и възхвала на новия обществен строй.

1.1. Журналистика и господстваща идеология

В недемократично устроената и функционираща държава отношението към журналистите не е като към представители на свободна професия, защото работата им е в служба на идеологията, изповядвана и налагана от управляващите. Журналистиката има основна роля в изкуственото създаване на пропагандния образ на елита – образ с героизирани действия и с прикрити привилегии, които централната власт ползва и предоставя. Стратегическото управление и оперативната работа на медиите са поверени на кадри, принадлежащи или проверено лоялни към управляващата партия. В изследването „Привилегиите в тоталитарната държава“ доц. Ива Пушкарлова посочва, че групите, в които властта инвестира доверие, осигуряват обществената опора и ле-

гитимност на режима (Пушкарлова, И., 2010). Средната и ниската партийна номенклатура са разгледани като колективен носител на държавно пропагандираните ценности извън елита. Главните редактори на средствата за масово осведомяване са включени в категорията на видните активисти на комунистическата партия от средния апарат, които имат достъп до управленски длъжности. В изследването е дефинирана разликата между привилегиата и правата и свободите, които в правовата държава се предоставят на определени категории социално и правно по-уязвими групи, за да бъде компенсирана тяхна обективна неравнопоставеност в обществото: „привилегиата създава необосновано по-благоприятно положение“.

Със социологическия израз „толерантно потискане“ си служи изследователят Ивелина Ватова, когато разглежда две от концепциите на държавния социализъм: за конфликт между групите по интереси и за клиентелизма (Ватова И., 1995). Икономическите и политическите лидери на изпълнителско ниво използват властта си и изграждат собствени клиентелистски мрежи. Привилегиите за някои от тях, включително за журналистите, комбинирани със заплахи за уволнения, ги правят сравнително послушни. Тази неформална зависимост от номенклатурата се превръща в съществена форма на контрол върху и вътре в самите медии. Толерантното им потискане комбинира наложената цензура, задълженията за пропаганда, но и клиентелисткия манталитет.

На една от най-афишираните претенции на социалистическата журналистика – за нейния демократичен, масов характер и за стимулирането на широко участие на населението в работата на медиите – обръща внимание в свое изследване д-р Десислава Андреева. Авторът описва обхвата на цензурата, като посочва, че тя владее съдържанието, дневния ред, организацията на журналистическия труд и процесите в цялата медийна система, като разстройва нормалната йерархия на функциите ѝ (Андреева, Д., 2015).

1.2. Медийна пропаганда и репресия

Пропагандата и репресията са сред най-характерните функции на медиите в тоталитарното общество и са особен похват, който измества и подменя същинските цели на журналистическия продукт (статии, радио- и телевизионни предавания). Те произтичат от самата тоталитарна същност на управлението и от необходимостта от търсене

на заместители на реалните политически авторитети, отбелязва доц. Мария Дееничина (Дееничина, М., 2006). В поредица текстове един от водещите изследователи на тоталитарния модел на българската журналистика насочва вниманието към специфичните медийни похвати за комунистическа пропаганда, към институциите на скритата медийна цензура до 1989 г., към развитието на посттоталитарни рестриктивни практики. В самата концепция на тоталитаризма е заложено медиите да функционират не като коректив, а като съучастник на управляващата партийна върхушка в инфилтрирането и фабрикуването на информация. Това отрежда специфичната роля на журналистическото слово не като изявено право на свободна мисъл, а като пропаганда чрез конструиране на паралелна действителност, с похвали към всяко действие на властта, с прикриване на привилегированото битие и репресивните действия на елита. При тази своя многоаспектна обвързаност и координирани действия тоталитаризмът и журналистиката могат да бъдат разглеждани теоретично като симбионти, или като две страни в процес на взаимодействие. В действителност границата между тях се размива, когато медиите „замъгляват“ реално съществуващи факти или процеси и изцяло ги подменят с помощта на агитационни методи. Адекватен, съответен на пропагандаторската роля на журналистиката е и езикът на пресата в тоталитарната държава. В съдържателен план най-съществената черта на социалистическите издания е копирането на политическата реч и тезисни постановки. Това е позволеното от властта и спазването му е безопасно за журналистиката. Медийният дискурс се придържа стриктно към установената протоколна публична реч, която е крайно неатрактивна или неискрено високопарна, със сериозен арсенал от заучени словосъчетания. За медиите това е гаранция за комфорт – предпазва ги от проблеми с властта, същевременно осъществява информационно и езиково аудиторията им, без тя да има избора за „диверсификация“ на информационните източници. Що се отнася до нагласите на читателите към очакваната информация, част от аудиторията също изгражда защитен рефлекс още в предкомуникационната фаза (по теорията на Малецке, 1994 г.) и приоритетно обръща внимание на информациите, които очаква да се покрият със собствените ѝ представи и мнение. В установена от десетилетия среда на държавен контрол масовата публика удобно би избягвала „познавателното разногласие“ (Малецке, Г., 1994, с. 183).

1.3. Езикови клишета и манипулация

Проблемите в стилистиката, които лишават журналиста от най-силното му и важно оръжие, езика, са задълбочено изследвани от автора на термина „журналистическо редактиране“ проф. Стефан Брезински (Брезински, С., 1976). Своеобразна диагноза на журналистическата стилистика от тоталитарния период поставя акад. Михаил Виденов с определението за „строга официалност, приповдигнатост и готови клишета“ (Виденов, М., 1999, с. 112). Като отчита синонимното значение на „клише“ и „шаблон“ и напълно негативното им съдържание, когато се отнасят до характеристиката на текст, авторът определя шаблона като притъпяваща мисълта и като „изтъркана и неоригинална реч, която може да се оприличи на конфекцията в облеклото, защото се възпроизвежда по калъпи и става масова униформа“. Шаблоните и клишетата са описани като „преграда между личността и обществото: говорещият човек изстрелва заучените реплики, но те не отразяват непосредствените му мисли и чувства“.

В помощ на задачата за по-успешно манипулиране на общественото мнение медиите експлоатират широко клишето и стереотипа, който предлага готови и опростени представи за действителността. Така се постига реализиране на идеята за „скалпването на съгласие“, или манипулиране на обществото така, че да приема планове на елита, ако следваме определението на Уолтър Липман, наричан често „баща на съвременната журналистика“, който в началото на XX век обособява термина „стереотип“ (Липман, У., 1922). Българският гражданин на тоталитарната държава чете вестници, които представят за действителна само информацията, предварително пресята и валидирана от цензурата. Доколко и дали читателят вярва на прочетеното, отговаря лаконично проф. Милко Петров чрез заключението: „...цяла една нация се научи да „чете между и зад редовете“. Той нарича явлението „семиотичен парадокс на свръхпрочита“, като отчита липсата на пълноценно действащи алтернативни информационни системи и възникването на феномена „спестена свобода на печата“. Визирана е натрупаната, очакваща да бъде разкрепостена свобода на печата (Петров, М., 1995, с. 94).

Опитът да се манипулира общественото мнение не е завоевание на модерния век, посочва проф. Симеон Василев в изследване на политическото лидерство и журналистическите интерпретации в началото

на ХХI век (Василев, С., 2018, с. 237–241). Текстът проследява в исторически план стремежа на всяко управление да легитимира своята власт, като е изведена тезата, че в съвременното ни водеща роля в този процес има политическата комуникация. „С развитието на медиите политическата пропаганда става мощен инструмент, като се използва особено във време на криза. Пропагандата и манипулацията са свързани понятия и една от тези връзки са медиите“ – подчертава проф. Василев. Той разглежда пропагандата като общо понятие и като „контрол на информацията, управление на общественото мнение и манипулиране на поведенчески модели“. Съвременната манипулация чрез медиите (медийната манипулация) е дефинирана общо като „едностранчиво и тенденциозно представяне на факти и събития в медиите и социалните мрежи“.

От ракурса на хуманитарната сфера понятията „манипулация“ и „въздействие“ са синоними и могат да носят както положителен, така и отрицателен знак. Това заключение, което се абстрахира от компрометираното възприемане на манипулацията в преносния ѝ смисъл на машинация, измама или заблуда, е представено от доц. Милена Цветкова. Манипулацията е разгледана като действие, което в информационен аспект предполага умение, бързина, сръчност и опитност при обработката на съобщенията и при тяхното разпространение в акта на комуникацията (Цветкова, М., 2009).

2. Медиите и преходът към демокрация

2.1. Конституционно закрепена свобода на словото

След 10 ноември 1989 г., с началото на българския преход към демокрация и пазарна икономика, а по-конкретно с приемането на новата конституция на страната през юли 1991 г., коренно се променят условията за функциониране на медиите. Основният закон, конституционната практика и медийноправната доктрина определят трите основни свободи в медийната дейност: на мнение, на медиите и на информацията². Тази своеобразна комуникационна триада, съвкупност от пра-

² Разпоредби на Конституцията на Република България (1991): „Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово – писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин“ (чл. 39, ал. 1); „Печатът и другите средства за

ва, гарантира демократичното развитие на всяко общество, обобщава проф. Райна Николова в изследването „Конституционноправни аспекти на свободата в медийната дейност“. В него са разгледани и предвидените в действащата Конституция на Република България ограничения за медийната дейност, формулирани като специални и крайни мерки и като изключения от принципната забрана за цензура³.

2.2. Допустими граници на свободата на словото

В медийноправната теория се поддържа становището, че най-прецизното и конкретно легално определение на цензура в българското законодателство дава Законът за радиото и телевизията от 1996 г. (отм.), а то може да бъде съотнесено и към печатните издания и други медии: предварително одобряване на материалите, предназначени за предаванията по радиото и телевизията от страна на държавни органи или лица, които се намират извън структурите на съответната радио-или телевизионна организация (§ 2, т. 18, ДР на ЗРТ, 1996 г.), посочва проф. Райна Николова. Свободата на мнение е класифицирано от проф. Емилия Друмева като отбранително по своята природа (Друмева, Е., 1995, с. 535). Това право не допуска намесата на държавни органи в дейността на средствата за масова информация.

В монографичния труд „Правни аспекти на журналистическото редактиране“ проф. Ефрем Ефремов разглежда свободата на словото (наричана още „свобода на изразяване“) и допустимите ограничения през призмата на статута ѝ като фундаментална ценност на Съвета на Евро-

масова информация са свободни и не подлежат на цензура“ (чл. 40, ал. 1); „Всеки има право да търси, получава и разпространява информация. Осъществяването на това право не може да бъде насочено срещу правата и доброто име на другите граждани, както и срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала“ (чл. 41, ал. 1).

³ Действащата конституция от 1991 г. предвижда ограничения за медийната дейност в чл. 40, ал. 2: „Спирането и конфискацията на печатно издание или на друг носител на информация се допускат само въз основа на акт на съдебната власт, когато се накърняват добрите нрави или се съдържат призови за насилствена промяна на конституционно установения ред, за извършване на престъпление или за насилие над личността. Ако в срок от 24 часа не последва конфискация, спирането преустановява действието си“. Тези мерки са „специални и крайни“ според тълкуване на Конституционния съд, което ги определя като „изключения от принципната забрана на цензурата“.

па и като основно човешко право. Обичайно при т.нар. комуникационни свободи и права, посочва авторът, държавата има задължението да се въздържа от намеса. В тези случаи законът, който определя правата и задълженията в тона отношение, има за цел да ограничи действията на държавата до „необходимия в демократичното общество“ минимум. Интердисциплинарното изследване представя пресечните точки между действащите международни и национални правни регламенти и практиките на журналистическото редактиране, което на макроравнище определя характеристиката на медията (Ефремов, Е., 2019, с. 28–33).

2.3. Аспекти на медийната регулация

Конституционно предвидените възможности и основанията за ограничаването на свободата на словото, като изключения от забраната за цензура, са основа за въвеждането на административна регулация на медиите, която обаче засяга само радио- и телевизионната дейност. Конституционният съд определя аспектите на медийната регулация, които създават административноправната рамка за обществените оператори. Конституционният статус на медиите не е еднакъв (РКС № 7, 1996 г.), отбранителният характер на свободата на медиите се простира във всички проявления спрямо печатните издания. Така не е нужно дейността им да се регулира със специален закон. Само пазарните условия диктуват броя на изданията и тематиката им, а държавата има задължението да обезпечи предпоставките, с които да изпълняват функциите си.

Според ежегодно публикувания индекс на научноизследователския институт „Фрийдъм хаус“ (*Freedom House*) за свободата на медиите, основан на три показателя (развитие и функциониране на правната и регулаторната рамка; степен на политически натиск и контрол върху съдържанието, включително насилие срещу журналисти, както и прояви на цензура и автоцензура, и наличие на неблагоприятни икономически фактори, влияния и ограничения), България след началото на промените през 1989 г. преминава от категорията на страните с несвободни към тези с частично свободни медии⁴. След въвеждането на хармонизираното законодателство и либерализирането на пазара

⁴ Институтът „Фрийдъм хаус“ е основан през 1941 г. с цел да подкрепя свободата и демокрацията по света и е със седалище в гр. Вашингтон, САЩ.

на радиото и телевизията през периода 1999–2002 г. страната е категоризирана в групата на държавите със свободни медии, отбелязва проф. Лилия Райчева в изследването „Свободата на медиите vs. свободата на словото?“ (Райчева, Л., 2013, с. 115).

Това позитивно категоризиращо развитие не е в състояние да отмени докрай съмненията, огласявани и публично, че демократичното законодателство дава реалната възможност, но не представлява пълната гаранция за демократичните права и свободи. Журналистът и писател Ивайло Диманов например посочва, че „с демократичните промени държавно-партийната цензура е успешно заменена от корпоративните интереси на новите медийни магнати и олигарси в България“. В позицията си той очертава „демаркационната линия на свободното слово чрез анализ на вечния антагонизъм между цензура и политическа сатира“. Цензурата поддържа добрата форма и боен дух у сатириците, рестрикциите още повече мотивират стремежа да кажеш истината, несвободата засилва апетита за свобода, твърди същият автор в свой прочит на „лечебната“ сила на цензурата. Предлага краткото и убедително заключение, че „цензурата се асоциира с регулацията, а автоцензурата можем да я опишем метафорично като харакири на духа“ (Диманов, И., 2022).

Връзката медиен – политически дискурс без съмнение съществува във всяко съвременно общество, но особено изяви при обществата в преход са взаимодействието и взаимните влияния на таблоидната преса и властта. В тези общества критичната и разследващата журналистика са маргинализирани и интерпретацията на фактите често съвпада с очакванията на политически елити, пиар агенции, рекламодатели, скрити групи по интереси и неправителствени центрове на власт (Popović, V., P. Popović, 2014).

3. Нова визия, език и съдържание на пресата

Началото на прехода към демократично устройство на държавата преобразява за кратък период медийното поле. Усещането за революционно бърза и качествена промяна се дължи основно на променения дизайн и език на пресата, на тематичното и жанровото обогатяване, на разнообразието от нововъзникнали медии (печатни, впоследствие и електронни).

3.1. Промяна на печатната матрица

Новата матрица на печата е наложена основно от дизайна като най-активното и гъвкаво реагиращо средство във вестника. „Сивотата, спокойствието на тоталитарните официози бързо бяха заменени с настъпателни, динамични, разкрепостени, дори кресливи и агресивни графични решения“ – отбелязва проф. Веселина Вълканова и обяснява навлизането на новите комуникационни средства и инструменти в началото на 90-те години на миналия век с „влизането на пресата ни в нова обществена роля и трансформирането ѝ от пропагандна машина на една партия в плуралистична периодика – свободен разпространител на информация и мнения“ (Вълканова, В., 2007, с. 98).

В монографичния труд, който предлага нов теоретичен възглед за комуникативните възможности и цели на графичния дизайн, е изследвана промяната във външния образ на печатните издания от началото на българския преход, с падането на табутата и с настъпването на политическата либерализация. Посочени са ред белези на промяната, например появата на многобройни заглавия на мястото на строгата структура на осемте централни тоталитарни всекидневника, присъствието на новите теми, рубрики и ракурси. Пресата преоткрива репортерската си, новинарска същност и съвсем естествено се обръща към дизайна, където намира и по-директни възможности за себеизява, за привличане на читателите и подпомагане на комуникацията, обобщава изследването.

3.2. Актуализирани синтаксис, речник и стилистика

Началото на прехода е белязано от бързото преобразяване на медийната сфера, ярко валидно при печатните издания. По отношение на синтаксиса, речниковия състав и стилистиката промените на вестникарските страници могат да бъдат окачествени като сериозни, в някои случаи – радикални. Заглавията са кратки и провокативни, в тях глаголите присъстват вече не по изключение, става модерна инверсията (обратният словоред). Езикът е преобразен от тенденцията да бъде ползвана социално и стилистично маркирана разговорна реч – съзнателно конотиране с жаргонови заемки, с уличен сленг (социолекти). Чрез таблоидите се разпространяват и вулгаризми. Масово навлизат чуждици – езикът „се европеизира“.

В изследване на езика и общественото мнение акад. Михаил Виденов представя извода, че в ранния посттоталитарен период в страната настъпва промяна не в езика на хората, а в общественото мнение за допустимост и недопустимост на публичните речеве изяви. Свивът на речевата култура е назован от него с обобщаващото „кафански език“ (Виденов, М., 1999, с. 149). Същият автор проследява промените в стилистиката в българската езикова ситуация веднага след 1989 г. и разглежда стилопонижението като основно изискване пред публичното речево поведение, а разкрепостения публичен език – като резултат от обществения императив (Виденов, М., 2016, с. 16). Процесът на колоквиализацията в езика на медиите и по-конкретно на таблоидите е описан от доц. Марияна Лазарова като „насищане на вестникарския език с елементи на разговорност и диалогичност, на предизвикателно огрубяване, за да изчезне рязката граница между официалното и неофициалното, между спонтанното и стилизираното речево общуване, за да се доближи вестникарският език до разговорния език на реципиента“ (Лазарова, М., 2010, с. 36). Разговорността в съвременните медии е разгледана и от доц. Людмила Кирова като сложно и многоизмерно явление, което се проявява на лексикално равнище, но е свързано и с по-дълбоки структурни и съдържателни изменения в съвременната комуникация. Смесване на стиловете и доминиране на езика на отделната личност или дискурсивна общност са същността на колоквиализацията на речта, а крайните средства, с които си служи, се възприемат от обществото като езикови варваризми. Доц. Кирова стига до заключението, че новите авторитети са не институциите, а общностите и отделната личност и това измества отговорността за качеството на речта и живия език към всеки индивид и особено към медиите, които нерядко създават погрешни образци (Кирова, Л., 2010).

Изследователят на медийния език и стил проф. Андреана Ефтимова отбелязва очевидната свързаност на обществената езикова практика и дискурса в медиите, като подчертава ролята на медиите не само като транслатори, но и като създатели на модели за речево поведение. Състоянието на непрекъсната динамика и обмен между езика на обществото и този на медиите е съвсем естествено и осигурява навлизането на нови думи, което пък развива и адаптира езика към променящите се съвременни условия в общуването (Ефтимова, А. Медиян език и..., 2014, с. 9).

4. Езикови иновации

Поредица автори отделят специално внимание на явлението „езикова мода“ с неговите основни характеристики и трайни ефекти. Проф. Мария Чоролеева определя езиковата мода (преди всичко лексикалната) като индивидуална неутвърдена употреба на дума в необичайно значение, на неутвърдено съчетание или необичаен израз, които се появяват в речта на известните публични фигури и започват бързо да се разпространяват и утвърждават. Постепенно се лексикализират и намират място в речниците. Явлението по принцип може да се определи като един от пътищата и начините за обогатяване на лексиката на даден език, посочва проф. Чоролеева. Тя очертава кръга от лица, диктуващи езиковата мода, като „обществени личности, които имат важно социално положение, които имат възможността чрез изказванията си да влияят на обществото, чрез своята публична реч да активизират едни или други групи думи, да съдействат за използването им в нови преносни значения, да въвеждат нови названия и изрази“. След като се подема от обществеността и започне да се увеличава употребата им, се създава актуалността, модерността на тези лексикални единици и съчетания (Чоролеева, М., 2010).

Езиковата мода в медиите и по-конкретно в онлайн пространството е анализирана от д-р Ива Иванова, която обобщава, че въпреки някои специфики при създаването и усвояването на модни езикови образци (бърза усвояемост на езиковите модели; нетрайност на част от езиковите иновации; навлизане на езикови образци от социалните мрежи; търсене на баланс между експресия и стандарт) онлайн медиите следват общи за повечето медии езикови тенденции (Иванова, И., 2021). Модните думи като напълно закономерно явление с конкретни измерения и предпоставки са разгледани от проф. Велка Попова, която откроява сред основните фактори за тяхното възникване глобалното обществено-политическо преобразяване на света и попадането на българския език в „обсега на стихията на универсалните тенденции към демократизация, технологизация и интернационализация, действащи в съвременните езици“. На границата на двете хилядолетия българското общество преживява динамичен и драматичен преход към демократизация, който неминуемо довежда до дълбоки промени в ценностната система, а оттам – и в езиковото съзнание на хората. Променят се не

само понятията за нещата, н и тяхното словесно кодиране, което води до необходимостта от „нова езикова компетенция“ на съвременния човек, подчертава проф. Попова (Попова, В., 2009, с. 141–142). Обновяването на езика като естествен и непрекъснат процес в отговор на възникваща обществена нужда от назоваване на нови или преименуване на съществуващи обекти и явления е разгледано от проф. Диана Благоева в изследване на неологизмите в съвременния български език (Благоева, Д., 2007). Проследени са посоките на иновации и динамика в лексиката като езиковата област, която е най-податлива на извънезикови фактори. Описан е процесът на постоянно попълване на лексикалната система с нови думи, като някои от съществуващите развиват нови значения, други променят оценъчното си съдържание. Част от думите се архаизират, но има и отпаднали от употреба, които впоследствие се възобновяват. Утвърдени в речевата практика и от широки среди, неологизмите губят новостта си и стават обичайни за говоримия език. Като саморегулиращ се механизъм с времето езиковата система се освобождава от ненужните и подвластните на езиковата мода лексикални елементи.

Конкретни примери на езикови иновации са относими към определени обществено-политически периоди и актуалните за тях събития, доминирани от публични фигури, които упражняват въздействие върху обществените процеси, общественото мнение и езиково поведение. Силното влияние на актуалния политически дискурс върху медийните текстове в някои случаи освежава, динамизира експресивно и обогатява съдържателно масовата комуникация. В други обаче може да доведе до пренебрегване на езиковата култура за сметка на езиковата мода. В контекста на безспорното влияние на медиите върху речевите практики на обществото не може да бъде подценяван проблемът за отговорността на журналистите за качеството на лексикалните и стиловите характеристики, привнесени в общата езикова картина. Към публичните фигури, медиите и към широката езикова общност като адресат на посланията им следва да бъде отнесено устойчивото реторично правило, формулирано от Гренвил Клайзер – „умението да се говори добре е сигурен паспорт към успеха“ (Kleiser, G., 1916). В съвременната българска наука ораторството, или красноречието, в частност политическото, е задълбочено изследвано от проф. Иванка Мавродиева, която го определя като „фактор за изграждане на партийна, политическа, институ-

ционална и държавна идентичност и за разпознаване пред различните публики“ (Мавродиева, И., 2012).

5. Таблоид и таблоидизиране

5.1. Поява на таблоида

В науката няма общоприето стриктно разграничение между наименованията „таблоид“, „жълта преса“, „сензационна преса“, наричана още „булевардна“, „парцалена“ и т.н. Често се употребяват като синоними. През 1938 г. Саймън Беси въвежда термина „джаз журналистика“, включващ масовата, жълтата и таблоидната журналистика. Названието е свързано с находчивото определение на Франсис Скот Фицджералд, който в свой разказ описва 20-те години на XX век в Америка като ерата на джаза, която „се отличаваше с това, че не хранеше ни най-малък интерес към политиката“ (Лукова, К., 2014).

Първият модерен таблоид – „Дейли мирър“ (*The Daily Mirror*), изградил основите си върху криминални истории, клюки, пъзели и спорт, – за година успява да си осигури широка разпознаваемост, а за пет години става вторият по големина сутрешен вестник във Великобритания и проправя пътя за други, като „Сън“ (*The Sun*) и „Дейли експрес“ (*The Daily Express*). Изследователят на историята на пресата Гари Хюз отбелязва, че „таблоидите търгуват с валутата на забавлението и с подхода „за всекиго по нещо“ (Hughes, G., 2021). В Обединеното кралство класическите таблоиди се познават по „червените върхове“ – трите най-тиражни издания от жанра („Сън“, „Мирър“ (*The Mirror*) и „Стар“ (*The Star*), както и най-четеният шотландски таблоид „Дейли рекърд“ (*The Daily Record*) имат червен заглавен фон на т.нар. шапка, или глава, на вестника, която е основен автопрезентационен елемент в периодиката.

Жълта преса (англ. *yellow press*) произлиза като термин от вложения допълнителен цвят на американските първообрази и най-общо назовава масовата, евтина, преследваща сензационната журналистика. В типографския ѝ арсенал са включени големите снимки и едрите черни, свръхтежки гротескови заглавия. В САЩ се е наложило разбирането, че таблоидите се продават не по павилионите за вестници, а в супермаркетите, по примера на „Нешънал инкуайърър“ (*The National Enquirer*)

през 60-те години на миналия век. Някои американски ежедневници се смятат за таблоиди по форма, но съдържанието им остава по-уважавано и по-малко скандално. Такива са например „Ню Йорк дейли нюз“ (*The New York Daily News*), „Чикаго сън таймс“ (*The Chicago Sun-Times*) и „Бостън хералд“ (*The Boston Herald*) – всички с компактен размер и ориентирани към изображенията, но също така с награда „Пулицър“. На актуалната световна медийна сцена таблоидният (печатарски) формат и таблоидното съдържание не са задължително обвързани.

Показателно е как свързваният с раждането на таблоида Алфред Хармсуърт описва концепцията си. В редакционен коментар при излизането на първия модерен таблоиден вестник в света „Дейли мирър“ в Англия през 1903 г. като негов създател Хармсуърт обяснява, че съдържанието трябва да бъде „забавно, без да е несериозно, и сериозно, без да е скучно“ (Пак там). Около век по-късно жизнеността и влиянието на наложилия се модел дават повод на медийни изследователи да определят ХХІ век като време на „царстването“ на таблоидната журналистика“ (Popović, V., P. Popović, 2014).

Етимологията на термина поредица автори свързват с фармацевтично откритие през 80-те години на ХІХ век, при което по-удобна за прием таблетка *Tabloid* замества лекарство на прах, а с времето думата започва да означава трансформирани за по-лесна употреба обекти. Вестникът таблоид спестява време и усилия, като осигурява улеснено печатане и четене, а също така „нов тип журналистика, фокусирана върху силно опростени истории с размер на хапка“ (Hughes, G., 2021).

Компактният размер е свързан с удобство при печатане и четене, с практичност, спестено време. Същевременно негативно конотираната употреба визира съдържателни белези като крайната колоквиализация на таблоидния език, крещящия дизайн, тематичното елементаризиране, липсата на интерпретативност, тоест най-общо ситуираща таблоидния като антипод на класическия сериозен вестник.

Проф. Ивайло Знеполски мотивира разбирането, че аудиторията на едно издание е определяща за това към кой вид следва да бъде причислявано (Знеполски, И., 1997, с. 76). Докато сериозната преса, наричана още „качествена“, е адресирана към специализирана и по-тясна публика и поднася задълбочена информация, популярната преса залага на новостта, илюстративността, многотемията и предпочита печатарския таблоиден формат, посочва авторът, като същевременно на-

мира за пресилено в много от случаите определението „жълта преса“ за масовия български вестник след 1990 г. Относно езика, в който някои изследователи виждат основната промяна в медиите по време на прехода, проф. Знеполски застъпва тезата, че словото на новата преса е върнало на хората и на обществото вкуса към езика, тъй като е „лично, конкретно, често прозаично, пристрастно, непочтително и поради това освобождаващо“.

Интересни са изводите от изследване, които проф. Марк Дюз от Амстердамския университет провежда през 2005 г. на базата на експертни интервюта с журналисти от водещите таблоиди в Нидерландия – страна, която няма толкова екстремна таблоидна преса като Обединеното кралство или Съединените щати. Журналистите от таблоидите се придържат към същия дискурс и използват същия речник за професионалната идеология на журналистиката – обективност, етика, автономия – като техните колеги от сериозния медиен мейнстрийм, когато коментират работата си и подбора на новини (своята професионална идентичност). В изследването си проф. Дюз представя заключението, че при таблоидите някои раздели могат да се считат за „по-развлекателни“ от други и са концентрирани върху личния живот на индивидите и по теми, свързани със скандала, спорта и развлеченията (Deuze, M., 2005).

Названието „таблоид“ се използва за буквалното означаване на вестникарски формат, но и като оценъчно типологично дефиниране.

Настоящото изследване се абстрахира от пълното приравняване на таблоида с жълта преса, булевардна преса, сензационна преса, *junk* преса (по аналогия с *junk food* от англ. ез. – храна боклук), като се придържа към разбирането, че с тези оценъчни названия биха могли да се маркират по-крайно представените жанрови образци. Тенденцията за таблоидизиране през последните години откроява достатъчно примери за адаптирането на качествената преса към специфичния формат, без да е заявен или демонстриран отказ от присъщи на интерпретативната журналистика черти и основна мисия.

5.2. Таблоидизиране

Като таблоидизиране (обозначавано и с термина „таблоидизация“) се възприема процесът на промяна в изказа и графичната визия на пресата към по-икономични и същевременно зрелищни език и дизайн.

В изследване на таблоидизирането и таблоидите проф. Калина Лукова отбелязва, че масовият сензационен вестник по света постепенно избира таблоидния формат и терминът „таблоидна журналистика“ разширява границите си, като поема понятието „жълта преса“ дори като неин синоним. Този тип употреба безспорно се наблюдава и в българския контекст, посочва тя (Лукова, К., 2013). Заключение на проф. Евдокия Борисова за глобалните тенденции в жанровото развитие на съвременната преса е, че с променящия се облик в посока на развлечение вестниците губят идентичност, но печелят читатели и масови тиражи и изповядвайки идеологията на спектакъла, те вече не се отличават особено по жанров статус едни от други (Борисова, Е., 2013).

Медийният анализатор Николета Даскалова стига до извод, че таблоидизирането не може да се дефинира еднозначно, защото са размити границите между информативно и забавно, персонално и политическо (Даскалова, Н., 2010). Дали ще бъдем по-скоро критични, или по-скоро позитивно настроени към влиянието на таблоидните форми, зависи от конкретиката на контекста, в който се случват съответните медийни практики и обществени употреби. Същият автор отчита повсеместен „таблоиден порив“ на българските медии през 2012 г. и вижда допирни точки на таблоидизирането с проблемите на ограничения плурализъм и ниското ниво на професионалните стандарти⁵.

През първото десетилетие на XXI век в световен мащаб и в България изследователите отбелязват нова тенденция – „масовият комерсиален вестник се отвръща от булеварда“ по определението на проф. Веселина Вълканова. Авторът представя наблюдения и изследвания, според които изданията за улична продажба търсят решения отвъд паролата на класическия сензационен журнализъм „секс & крими“ (Вълканова, В., 2007). Обяснението не е в благородните подбуди, а в десетилетна криза в жанра, белязана от спаднали тиражи и намале-

⁵ Журналистика на полуфабрикатите. – В: информационен портал „Дойче веле“, 28 декември 2012 г. Достъпно на <https://www.dw.com/bg/журналистика-на-полуфабрикатите/a-16483724>

ни рекламни приходи, тъй като в глобален план булевардният печат регистрира последователен и неотменен спад в тиражите си от 1984 г. насам. Представените наблюдения разкриват открояваща се към края на 2010 г. световна тенденция елитният печат да увеличава аудиторията си. Качествената преса „изненадващо показва добра адаптивност към пазарните обрати“ и развива нови способности да привлича публиката с изобретателни, активизиращи, енергични модели на една нова информационно взискателна и в същото време млада, оптически различна журналистика. Глобалната булевардизация довежда до криза тъкмо жълтата преса, защото в нейния периметър от теми вече са всички медии, като дори сериозната, елитната преса не страни от тежките криминални репортажи, еротиката, сензациите. Предлагат се нови световни модели (северноамериканските всекидневници), които разчитат на предлагане на новините, различно като стил и от качествената, и от булевардната преса, но на базата на най-доброто от тях. „В Европа успяват да задържат тиражите си не онези булевардни издания, които се ориентират към старите „калъпи“ на жълтия печат, а онези, които реално се доближават до редакторските и оформителските похвати на качествения печат“, подчертава проф. Вълканова и мотивира тезата в контекста на разсъждението дали остава в миналото класическата таксономия „качествен печат – жълт печат“, че бъдещето безспорно е на алтернативните концепции независимо дали ще бъдат наричани „третата медия“, или ще се тълкуват като заличаване на различията между двете големи типологични групи – на качествения и на масовия печат. Анализът показва, че модерният всекидневник е тясно свързан с прецизното новинарство и в същото време предлага богата артистична и интерпретативна тематика, развлекателно четиво и широк сервизен раздел (Пак там, с. 124–130).

Това заключение намира едно от най-сериозните си потвърждения през 2017 г., когато главният изпълнителен директор на *GMG* Дейвид Пемсел обявява предстоящото преминаване на авторитетните британски издания „Гардиан“ (*The Guardian*) и „Обзървър“ (*The Observer*) към таблоидния формат. И след тази ключова трансформация „Гардиан“ ще си остане издание с брилянтен дизайн и изключителни постижения в журналистиката, обиращо награди“, обещава Дейвид Пемсел. Главният редактор Катарине Винер потвърждава, че „Гардиан“ и „Обзървър“ ще предложат „смела и истинска журналистика“ и като таблоиди, за-

щото читателите ценят журналистиката, а не формата или размера на заглавията (*The Guardian* става таблоид, 2017).

По отношение на интерпретативните текстове, с които традиционно се свързва качествената журналистика, проф. Ефрем Ефремов разглежда значението на т.нар. формула на успеха при търсене, писане, редактиране и публикуване на този тип текстове (Ефремов, Е., 2017, с. 90–91). Успехът е резултат от конкретно съотношение между забавление (избор на подходяща тема), артистичност (начина, по който се представя, за да бъде запомнена темата), интелигентността (като тип информация по темата и като език, разбираем и със смисъл за читателите), познаване на темата или редакторът да има обяснение за евентуалния читателски въпрос, защо точно сега ми разказват тази история.

5.3. Основни таблоидни характеристики

5.3.1. Ефектна графическа визия

По графическата си визия вестникът на българския преход е по-близо до стилистиката на достъпната и масова преса, отколкото на качествения печат, особено по отношение на типографското представяне на заглавието като най-бързо комуникативния шрифтов елемент в печата. Това заключение представя проф. Веселина Вълканова в изследване за новите оформителски концепции на всекидневника, в което отбелязва също, че раждането на новата периодика у нас от самото си начало води към задълбочаване на сензационността като графична линия на всекидневните издания (Вълканова, В., 2007).

5.3.2. Тематична незадълбоченост и неинтерпретативност

В изследване на политическия дискурс в посттоталитарния печат у нас в периода 1990–1995 г. проф. Тотка Монова стига до обобщението, че непартийната преса се доближава до определението на Джон Мерил за т.нар. масов вестник, който приканва към игра и не призовава към мисъл, предлага разкрасена, повърхностна, безгрижна и оскъдна журналистика (Монова, Т., 2000, с. 224). Тя разглежда таблоидизирането като процес на „елементаризиране на социалните факти и проблеми, резултат от пределното опростяване както на съдържанието на медийните послания, така и техния език“, като тренд на корпоратив-

ната журналистика. Намира размиването на границите между високо и ниско, между качествените медии и таблоида като закономерно за среда, в която „интелектуалното не продава“, а същевременно корпоративни интереси посредством икономически механизми създават медийна система с *a priori* отсъстваща елитна журналистика (Монова, Т., 2012, с. 50–55). Същият автор представя разбирането за таблоида като синоним на масовата и популярна преса, като в подсистема са отделени жълтата, вулгарната, булевардно-сензационната преса (Монова, Т., 2009). Описаните основни черти на таблоидната преса са: регистриране на събитията, без да се изследва генезисът им; елементарно пресъздаване на света с повтарящи се събития и персонажи, представени с агресивна лексика, крещящи заглавия и хиперболизации; опростено и схематично обяснение на света чрез единични случаи; подмяна на причината с образ и посочване на врага; обяснение на света с прости схеми и правила. В сензационната преса доминира разказът, докато таблоидът борави и с анализа според заключението на проф. Монова. Тя предлага и мотивира също разграничаването на два основни таблоидни формата: „твърд“ и „мек“ таблоид. „Твърдият формат“ е близо до сериозната преса по усвоена книжовна норма, наличие на интерпретативен дискурс, формиране на вкусове и лансиране на ценности и идеи. „Мекият таблоид“ е в полето на сензационната преса. Там доминира разказът, интерпретацията е оскъдна, регистрира се изявен уклон към драматичното, експлицирани са емоции и страсти, обслужвани са вкусове, стереотипи и предразсъдъци. Сензационната преса се движи в ниските езикови регистри. Позиционирането на т.нар. меки формати е на границата с жълтата преса.

В периода 2007–2013 г. българските издания следват глобалните промени в медийната публичност, най-важната от които е подмяната на съдържанието, или тенденцията към манипулативно изтласкване на социалното съдържание и обществено значимите проблеми на втори план за сметка на изнасянето в пространството на публичното зрелище на частната и интимната сфера и с цел да се удовлетворят, моделират и търговски да се експлоатират хедонистично развлекателните потребности на публиките. Заключението е представено от авторски колектив в изследване на етнопсихолингвистичните и социолингвистичните аспекти на езика на пресата в България (Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на..., 2013, с. 865–866).

5.3.3. Персонализирането като знак за идеен дефицит

Като разглежда формулата за пазарен успех на монополиста на следобедния пазар през 1994 г. вестник „Нощен труд“, д-р Димитър Найденов индиректно описва модела на булевардния (жълтия) вестник: „Естествено е мнозина да се гнусят от този тип професионално присъствие, защото то по условие изисква нещо да се доизмисля, донаставя, дописва към истината... (...) Също логично е, че при такъв модел няколкото известни даже още отпреди Шпрингер и „Билд“ теми стават ключови: мелодрами, насилие, кръв, любов, семейни идилии, звезди, милосърдие... (...) Така „планетата“ преобръща сама себе си и поглежда своята тъмна страна“ (Найденов, Д., 1995, с. 109–110). Авторът предлага обяснение за безспорния интерес на аудиторията към подобен тип издания и то е в хуманизирането на информацията – на първи план в стилистиката на новините във вестника излиза не станалото, а дейците му. Този подход разбърква и пренарежда тематичния баланс, или „най-схематично казано, последната страница става първа“.

Пряката връзка между персонализирането и посочването, вглеждането във врага, лесният разказ, бързо смилаемите обяснения за събитията са винаги свързани с лесен сюжет и главен герой. Интригите, включително политическите, също разчитат на основни действащи лица. Осмиването е най-често персонално. Битката с личности вместо с идеи измества ценностната база на политическия и обществената дебат. Поглед към изводите на български политически деец от първата половина на XX век, признат за един от най-добрите оратори не само за времето си, известен още като добър писател и темпераментен журналист, припомня трайността на проблематиката в българския политически живот. По молба на редакцията на вестник „Младежко знаме“ Райко Даскалов, сподвижникът на Александър Стамболийски, подготвя „няколко теоретични указания“ за качества, на които трябва да отговаря истинският добър и честен политически оратор (Даскалов, Р., 1947, с. 15). От съветите, систематизирани в 52 точки, особено показателен и поучителен предвид богатия опит на автора е призивът към всеки политик: не трябва в речите си да се бори с лицата, а с идеите, които те представляват.

5.3.4. Колоквиализация на журналистическия език

Езикът на новата преса, пресата на прехода, е определян като най-видимата и безспорно най-радикална промяна в медийния дискурс след 1990 г. Промените в езика на медиите в посттоталитарния период са обект на множество анализи от езиковеди, социолингвисти, експерти по всички дисциплини, свързани с медийната комуникация. Един от основните изводи е, че отхвърлянето на старата стилистика е съпътствано от трансформации, довели до крайности в навлизането на непрестижни разговорни елементи дори на най-високите стилистични нива. Някои български учени обръщат внимание на пристрас-тяването към маркерите на разговорност в процеса на колоквиализация (тенденцията писмените норми да стават неофициални, да се доближават до ежедневната разговорна реч и да навлизат в официалната публична комуникация). От средата на 90-те години на XX век в изследванията, посветени на провокативния изказ и отклоненията от езиковите норми на страниците на пресата, се появява ново описание на процеса – оварваряване. Десетилетие по-късно вече се отчитат тенденции за отклонения от нормата, мотивирани от ефективността на комуникацията, както и предпоставки таблоидите да преодолеят увлечението по прекомерната разговорност.

Някои автори описват променения медиен език като различен и от книжовния, и от разговорния и го квалифицират като имитиращ разговорност.

Проучвания на проф. Андреана Ефтимова определят езика на медиите като релативизиран, тъй като в него се смесват позволената с непозволената реч, високите с ниските регистри, за да се удовлетвори всяка гледна точка, за да се създаде двусмисленост. Изследователят отчита пряка връзка между релативизирания език и най-съществената тенденция в медиите към 2014 г. – „повсеместното таблоидизиране“ (Ефтимова, А. Основите политически стилове..., 2014).

5.3.5. Употреба на политически некоректен език

Политическата коректност изключва публичен език и поведение, които да допускат обида към различния вид расова, културна или друга идентичност. В политически коректния език не могат да присъстват дисфемизмите (вулгаризми, нецензурни думи), означени пейоративно (с иронични, пренебрежителни, осмиващи, обидни конотации).

Предпочитането на недискриминиращи езикови средства, разбира се, не би следвало да означава толерирано предимство за лицемерно некритичния изказ. В изследване на двойствения език в медиите проф. Андреана Ефтимова посочва евфемистичните номинации в областта на семейните и сексуалните отношения като най-често използваните в таблоидната преса, чиято основна отличителна особеност е, че се занимава с интимния живот на публичните личности (Ефтимова, Е., 2016, с. 184–185, 193).

6. Деполитизиране в политическото пространство

6.1. Загуба на идентичност и популистки тенденции

Съвременните партии търсят нов тип идентичност и най-лесното е да моделират света в черно и бяло, да очертаят ясно врага, защото така по-лесно се стига до масовизация на нагласите. Изводът е представен от доц. Милен Любенов в политологически анализ на връзката между загубата на партийна идентичност и популистките тенденции в българския политически дискурс по време на прехода (Любенов, М. Партии, идентичност..., 2017). Анализът посочва като все по-видим партиен дефицит липсата на политическа физиономия поради неспособност за генериране на идеи и поради обща свързаност със задкулисни олигархични зависимости. В сравнителен план изследването разкрива, че разглеждането на света в дихотомни понятия не е характерно само за България. Това е тип мислене на унифициране, на изграждане на рамки и шаблони, които са лесно продаваеми, маркетингово достъпни и разбираеми за избирателите. През 90-те години на XX век противопоставянето в страната е по линията комунизъм–антикомунизъм, докато новите дихотомии са русофили–русофоби, проевропейци–антиевропейци и т.н. Съвременните мейнстрийм партии, обобщава доц. Любенов, прибегват до популистки идеи (например референдумна демокрация) в слабостта си да предложат ясни послания и решения. Медийната среда и социалните мрежи като естествен механизъм за такъв тип общуване и послания само засилват процеса и размиват картината.

Популизмът като „политика, която се основава на демагогията, манипулацията и неосъществимите обещания с цел да се спечели „обикновеният човек“ (избирател)“ е разгледан от доц. Симеон Василев. Според него популизмът се стреми към властта, като агресивно оспорва

легитимността на „корумпираното“ статукво. Политическият популизъм е силен, когато има наличие на политическа или икономическа криза, и има най-ясни изразения в условия „на предизборна борба. Мотото на популиста обикновено е „Народът срещу властта“ (Василев, С., 2018, с. 244–245).

Популизмът в политическата реч е изследван от проф. Андреана Ефтимова. Тя разграничава три категории стил, изявени в политическата реч и репродуцирани в медиите. Така нареченият брюкселски новговор е новият „дървен език“, както наричат и езика на тоталитарната преса. Отличава се с политически коректно изразяване и изобилие от евфемизми, клишета, интернационална лексика, абстракции. Популисткото говорене е втората разновидност на политическата реч и се реализира с активното участие на разговорната реч (езика на улицата), жаргонната и диалектната лексика. Основната му цел е политикът да скъси дистанцията с избирателя, да бъде разбираем и близък чрез речта си, да внушава доверие и да създава впечатлението, че е човек от народа. Основните черти тук са емоционалната реторика; неспазването на езика на политическата коректност; властовата асиметрия в общуването; омаловажаването на опонента чрез различни езикови средства; липсата на реторична гъвкавост или отсъствие на официалния регистър; интензивното използване като политическа стратегия на устни жанрове като вицове, слухове и др. Проф. Ефтимова разглежда и категорията на реанимирания възрожденски дискурс, актуализиран от някои политици с патетични патриотарски възгласи. Характерни черти са призивите за възмездие, за скъсване на веригите, за свобода; възобновяването на националноосвободителните призови; акцентът върху патриотичната тематика (Ефтимова, А. Основите политически стилове..., 2014). Популисткото говорене (по определението на проф. А. Ефтимова) е особено силна стратегия в условията на девалвиране на ценности и устои, на подкопано доверие в политическата класа. То залага на жаргонната лексика, толерира нецензурните думи и изрази, не зачита политическата коректност, омаловажава и осмива опонента, поддържа неофициалните регистри, произвежда неологизми, отправя призови за възмездие, ползва езика на омразата. Популистки профил има таблоидната преса. Решаваща за нейния успех е позицията да критикува, за да се харесва – на масовата аудиторията или на конкретни представители на политическата и икономическата сфера.

6.2. Развлечението и политическата комуникация. Политейнмънт

Терминът „политейнмънт“ като явление, стил и понятие е обстойно и задълбочено изследван от проф. Любомир Стойков, който отбелязва, че развлекателните, неформалните и привидно лековатите стилове на поведение и общуване все повече завладяват политическото пространство (Стойков, Л., 2021). Неологизмът „политейнмънт“ визира комбинирането, смесването, сливането и взаимното проникване на политиката и развлечението. Моделът е разгледан като сходен с начина, по който развлекателните форми превземат медийното пространство чрез технологията „инфотейнмънт“. Ако се погледне на политиците като на знаменитости, очевидно е, че при тях все повече се заличават границите между публичното и личното, между общественото и битовото, между политическата мисия и всекидневното съществуване, обобщава проф. Стойков. Той обръща специално внимание на връзката между политиката и популярната култура чрез специфики в поведението на политически ангажираните хора, когато се стремят да привличат „фенските“ реакции на публиката с похвати, характерни за поп и рок звездите, спортните знаменитости или пък кинозвездите (Стойков, Л., 2013). Отчетени са уметите опити в тази посока, но и реалната заплаха от профанация на политическия живот и обезценяване на представителната демокрация чрез абсолютизацията на селебритизирането: „Когато публиката очаква от политика повече да я забавлява, отколкото да дискутира с нея приоритетните социални и човешки въпроси, съвсем реална е опасността по този начин да се заобикаля най-важната мисия на политическия субект“. Още повече, личната сфера на политика, а не неговите професионални способности, все повече привлича медиите и обикновените хора, лавинообразно расте интересът им към политическия лайфстайл (личния живот на политика, как се забавлява, какво прави през свободното си време, какви културни интереси има, какъв е стилът му на обличане, кои са доминантите в неговата всекидневна култура). Езикът на общуване е разгледан като основната комуникационна форма за достъпност, при която работи формулата на опростената лексика, цветистия език, разбираемите примери и аргументи. Същевременно авторът изтъква, че „доверие се поражда, когато социално ангажираната личност опростява, а не опростачва своята лексика“.

С поведение, което опитва да имитира това на звездите от популярната култура, политиците дават поводи да бъдат равно третираны с останалите таблоидни герои. Представителите на политическата класа масово изявяват и неприкрита склонност да съобразяват публичните си изяви и образ с логиката на сензационните медии.

6.3. Копиране на медийни стратегии

Непреодолимо зависими от посредничеството на медиите, политическите послания достигат публичното пространство пречупени през призмата на най-масовия съвременен вестник – таблоида (елемент от тази зависимост е също в каква степен и кои послания намират място на страниците на вестниците). Същевременно повсеместното таблоидизиране на българските медии е разглеждано и като следствие от начина, по който властта представя политиката като спектакъл вместо като сериозен инструмент за управление и решаване на социално значими проблеми. Проф. Тотка Монова например обръща внимание на процеса на деполитизиране в политическото пространство, който свързва с управленията след 2000 г. и обсъждането на най-важните теми в дневния ред на обществото на страниците на издания, типологизирани като булевардни, сензационни или като продукти на т.нар. джаз журналистика. Заключение е, че този тип политика се чувства уютно в пространството на таблоида, а там няма как да създава послания, внушаващи респект към институциите и държавността (Монова, Т., 2009).

Неслучайно политиците искат да притежават медиите и все повече се съобразяват с новинарските критерии, учат се да прилагат работещи медийни стратегии, за да получат достъп до информационното пространство, отбелязва медийният анализатор Николета Даскалова (Даскалова, Н., 2011). Причината е, че близостта между журналистика и управляващи обикновено обслужва управляващите. Наблюденията в български контекст установяват сериозни мащаби на новинарския глад за драматични политици. Медиите се стремят да притежават на страниците си рейтинговата политика. Николета Даскалова изследва в частност политизирането на таблоидната журналистика. В преглед на различните тези за артикулиране на ефектите от комерсиалните медийни формати анализаторът отчита, че наред с по-силно критичните гласове към таблоидизирането съществува и балансирано разбиране, което примирява критиката с оптимистичното отношение (Даскало-

ва, Н., 2010). Подобна теза отчита подклаждането на популистки искри от таблоидите като заплаха срещу демокрацията, но същевременно не изключва възможността таблоидизирането да обогатява журналистическата перспектива. Към този подход е причислено и твърдението, че политическата култура все повече се адаптира към логиката на медиите – съвременната медиатизирана политика е обусловена от културата към личността, разпадат се границите между сериозно и забавно, информация и развлечение, емоционално и рационално, персонално и политическо, частно и публично и т.н. Таблоидното съдържание, заключава изследователят, в западен и в български вариант се разтваря в персонализацията. Таблоидът не може без своите герои, в неговата природа е залегнал акцентът върху персоната. Изданията редят новините си през изведени в заглавията лични и фамилни имена. Таблоидните герои, включително политическите и криминалните персонажи, съжителстват в колаж от лични драми и истории.

Политиците следват логиката на медиите и напасват поведението и решенията си според нея; медиите също имат изгода от тези промени, тъй като политическото се превръща в по-атрактивно и се старее да придобие удобен за отразяване формат. Тези изводи представя културният антрополог и комуникационен експерт Гергана Куцева (Куцева, Г., 2011, с. 195).

Предложена е дефиниция на медиатизираната политика като политика, която е загубила своята автономия, станала е зависима в основните си функции от масмедията и е в непрестанен процес на формиране във взаимодействията си с тях.

7. Етика, отговорност, репутация в журналистиката и политиката

7.1. Нарушаване на етичните правила

Наличието на съвпадения на интерпретациите в политическия и в медийния дискурс, както поредица тематични и езикови сходства, ги поставят в близост, разколебаваща очакванията за журналистическа критичност. И в двете сфери се наблюдава отстъплението от представителност на езиковата норма. Нещо повече, сближаването на медийния и политическия език със сензацията и особено честото персонали-

зиране – съсредоточаването на вниманието и словесните атаки върху отделни личности, застрашава спазването на етичните правила и на законовите норми срещу обидата и клеветата. Така ерозира доверието на аудиторията, което е незаменим капитал и в журналистиката, и в политиката. В пространно изследване на правните аспекти на журналистическото редактиране проф. Ефрем Ефремов обръща внимание на установената от проучвания зависимост: колкото повече изданието се доближава до жълтата преса, толкова повече нарушения на етичните правила се допускат от редакторите и обратно, колкото то е по-близо до сериозната, качествената преса, толкова повече се спазват етичните стандарти, залегнали в българските етични кодекси (Ефремов, Е., 2019, с. 12, с. 226).

Статутът на независимост – медийната свобода, и ролята на коректив отреждат на професионалната журналистика важна роля за защитата на обществения интерес и за укрепването на националната ценностна кондиция. Журналистите са независими при изпълнението на служебните си задачи според основополагащата мисия на своята професия и по силата на професионално-етичните си кодекси. В единия от двата действащи етични кодекса на български медии (към който са се присъединили изследваните ежедневници „24 часа“, „Труд“ и „Сега“) предоставянето на достоверна информация на обществото е изведено като водещ принцип (Етичен кодекс на българските медии). На първо място, този принцип изисква редакционна независимост и медиите декларират, че няма да се поддават на политически или икономически влияния. Като базисен принцип е посочен още общественият интерес. Неговото дефиниране в документа заслужава особено внимание: „По смисъла на този кодекс информацията „в обществен интерес“ не бива да се обърква с информацията, която е „интересна на обществото“. Една публикация е в обществен интерес само когато е „в защита на здравето, безопасността и сигурността; съдейства за предотвратяване и разкриване на тежки престъпления и злоупотреба с власт; предпазва обществото от опасността да бъде сериозно заблуждавано“. Етичният кодекс издига също като приоритетни взаимоотношенията в медиите и между медиите, като изисква те „да се характеризират с взаимно уважение и честна конкуренция с цел запазване на авторитета на професията“.

7.2. Репутацията като ключово понятие

Наред с въпросите за свободата на словото, моралната и юридическата отговорност изрично внимание следва да бъде отделено на ключово за журналистиката понятие – репутацията. В контекста на правните аспекти и последици от журналистическата дейност и редакторската намеса проф. Ефрем Ефремов отбелязва като доказан от практиката принцип, че тиражираната и потвърдена лъжа, процесът за клевета или обида биха могли да сринат авторитета и бъдещето на автора или редакцията. Репутацията е разгледана като публична проекция на индивидуалното усещане и съзнание за чест, която се дефинира през призмата на външната оценка (Ефремов, Е., 2019, с. 12, 226).

И за политическата класа репутацията е ключово понятие. Добрата репутация е посочена от проф. Любомир Стойков като знак за високото обществено доверие, с което се ползва съответният политически лидер. За хората трябва да се съди най-вече по техните действия, но въпреки това ораторските умения са едно от най-могъщите средства в политическия дискурс и са фундамент в изграждането на положителния имидж и добрата репутация, подчертава проф. Стойков (Стойков, Л., 2022).

В своята студия „Уроци по лидерство“ д-р Маргарита Попова, дългогодишен висш магистрат, министър на правосъдието (2009–2011) и вицепрезидент на републиката (2012–2017) извежда най-важните качества на политическия лидер: почтеност, образованост, висока култура и умение да общува. С тях политическият лидер ще може да заразява с дълбока и убедителна мисъл, ще упражнява словото като сигурно оръжие да печели влияние, обич и последователи за каузи, които утвърждават националните добродетели и защитават националния престиж. Девиациите във всяка публична роля, твърди д-р Маргарита Попова, започват там, където се пропукват фаталните граници между морала и политиката, между общото благо и личния/олигархичния интерес, в зоната на болните политически амбиции и ендемичната корупция (Попова, М., 2016, с. 15).

Дефицитът на автентично и авторитетно политическо лидерство се очертава като значим проблем, особено в периоди на дълбоки обществени кризи, чието преодоляване изисква упражняването на власт да стъпва върху визионерство, държавнически подход, неразколебан интегритет и висок личен авторитет.

II. Политическите заемки в медийния речник

В тази глава изследването се съсредоточава върху процеса на навлизането на нови думи и на думи с ново значение в медийния дискурс и в езика на медиите, като първоизточникът на езиковото влияние и словотворчеството е в полето на политиката – в изказвания на политически фигури. Процесът на усилено използване в медиите на вече установени в общия речник думи и словоформи е пряко следствие от зачестилата им употреба в политическата комуникация.

Представени са характерни примери, илюстриращи степента на влияние, което политическият дневен ред и употребяваната лексика оказват в разглежданите исторически периоди върху тематичното и лексикалното съдържание на медийните текстове. Проследен е процесът на навлизането на конкретни езикови заемки като цитати и впоследствие като възприети елементи от журналистическия речник. Промените в политическия дискурс и езиковата мода през отделните периоди се отразяват върху езика, използван във и от медиите.

Изследването е осъществено и представено по периоди, хронологично. Ретроспективният подход обвързва поставянето на тази глава в началото на структурната подредба на изложените резултати поради обективно зададеното преимущество на политическия дискурс през 80-те години на XX век, произтичащо от държавното устройство. Тоталитарно устроената държава урежда взаимоотношенията между политическата класа и медиите със специфичните за режима инструменти на държавна цензура и контрол. Политическите решения, послания и език имат водеща роля в публичната комуникация във всеки от изследваните периоди предвид съсредоточаването на властовите правомощия и оттам – и възможностите за регламентирано влияние върху останалите публични сфери и дискурси, включително медийния.

Проучването се реализира на базата на създаден корпус от парламентарни стенограми и селекция на примери от национални ежедневници. Обхванато е съдържанието на публикации в пет национални ежедневника – „Работническо дело“, „Земеделско знаме“, „Труд“, „24 часа“ и „Сега“ – в периода от 1980 края на 2021 г., по три за всеки от изследваните периоди. Композиционно резултатите са структурирани в пет точки, съответстващи на всеки от изследваните периоди, като са представени характерни езикови и тематични примери от изявите на парламентаристите и примери от медийните проекции на техните изказвания.

Резултатът е идентифицирането на характерни езикови и тематични съвпадения при политиците и медиите. Обстоятелството, че изследваните медийни проекции хронологично следват провеждането на изследваните парламентарни сесии и политически изказвания, указва източника и посоката на тематично и лексикално въздействие.

1. През 1980–1981 г. – грижа за човека, ускорени темпове и нови хоризонти

1.1. Темите и изказът в пленарната зала

В началото на 80-те години на XX век политическата комуникация и по-конкретно изказванията по време на сесии на Народното събрание са изпълнени с клиширани думи и фрази. През 1980 г. сред най-често употребяваните от народните представители думи и изрази са: *своевременно, решително, неотклонно, добросъвестно, висок, всестранен, пълен и обективен, задоволяване на духовните потребности на населението/народа, грижа за човека, повишаване жизненото равнище, ускорени темпове, внедряване, интелектуализация, нови хоризонти, новия човек, ново равнище.*

Независимо каква е предвидената за обсъждане тема в дневния ред, ораторите използват особено често поредица идентични словосъчетания:

• *Кръстю Тричков*: нови хоризонти; ще издигне на нова висота борбата за мир и прогрес; всестранни успехи в социалистическото строителство; неотклонно повежданата от БКП линия; в името и в интерес на трудовия човек; компетентно и добросъвестно; грижливо, справедливо; своевременно; грижа за човека

• *Камен Каменов*: в центъра винаги е стоял... новият човек на социализма; растящи материални и духовни потребности; всестранно развитие, основна грижа на партията; дебело подчерта; решително да се подобри

• *Недялка Славова*: извършване на проверката всестранно, пълно и обективно; всестранен, пълен и обективен контрол; учреждения

• *Гиньо Ганев*: всестранно участие на народа; всестранен разцвет

• *Сава Гановски*: активно участие

• *Минка Узунова*: високо чувство за отговорност; високоефективна педагогическа дейност; многостранно развита и всестранно развита личност

• *Рухшен Мехмедова*: решимост, вяност, преданост; да се реализират всестранно; многостранното и всестранното развитие на личността

• *Любомир Бончев*: своевременно; повишаване жизненото равнище

• *Васил Пасев*: грижата за човека

• *Никола Василев*: ускоряване внедряването на техническия прогрес; издигане равнището на работата

• *Джевдет Чаушев*: подобряване на жизненото равнище; повишаване ефективността

• *Димитър Карамуков*: ускореното изграждане; енергетиката се развива с изпреварващи темпове; ефективно развитие на икономиката; за повишаване на материалното благосъстояние и духовното равнище на народа; многостранно развитие на личността; интелектуализация на народното стопанство;

• *Пандо Ванчев*: ускорено и мащабно

• *Сава Дълбоков*: повишаване на ефективността; ефикасен контрол, ефективно използване

• *Наска Андреева*: високопроизводителна техника; по-ускорено изграждане; интелектуализацията на редица производствени процеси

• *Димитър Дачев*: ефективност; ускорено изграждане; ускорено развитие; по-ефективно задоволяване на енергийните потребности на страната; повсеместна интелектуализация на производството

• *Евгени Стефанов*: ускорени темпове; ефективно използване

• *Георги Павлов*: решително да се подобрят; по-решително да се пристъпи към използването на чуждия опит; по-решително да се пристъпи към използването на слънчевата енергия

• *Рая Гичева*: грижа за човека

- *Марян Стойков*: повишаване на жизненото равнище на народа
 - *Ангел Шишков*: всестранныят възход на нашето общество; повишаване на жизненото равнище
 - *Иван Панев*: интелектуализация на производството
 - *Иван Калудов*: всестраниен възход; ускорени темпове; все по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа
 - *Атанас Малеев*: ускорено внедряване на научно-техническия прогрес и интелектуализацията на здравеопазната дейност
 - *Светла Даскалова*: все по-пълното задоволяване на духовните и материалните потребности на човека
 - *Пенчо Костурков*: всестранныте успехи и възходящото развитие на нашето социалистическо общество
 - *Стоян Марков*: комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, духовни и социални потребности на народа; ефективност; повишаване на жизненото равнище
 - *Огнян Дойнов*: повишаване на жизненото равнище на народа; ефективност; внедряване; ускорено; грижата за човека; комплексно задоволяване на материалните, духовните и социалните потребности на народа
 - *Николай Георгиев*: внедряване; комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, духовни и социални потребности на народа; повишаване на жизненото равнище
 - *Леда Милева*: пълното и комплексно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа
 - *Христо Русков*: комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, духовни и социални потребности на народа
- Най-често употребяваните (и по тази причина най-шаблонизирани) фрази от речите и докладите на народните представители се срещат и в изказванията на министър-председателя, заместник министър-председателя и всички министри, които говорят от парламентарната трибуна:
- *Александър Фол, министър на народната просвета*: изграждане на многостранно и всестранино развита личност; всенародно обсъден; всестранино културно развитие
 - *Васил Цанов, министър на транспорта*: високопроизводителни технологии; ускоряване на модернизацията; комплексно изграждане; висока степен на механизация; решително ускоряване на модернизацията

цията; решително да увеличим; решаващото; ускорено; с ускорени темпове; модернизация и реконструкция; внедряване; високоефективни; увеличаване на темповете и ускоряване на изграждането; решителни мерки за модернизацията и реконструкцията; своевременно решаване

• *Никола Тодориев, министър на енергетиката*: високоефективни, изпреварващи темпове, ефективност; разгръщане на творческите сили на трудовите колективи

• *Белчо Белчев, министър на финансите*: издигане на материалното и духовното равнище на българския народ; повишаване на жизненото равнище на народа; задоволяване на социално-културните потребности на народа; ускорено внедряване; повсеместно внедряване; задоволяване на материалните и духовните потребности на народа; повсеместна интензификация; грижа; висока ефективност; всестранен анализ

• *Румен Сербезов, министър на леката промишленост*: комплексно задоволяване на нарастващите потребности на населението; внедряване; висококачествено; ефективно

• *Кирил Зарев, заместник-министър-председател*: ускорено внедряване; интелектуализация на труда; възходящо развитие, главната стратегическа задача на партията – грижата за човека; повишаване на ефективността и качеството; издигане на равнището; ефективно управление; висока ефективност; комплексно задоволяване на нарастващите материални и духовни потребности на народа; задоволяване на материалните, духовните и социалните потребности на хората; все по-пълно задоволяване на духовните потребности и за всестранно естетическо възпитание на народа

• *Гриша Филипов, председател на Министерския съвет*: високоефективни планове, насрещни планове; всестранен възход; за все по-пълно и комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, социални и духовни потребности на народа; повишаване на жизненото равнище; основната програмна постановка: грижата за човека – основна грижа на партията

1.2. „Усъвършенствуване“ – от политическия към медийния речник

Дори на фона на пренаситените с политически клишета доклади и речи на държавните и партийните ръководители и на цялото народно представителство, прави впечатление свръхупотребата на лексемата „усъвършенствам“. Тя присъства в изказванията на народните представители и на министрите в правителството чрез различни свои словоформи:

- като съществително име – усъвършенстване(то), несъвършенството;

- като преходен глагол от несвършен вид – усъвършенствавам;

- като минало страдателно причастие – усъвършенствуван.

Дори в контекста на изобилното политическо фразьорство със заучени изрази, „усъвършенстване“ има забележително предимство по честота на използване и по участие в най-разнообразни тематични комбинации. Интензитетът на употреба в изказванията на народните представители е следният:

- еднократна употреба в рамките на едно изказване: от председателя на Народното събрание Станко Тодоров и от народните представители Кръстю Тричков, Минка Узунова, Борис Спасов, Иван Калудов, Кирил Арабаджийски, Димитър Дачев, Ангел Шишков, Иван Панев, Стоян Марков, Огнян Дойнов, Христо Русков;

- двукратна употреба в рамките на едно изказване от народните представители Васил Пасев, Никола Василев, Гиньо Ганев, Минчо Минчев, Димитър Карамуков, Николай Георгиев;

- трикратна употреба в рамките на едно изказване от народните представители Сава Гановски, Недялка Славова, Кирия Димитров, Атанас Малеев, Петър Дюлгеров;

- четирикратна употреба в рамките на едно изказване от народните представители Камен Каменов, Иван Ненов, Маргарит Спиров;

- петкратна употреба в рамките на едно изказване, 1981 г., от народния представител Петър Междуречки;

- шесткратна употреба в рамките на едно изказване, 1980 г., от народния представител Евгени Матеев.

Думата паразитира и се превръща в същински говорен „тик“ в парламентарните изказвания на представителите на Министерския съвет: Гриша Филипов – председател на Министерския съвет, Александър

дър Фол – министър на народната просвета, Васил Цанов – министър на транспорта, Никола Тодориев – министър на енергетиката, Белчо Белчев – министър на финансите, Георги Караманев – министър на вътрешната търговия и услугите, Иван Сакарев – министър на строителството и архитектурата.

Показателни са две ораторски изяви на Кирил Зарев, заместник-председател на Министерския съвет и председател на Държавния комитет за планиране. В изказване от парламентарната трибуна на 16 декември 1980 г. той употребява **20 пъти** думата „усъвършенстване“ в разнообразни словосъчетания. В речта му се срещат усъвършенствания: машини, устройства, елементна база, конструкции работи, системи за топлоснабдяване, структура на производството, структура на продукцията, материали, външноикономически връзки, териториалното разположение на производствените сили, структура на икономиката, социалистическа организация на труда. На 10 декември 1981 г., пред сесията на 8-ото народно събрание, Кирил Зарев употребява „усъвършенстване“ **15 пъти** в рамките на едно свое изказване. Усъвършенстването той свързва с материално-техническата база на страната, с почивното дело, жизненото равнище, изделията, технологиите на продукцията на химическата промишленост, системите за централно топлоснабдяване, структурата на енергийния баланс, структурата за черната металургия, транспортната система, териториалната структура, структурата на промишленото производство в столицата, структурата на икономиката. В това изказване „приносяният“ момент към вече несъмненото първенство на лексикалния фаворит на 1980 и 1981 г. е разгръщането на „усъвършенстване“ в „качествено усъвършенстване“.

1.3. За първоизточниците на езиковата мода от 1980–1981 г.

Не само поради цялостния политически контекст, но и предвид конкретни реплики на народни представители, на министър-председателя и министри не остава съмнение за първоизточника, на чието доминиращо влияние се дължи навлизането на езикови клишета в политическия изказ, а оттам – и разпространето им в медийния изказ. Лексикалните заемки могат да бъдат открити в основните програмни постановки на ръководната партия в държавата. Народният представител акад. Евгени Матеев в свое изказване от декември 1980 г. разкрива достоверна причина за лидерството на „усъвършенствам“ в езиковата мода на 80-

те години: „Както изтъкна др. Тодор Живков на вчерашния пленум на Централния комитет на Българската комунистическа партия, трябва да се усъвършенствува и режимът за разпределение на новопостроените жилища“. Потвърждение предлагат и думите на парламентариста Ради Кузманов през декември 1980 г.: „В значителна степен се осъществяват указанията на др. Тодор Живков и решенията на Националната партийна конференция за усъвършенствуване на социалното и икономическото планиране“. Година по-късно, през декември 1981 г., народният представител Христо Русков цитира главната социално-икономическа задача на Осмата петилетка: „Да продължи линията за комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, духовни и социални потребности на народа върху основата на интензификацията на народното стопанство, последователното прилагане на новия икономически подход и неговия механизъм и по-нататъшно усъвършенствуване на социалистическите обществени отношения“.

В писмо до 8-ото народно събрание от 17 юни 1981 г. новоизбраните Тодор Живков, председател на Държавния съвет, и Гриша Филипов, председател на Министерския съвет, декларират: „Неотстъпно ще допринасяме за по-нататъшното разгръщане и усъвършенствуване на социалистическия демократизъм“.

Причината за утвърждаването на някои политически клишета може да бъде проследена до най-висшето управленско ниво и чрез поредица публикувани програмни политически документи и книги в същия период. Сред тях например е изданието от 1980 г. с автор Людмила Живкова, озаглавено „За усъвършенствуване на човека и обществото“.

1.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ

Основните теми от дневния ред на Народното събрание и езиковите клишета, с които е изпълнена речта на народните представители по време на законодателните сесии през 1980 и 1981 г., могат да бъдат установени в многобройните медийни проекции на парламентарните изказвания. Присъстват на страниците на водещата национална преса: вестниците „Работническо дело“, „Земеделско знаме“ и „Труд“ (изброени хронологично):

- „Действена подкрепа“, „Всестранен напредък на родното киноизкуство“, „За по-резултатна научно-производствено дейност“ („Земеделско знаме“, бр. 98, 24 април 1980 г., с. 1; заглавия)

- „Действена, социалистическа демокрация“; „Избраниците на народа ще решат редица важни въпроси... (...) ще се обсъдят законопроекти, с които ще се усъвършенствува социалистическият правов ред“; „Приемането на закона ще издигне още по-високо авторитета на НРБ като социалистическа държава, в която се полагат грижи за всестраниното развитие на човешката личност“; „С молбите се правят искания за задоволяване на социално-битови, трудовоправни, културни и други нужди, както и за признаване или удовлетворяване на лични или колективни права и законови интереси“; „В Хартата се изтъква, че крайната цел... е формирането на многостранно, а в перспектива и на всестранино развита личност“ („Работническо дело“, бр. 127, 25 юни 1980 г., с. 1–2; заглавие и части от текста)

- „Избраниците на народа ще решат редица важни въпроси на обществено-икономическото развитие на страната, ще обсъдят законопроекти, с които ще се усъвършенствува социалистическият правов ред...“ („Труд“, бр. 127, 25 юни 1980 г., с. 1; части от текста)

- „За по-нататъшно усъвършенствуване на социалното управление“ („Земеделско знаме“, бр. 150, 25 и 26 юни 1980 г., с. 1; заглавие)

- „(...) народните представители, които взеха думата, пренесоха голямата тема за по-нататъшното усъвършенствуване на транспортния процес на конкретна територия (...)“ („Земеделско знаме“, бр. 150, 25 и 26 юни 1980 г., с. 1–2; части от текста)

- „За усъвършенствуване на социалното управление“ („Труд“, бр. 128, 26 юни 1980 г., с. 1; заглавие)

- „Завърши тринадесетата сесия на Седмото народно събрание“, „Приети са закони, които ще съдействуват за усъвършенствването на социалното управление“ („Работническо дело“, бр. 128, 26 юни 1980 г., с. 1, 3; заглавие и подзаглавие)

- „Масщабна програма за комплексна модернизация и ефективно развитие на транспорта“ („Работническо дело“, бр. 128, 26 юни 1980 г., с. 2; заглавие)

- „Приносят за усъвършенствуване на социалното управление“ („Работническо дело“, бр. 128, 26 юни 1980 г., с. 3; заглавие)

- „Те подчертаха значението на законопроектите (...) за подобряването на дейността на органите на социалното управление и усъвършенствуване на нашето социалистическо законодателство“ („Работническо дело“, бр. 128, 26 юни 1980 г., С. 1; части от текста)

- „Ще продължи осъществяването на дългосрочното програма за по-нататъшното усъвършенствуване на нашето законодателство (...)“ („Труд“, бр. 214, 28 октомври 1980 г., с. 1; части от текста)

- „защитата на правата и законните интереси на гражданите“, „разширен и усъвършенствуван е надзорът при спазване на законите при привеждане в изпълнение на присъдите“, „усъвършенствува се нормативната уредба“, „цялостна, реална и ефективно защита на правата и свободите на личността на гражданите“, „подчерта, че усъвършенствването на прокурорския надзор...“ („Работническо дело“, бр. 303, 29 октомври 1980 г., с. 1; части от текста)

- „За социален, икономически и културен възход на страната“ („Земеделско знаме“, бр. 257, 30 октомври 1980 г., с. 1; заглавие)

- „Завърши четиринадесетата сесия на Седмото Народно събрание. Тя допринесе за усъвършенствуване на социалистическата демокрация, на социалистическия правов ред“, „ускорено изграждане“, „насоки за ефективно развитие“, „усъвършенствуване на организацията на труда“, „повишаване ефективността на енергетиката“ („Работническо дело“, бр. 304, 30 октомври 1980 г., с. 1, 2; части от текста)

- „Усъвършенствуване на законодателството. По-нататъшно динамично развитие на енергетиката“ („Работническо дело“, бр. 304, 30 октомври 1980 г., с. 1; подзаглавие на водещия материал на броя)

- „Всестранен социален и икономически напредък“, „Социално развитие и повишаване жизненото равнище на народа“, „Усъвършенствуване структурата на производството“, „Усъвършенствуване на външноикономическите връзки“, „Усъвършенствуване на териториалното разположение на производителните сили“ („Работническо дело“, бр. 352, 17 декември 1980 г., с. 3; заглавия)

- „Социално развитие и повишаване жизненото равнище на народа“ („Земеделско знаме“, бр. 296, 17 декември 1980 г., с. 2; заглавие)

- „Непрестанно повишаване жизненото равнище на народа“ („Земеделско знаме“, бр. 296, 17 декември 1980 г., с. 1; заглавие)

- „Програма за благоденствие и възход“, „в обстановка на всенароден политически и трудов подем, на масово социалистическо съревнование“, „повишаване на материалното благосъстояние и духовното равнище на народа, за многостранно развитие на личността“ („Работническо дело“, бр. 352, 17 декември 1980 г., с. 1, 4; заглавие на водещия материал на броя и части от текста)

- „Реална програма за всестранин напредък“, „Усъвършенствуване на външноикономическите връзки“, „Усъвършенствуване структурата на производството“, „Усъвършенствуване на териториалното разположение на производителните сили“ („Земеделско знаме“, бр. 296, 17 декември 1980 г., с. 2–3; заглавия)

- „...все по-пълно задоволяване на материалните и духовни потребности на народа“, „повишаване жизненото равнище на трудещите се“ („Работническо дело“, бр. 353, 18 декември 1980 г., с. 1; части от текста)

- „Реална основа за икономически растеж и народно благоденствие“ („Земеделско знаме“, бр. 297, 18 декември 1980 г., с. 1; заглавие)

- „Ако разнищим тези цифри, ще видим, че през 70-те години, години на бурно развитие и усъвършенствуване на производствените сили (...)“ („Труд“, бр. 251, 19 декември 1980 г., с. 1; части от текста)

- „За всестранин възход на социалистическата ни родина“ („Земеделско знаме“, бр. 298, 19 декември 1980 г., с. 1; заглавие) • „(...) по-нататъшното усъвършенствуване структурата и организацията на работата на органите на държавната власт...“ („Работническо дело“, бр. 168, 17 юни 1981 г., с. 1; част от текста)

- „В името на мира, в името на народното добруване“, „Народните представители приеха важни закони и решения, които са израз на стремежа към усъвършенствуване на социалистическата демокрация в нашето общество“ („Труд“, бр. 142, 18 юни 1981 г., с. 1; заглавие и част от текста)

- „В името и за благото на човека“, „(...) да продължи линията за комплексно задоволяване на непрекъснато нарастващите материални, духовни и социални потребности на народа“, „последователното прилагане на новия икономически подход и по-нататъшното усъвършенствуване на социалистическите обществени отношения“ („Работническо дело“, бр. 345, 11 декември 1981 г., с. 1–4; заглавие и част от текста)

- „Главното направление повсеместна интензификация“ („Земеделско знаме“, бр. 291, 13 декември 1981 г., с. 2; заглавие)

- „Грижата за производството започва от грижата за човека“ („Труд“, бр. 295, 18 декември 1981 г., с. 1)

- „Всенароден подем“ („Труд“, бр. 300, 24 декември 1981 г., с. 1)

2. През 1990–1991 г. – национално съгласие, честни избори и изход от кризата

2.1. Темите и изказът в пленарната зала

Началото на 90-те години на XX век в контекста на политическата комуникация и по-конкретно изказванията по време на сесии на Народното събрание е белязано от преобладаващо тържествен и нерядко приповдигнат изказ, съответстващ на главната законотворческа задача. А тя е приемането на нова конституция, която да положи основите на демократичен и правов ред за развитието на държавата. Речникът на депутатите предлага многобройни примери за употребата на следните думи и изрази: *съгласие/национално съгласие, национална стабилност, национално единение, свободни, демокрация/демократичен, права, темели, демократични и честни избори, граждански мир, изход от кризата*.

Все още са в употреба и утвърдени лексикални клишета от 80-те години: *усъвършенствуване, повелята на времето, да пристъпваме към решаването на жизненоважни въпроси*.

Някои от най-характерните акценти в изказванията на народните представители са:

- *Йосиф Петров*: да бъде отправната точка към създаването на една нова, свободна, независима, демократична и правова българска държава с един свободолюбив, трудолюбив и благоденстващ български народ; да излее темелите на новата българска държава

- *Александър Лилев*: свободни, демократични и честни избори; здравите темели на демократична България; демократично Народно събрание; световни демократични традиции; демократичен български парламент; мирният преход към демокрация; граждански мир, национално единение и благоденствие на нашето отечество и държава; демократично, хуманно, справедливо и равноправно общество в България; граждански мир, национално съгласие, реформи; национално съгласие и стабилност; изход от кризата

- *Желю Желев*: възстановяване на парламентарната демокрация; зараждаща се парламентарна демокрация; модерните демокрации; демократичната опозиция

- *Виктор Вълков*: да оставим идеалното на времето, което всичко усъвършествува; да бъдем достойни слуги на народа си; повелята на

времето; да си пожелаем духовното единение на всички ни; решаването на жизненоважни въпроси

- *Милан Дренчев*: трябва да продължим борбата до пълния успех за възтържествуването на демокрацията и свободата; защитаваха свободата и правдините на българския народ

- *Петър Дертлиев*: твърдим, че сме за демокрация; демокрацията е свободното мислене на хората

- *Меди Доганов*: национално съгласие; права и свободи на българските граждани

- *Снежана Ботушарова*: независим, свободен избор; демократичен избор

- *Димитър Луджев*: конституционна криза

- *Крум Неврокопски*: принципът на националното съгласие; консенсус

- *Велко Вълканов*: съгласие, консенсус

- *Стоян Ганев*: съгласие, взаимно съгласие

- *Атанас Михайлов*: помирително съгласие за национално помирение

- *Янаки Стоилов*: да търсим политическото съгласие

- *Александър Йорданов*: очакваме това да бъде опозиция конструктивна, делова, която да подпомага с всички свои действия на едно високоинтелектуално равнище

2.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ

На страниците на водещата национална преса – вестниците „Работническо дело“, „Земеделско знаме“ и „Труд“ – медийните проекции на парламентарните дискусии свидетелстват, на първо място, за значително редуцираните по брой и обем парламентарни новини на страниците на печатните издания. От друга страна, медиите заемат пестеливо думите и изразите, придаващи основния тематичен облик и езиков характер на парламентарните изказвания:

- „Без работна формула за съгласие“ („Труд“, бр. 128, 18 юли 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Пример за тоталитаризъм в действие“ („Земеделско знаме“, бр. 159, 1 август 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Към единение на БЗНС. Какво е нужно?“ („Земеделско знаме“, бр. 167, 11 август 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Здрависват се велика и млада демокрация“ („Земеделско знаме“, бр. 202, 29 септември 1990 г., с. 1; заглавие)

Наблюдава се отдалечаване на журналистическия от политическия изказ, най-вече по посока демократизиране на езика, колоквиализация. Пресата уверено използва маркери на разговорност на ниво езикови средства и стилистични похвати. Служи си с жаргонизми, турцизми, диалектизми, заглавия с въпросителен знак или съдържащи частиците „май“ и „може би“ (за разлика от заглавията през 80-те години, окончаващи на удивителен знак за подчертаване на патоса или лозунговото внушение). Следващите примери илюстрират сериозно раздалечаване от тематичното поле на парламентарните заседания и употребата на медиен език, качествено различен от официалния парламентарен изказ:

- „Откога и защо цветът на БЗНС е оранжев?“ („Земеделско знаме“, бр. 139, 4 юли 1990 г., с. 1)

- „Сто лева пари ли са?“ („Земеделско знаме“, бр. 139, 4 юли 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Накъде да гледаме – назад или напред?“ („Земеделско знаме“, бр. 146, 13 юли 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Але, хоп!“ Без въже“ („Труд“, бр. 140, 18 юли 1990 г., с. 2; заглавие)

- „Долари, долари, много долари...“ („Труд“, бр. 140, 18 юли 1990 г., с. 2; заглавие)

- „Какъв да бъде държавният глава?“ („Земеделско знаме“, бр. 152, 21 юли 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Накъде, Българийо?“ („Труд“, бр. 144, 24 юли 1990 г., с. 1 заглавие)

- „Във Великото Народно събрание. Мост над пропастта няма“ („Труд“, бр. 147, 27 юли 1990 г., с. 1 заглавие)

- „Кога ще узрее компромисът?“ („Земеделско знаме“, бр. 156, 27 юли 1990 г., с. 1 заглавие)

- „Договор между самара и магарето“ („Труд“, бр. 164, 21 август 1990 г., с. 1 заглавие)

- „Кога ще осъмнем без... петолъчка?“ („Земеделско знаме“, бр. 174, 22 август 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Засага равни и в бедността“ („Труд“, бр. 165, 22 август 1990 г., с. 1; чело)

- „Моля, да влязат жертвите!“ („Труд“, бр. 187, 21 септември 1990 г., с. 1; заглавие)

- „Бедите идват и от небето, и от земята“ („Труд“, бр. 190, 26 септември 1990 г., с. 1; заглавие)
- „Двоен пас на правителството разтури Атинската среща“, „Луджев вдига завесата на кабинетната кухня“ („24 часа“, бр. 143, 2 октомври 1991 г., с. 1; заглавие и надзаглавие)
- „Гол сифилистик стряска гратисчии в трамвай“ („24 часа“, бр. 144, 3 октомври 1991 г., с. 8; заглавие)
- „Принцеса Даяна развява шалче в пущинаците“ („24 часа“, бр. 144, 3 октомври 1991 г., с. 7; заглавие)
- „Двата последни кабинета забъркаха аферата „Копола“ („24 часа“, бр. 146, 5–6 октомври 1991 г., с. 2; заглавие)
- „Израелски пилот май ще бъде разменен за фундаменталистки лидер“ („24 часа“, бр. 146, 5–6 октомври 1991 г., с. 4; заглавие)
- „Курс за износ на картини“, „С празни стомаси и пълни изложбени зали художниците чакат културната „риформа“, смята Веселин Досев“ („24 часа“, бр. 146, 5–6 октомври 1991 г., с. 11; заглавие и подзаглавие)
- „Чейнчаджийи се стягат за гурбет“ („24 часа“, бр. 146, 5–6 октомври 1991 г., с. 16; заглавие)
- „ДПС получи предизборни материали, армаган от Турция“ („24 часа“, бр. 151, 11 октомври 1991 г., с. 1; заглавие)
- „Да плюеш в чинията на съседа“, „Необявена война срещу сателитните антени на комшиите“ („24 часа“, бр. 152, 12 октомври 1991 г., с. 7; заглавие)
- „Председатели на ТКЗС-та оплячкосват стопанствата“, „Бивши партийни секретари нагазиха в далаверата с изкупните цени на фуражното зърно“ („24 часа“, бр. 152, 12 октомври 1991 г., с. 4; заглавие и надзаглавие)
- „Дребни шашми и кавги оживиха театъра на изборните действия“ („24 часа“, бр. 153, 14 октомври 1991 г., с. 1; заглавие)
- „38% за СДС, 32% за БСП, може би“ („24 часа“, бр. 153, 14 октомври 1991 г., с. 1; заглавие)
- „Хартиена далавера преследва експремиера“ („24 часа“, бр. 185, 20 ноември 1991 г., с. 1; заглавие)

2.3. През 2000–2001 г. – национален интерес, политическа воля, приоритети

2.3.1. Темите и изказът в пленарната зала

В изследвания период парламентарният изказ и тематичен дневен ред са белязани от разнообразието на политическия живот, тоест самият политически дискурс предлага по-широка палитра от прочити на актуалните теми и събития. На този фон речникът на депутатите съдържа не многобройни, но сравнително отчетливи примери за предпочитани думи и изрази: *кауза, национални интереси, национално разбирателство, национални приоритети, воля/политическа воля, националноотговорни, парламентаризъм*.

Примери поднасят изказванията на парламентаристи от различни политически партии:

- *Емилия Масларова*: можем ли с вас да имаме волята, че политиката за майчинството и детството ще изведем над партиите, че тя ще бъде една националноотговорна политика

- *Руси Статков*: вие много пъти сте декларирали: имаме воля за това, имаме воля за онова; ами, имайте воля да продължи да съществува България най-после; защото много пъти тук се казва: ние имаме национални приоритети; е, кой е основният национален приоритет; ако вие сте за такъв приоритет – подкрепете; ние се опитахме като националноотговорни да търсим с вас приоритет

- *Стефан Нешев*: за да знаеш, си ли националноотговорен политик или си случайност, попаднала по случаен начин в парламента на България

- *Георги Първанов*: извършен беше тежък погром не само срещу Народното събрание, но и срещу храма на българската демокрация, срещу крехкия български парламентаризъм; социално значими цели и законопроекти

- *Екатерина Михайлова*: наистина с поведението си България от този период от време показва воля, показва политическа воля за това да се справя с проблемите; национален интерес, политическа воля, икономическа и политическа стабилност

„Национални интереси“ е повтарящо се словосъчетание в изказвания на депутатите Иван Глушков и Ангел Найденов. То се среща и в речта на министър-председателя Иван Костов от парламентарната

трибуна на 28 януари 2000 г.: „Това, разбира се, носи преди всичко със себе си една голяма поука, поука, която ние виждаме да се повтаря упорито в последните 3,5 години, а именно, че всеки път, когато ние сме единни, всеки път, когато застанем категорично на позицията на нашата страна, на позицията на националния интерес, има кой да отчете нашето единство и да отчете интереса на България“.

В друга своя програмна реч пред народните представители, при откриването на последната сесия на 38-ото НС, министър-председателят най-често споменава думата „приоритети“ – в словосъчетанието „приоритети пред страната“. В изказването има и други лексикални акценти: *предизвикателства; преодоляна икономическа криза и хиперинфлация – постигната политическа стабилност; европейската интеграция като цел, преговорите с ЕС за присъединяване.*

За „национално разбирателство“ призовава пред народните представители държавният глава Петър Стоянов в свое парламентарно обръщение на 1 декември 2000 г. Речта е посветена на отпадането на страната от негативния визов списък за Шенгенското пространство (тоест премахването на визовите ограничения за България за територията на Европейския съюз): „Още веднъж нека да ни е честита тази прекрасна новина и нека знаем, че пътят, който ни чака, изисква още много търпение, кураж, борбеност, сили, жертви и национално разбирателство“. Поантата на емоционалната реч е: „За българските граждани всъщност Берлинската стена пада днес“.

2.3.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ

На страниците на водещи национални издания – вестниците „Труд“, „24 часа“ и „Сега“ – медийните проекции на парламентарните изказвания показват скромнен обем, отделян на законотворческата дейност. Ежедневниците рядко заемат думите и изразите, придаващи основния тематичен облик и езиков характер на парламентарните изказвания. В медийния дискурс водещите парламентарни събития присъстват с различен език и тематични акценти от политическия. Журналистическите материали илюстрират предпочитанията на медиите към неформалната комуникация, кулоарните совалки и към елементи от визията на отделни политически субекти. Например вестник „24 часа“ в бр. 10 от 13 януари 2000 г. (с. 3) пресъздава по следния начин водещата вътрешполитическа новина от 12 януари 2000 г., а именно персоналните проме-

ни в състава на правителството като част от дневния ред на Народното събрание: „Здравейте, депутати“, „парламентът поздрави уволнените министри“, „Бакърджиев отрича да става зам.-шеф на синята ПГ“.

Интерпретацията на „Труд“ в бр. 10(16230) от 13 януари 2000 г. е: „На бившите министри не им се депутатства“, „Голямо беше оживлението в синия кулоар заради първия депутатски делник на петима доскорошни министри“, „Доскорошните министри обаче не ги свърташе на депутатските банки и те шареха по кулоарите, в стаята на синята група и из кафенетата“ (с. 3; заглавие и част от редакционния текст).

Вестник „Сега“ в бр. 9 от 13 януари 2000 г. предлага следния прочит: „Ексминистрите на Костов се върнаха в НС“, „СДС с един депутат повече, Народен съюз оредя“ (с. 3; заглавия).

Отразяването на друго водещо събитие, този път обвързано с външната политика на страната, отново разкрива разминаване между политическия и медийния дискурс. На 14 януари 2000 г. председателят на Европейската комисия Романо Проди произнася реч пред българския парламент, в която обявява, че „присъединяването на България зависи от приемането и спазването на общностното достойние на съюза, на законодателството на Европейския съюз“ и че се надява „стартът на преговорите с България през месец февруари, следващия месец, да бъде плодотворен“.

Медийните новини, свързани с темата, са:

- „Визите за Европа остават! Три страни срещу България“, „Романо Проди моли Стоянов за търпение. Май ще се вредим покрай Макао и Хонконг“ („Сега“, бр. 11, 15 януари 2000 г., с. 1, 3; заглавия)

- „Визите-ясни до седмици“, „Проди: чак такава хармония е ненормална“, „Започваме преговорите по 5 теми“ („24 часа“, бр. 12, 15 януари 2000 г., с. 5; заглавия)

- „Почваме преговори по пет точки с Брюксел“, „След словото на Проди премиерът напусна сградата на НС, а министрите се юрнаха да се прегръщат с депутатите“ („Труд“, бр. 12/16232, 15 януари 2000 г., с. 1; заглавие и част от текста)

Сред неголемия брой лексикални съвпадения в политическия и медийния дискурс се откроява метафоричната формулировка, произнесена на парламентарната трибуна от президента на републиката („За българските граждани всъщност Берлинската стена пада днес“), която се пренася в журналистическите материали не единствено като ат-

рактивен цитат, но и като елемент на редакционната лексика. Първоначално „крилатата“ фраза попада в заглавието и в текста на водещия материал в броя на „24 часа“ като цитат: „Без визи“, „13,35 ч. Брюксел реши“, „Стоянов: Берлинската стена падна за България“; „За българските граждани Берлинската стена падна днес. Това обяви президентът Петър Стоянов от парламентарната трибуна вчера“ („24 часа“, бр. 328, 2 декември 2010 г., с. 1–3).

Последвалото заемане в журналистическия изказ е видимо в редакционен коментар на ежедневника: „Падна Берлинската стена и пред нас, след като вчера бе решено България безусловно да излезе от черния визов списък на ЕС“.

2.4. През 2010–2011 г. – подслушване и следене, полицейска държава

2.4.1. Темите и изказът в пленарната зала

В изследвания период парламентарният изказ и тематичен дневен ред следват разнообразието от прочити на актуалните събития и теми в рамките на политическия дискурс. В речника на депутатите (по някои от най-дискутираните теми, като промените в Изборния кодекс и нерегламентираното подслушване на медици) предпочитаните думи и изрази са: *подслушване и следене (безразборно, нерегламентирано), (злоупотреба със) специални разузнавателни средства (СРС), полицейска държава, скандали, проблеми, грозни (сцени, манипулации).*

Примери от дебата по Изборния кодекс, 22 декември 2010 г.:

- *Павел Шопов*: мнозинството се опитва да реши проблема; проблем, който беше създаден с вашия закон
- *Михаил Миков*: това е грозното в работата
- *Георги Терзийски*: апелирах към вас да не вървим в такъв стахановски ентузиазъм; този подход на приемане на юруш на кодекса
- *Александър Радославов*: водихме какви ли не разговори и ни увериха... всички други представители на ГЕРБ, че това остава за след Нова година, да се концентрираме, да завършим Изборния кодекс... мисля, участваме в един разумен план – хем конструктивно, хем да не бавим, както се казва, излишно приемането на тези закони

Примери от дебата по повод нерегламентирано използване на СРС, 22 декември 2010 г. и 12 януари 2011 г.:

• *Ангел Найденов*: публичното унижение и отношението на полицията към лекарите като към престъпници, получи своеобразна кулминация с изчитането на информацията от специални разузнавателни средства; това е един прецедент, който имаше шокиращо въздействие и превръщащ се в една от най-грозните манипулации, които са звучали тук; специалните разузнавателни средства не могат да превръщат пленарната зала в грозна сцена от кошмарен театър

• *Емил Василев*: това е полицейската държава, уважаеми колеги; в името на рейтинга ние жертваме демокрацията, жертваме правовата държава; и това, че управляващото мнозинство не допуска този човек да дойде тук и да даде обяснение, е срамно; така че, колеги, засрамете се и гласувайте по друг начин

• *Корнелия Нинова*: и не е ли присъствието на господин Цветанов в момента в залата най-голямото доказателство за злоупотреба със СРС; да обясни пред парламента защо наруши закона, защо злоупотреби с използването на СРС-та

• *Яне Янев*: свидетели сме на безразборно подслушване и следене; и българският министър-председател с лека ръка седмици наред заявява, че няма проблем да бъдат подслушвани всички

• *Сергей Станишев*: и диктатът, който налагате, няма да мине; ще ви бием всеки ден, ще говорим истината, ще се противопоставяме на вашите безобразия и ако не можете да промените нещата, ще си ходите

• *Лютви Местан*: манията за подслушване така е заразила властта, че тя е в параноя и спрямо себе си

• *Иван Костов*: освен това скандалите аз бих ги оприличил с политически пожар; когато има скандали, всички гледат скандалите, занимават се с тях и не се занимават с правенето на политика; от тази гледна точка ние предлагаме един от първите скандали да бъде решен чрез създаване на временна анкетна комисия; имаше заглавие по вестниците вчера – отново разпалват интригата и отново скандалът придобива внушителни очертания

2.4.2. Медийни проекции на политическите теми и изказ

Парламентарният дебат по Изборния кодекс почти отсъства от страниците на трите изследвани издания, пресъздаден крайно лаконично и с различни от изразените политически акценти. Кратки са съобщенията, свързани с широко дискутираната в НС тема за използ-

ването на СРС, а и с цялото първо заседание на парламентарната сесия за 2011 г. Вестниците отделят внимание на по-атрактивните реплики, на заканите към политическите опоненти. Наблюдават и коментират дамския дрескод в парламента. Прави впечатление, че новините от заседанията на Народното събрание обичайно намират място на 4-а или 6-а страница. Присъствие на заглавната страница на броя се наблюдава по изключение, в някои случаи информацията се изчерпва с текст под снимка:

- „Законодателният марафон на ГЕРБ финишира в Конституционния съд“, „Мнозинството изненадващо претупа и промените в Закона за съдебната власт в последния работен ден на НС за 2010 г.“, „Ударното препускане през законите в последните предколедни дни от работата на парламента лошо се спъна в Конституционния съд. Само през вчерашния ден стана ясно, че мнението на КС ще се търси по четири закона“ („Сега“, бр. 298, 23 декември 2010 г., с. 1; заглавие, подзаглавие и част от текста)

- „Мая с куфар пчеличка от ГЕРБ“, „С шеги и закачки приключи приемането на Изборния кодекс в парламента вчера“, „Ако Цачева е Дядо Коледа, а Фидосова – Снежанка, приемам аз да съм пчеличката Мая, каза Манолова“ („24 часа“, бр. 354, 23 декември 2010 г., с. 4; заглавие и част от текста)

- „Първият ни Изборен кодекс е готов“ („Труд“, бр. 354, 23 декември 2010 г., с. 6; заглавие)

- „Вчера се откри новият парламентарен сезон. По повод записания разговор между шефа на митниците Ваньо Танов и депутатката от ГЕРБ Искра Фидосова тя обясни, че не е ходатайствала за свой човек да стане шеф на ломската митница“ („Сега“, бр. 10, 13 януари 2011 г., с. 1; текст под снимка)

- „ГЕРБ: На Първанов няма да му минат номерата“, „Вашият диктат няма да мине. Ще ви бием за всяко безобразие“ („24 часа“, бр. 11, 13 януари 2011 г.; заглавие и част от текста, в който е цитиран опозиционният лидер Сергей Станишев)

- „Мода в кулоарите“, „Още мода в парламента“ („Труд“, бр. 11, 13 януари 2011 г., с. 6, 8; заглавие на поредица снимки; текстовете под тях насочват към тоалетите на народните представители Калина Крумова, Корнелия Нинова, Десислава Атанасова, Даниела Дариткова, Деница Гаджева и Мая Манолова)

- „Опазиха премиера и вицето от изслушване“ „ГЕРБ управлява държавата като РПУ, твърди БСП“, „Искра Фидосова: Очаквам да стана и канибал“ („Труд“, бр. 11, 13 януари 2011 г., с. 6; заглавия)

2.5. През 2021–2022 г. – криза, мутри, протести

2.5.1. Темите и изказът в пленарната зала

В изследвания период изказванията в пленарната зала отразяват разнообразието от прочити на актуалните събития и теми в рамките на политическия дискурс. В речника на депутатите по някои от „горещите“ теми предвид нестабилната политическа обстановка и гражданските протести в страната ключовите думи и изрази са: *криза/правителствена криза/от криза в криза; мутри/мутри, вън; протести/контрапротести*:

- *Корнелия Нинова*: вкарвате държавата от криза в криза; недоверието на българите в мерките и решенията, които вземате и предлагате, е най-големият ви проблем в кризата с COVID

- *Мустафа Карадайъ*: последните 10 години властта се упражнява като решение на конкретни проблеми на пожар на принципа „проба-грешка“, което закономерно води до криза, и така от криза в криза; сегашните кризи са олицетворение на 10-годишното хаотично управление

- *Искрен Веселинов*: трябва системен подход, държавна политика, а не хаотични действия, защото кризата в този сектор значи просто едно – гражданска война

- *Йордан Цонев*: ...и тази девета поредна оставка, както и всяка една от тях, ако се върнете назад, е породена от някаква криза, от опита за решаване на някакъв кризисен проблем; Министерският съвет се е превърнал в център за управление на кризи; кризите се появяват изневиделица, падат от небето, случват се ей така – изведнъж, както си управляваме правилно, далновидно, с хоризонт минимум четири години, или кризите са плод на управленски решения...; това е още един пример за това, че моделът на управление е грешен и абсолютно изчерпан – от криза в криза ще вървите

- *Явор Божанков*: и колкото по-тежка е кризата, толкова по-жестоко гърмят тези бушони

- *Александър Ненков*: и е факт, че специално в Перник имаме сериозна криза

• *Корнелия Нинова*: от вчера заявяват пред нас желание и готовност да участват в протести в цялата страна

• *Антон Кутев*: аз лично имам опит с контрапротестите

• *Тома Биков*: президентът скандираше „Мутри, вън!“, без да каже кои са мутрите; добре, благодаря ви, ние сме мутрите; президентът на- рече един милион български граждани мутри; криминални банди... атакуваха сградата на Народното събрание; в момента вие съучаства- те... в сценарий на организирана престъпна група, в криминален сце- нарий; не превръщайте един криминален казус в политически

• *Кръстина Таскова*: по улиците има хаос, има блокади, протести, контрапротести – едни хора протестират искрено, други са добре мо- тивирани от задкулисието

• *Вежди Рашидов*: когато един президент си позволява да казва „Мутри, вън!“, той трябва да е наясно, че това е парламентарна репуб- лика и няма правото да напада парламента; кой от вас е мутра – питам; с какво право президентът си позволява да ни нарича „мутри“; аз не съм мутра; смятам, че в тази зала има достойни хора и нито една мутра, а който се чувства мутра, нека си вдигне ръката

• *Спас Гърневски*: когато миналата година през юли президентът Радев вдигна юмрук над главите на протестиращите български граж- дани, раздели нацията и изкрещя „Мутри, вън!“, бяхме сигурни, че изстреляният халосен патрон ще пообиколи пространството над три- тъгълника на властта, но след рикошет в истината като бумеранг ще връхлети върху президентската хасиенда отсреща

• *Христо Иванов*: заставам пред вас по волята на хиляди български граждани, за да потвърдя от тази трибуна една от целите, с които хо- рата от площадите ни изпратиха тук – „Мутрите вън!“; първата стъпка към изпълнението на тази цел е изваждането на мутрите от управле- нието на страната; това се отнася не само за главните мутри; третата стъпка е да променим правилата така, че повече в бъдеще мутренско управление да не бъде възможно

• *Мая Манолова*: затова изпълнението и на нашата цел, с която „Изправи се! Мутри, вън!“ е в българския парламент – именно да из- вадим мутрите от управлението на държавата; взехме решение да заменим в името си „Мутри, вън!“ с „Ние идваме!“, защото призивът „Мутри, вън!“ вече не е достатъчен, за да изгоним мутрите от ежедне- вието на българските граждани; след десетилетия мутризация, про-

веждана от ГЕРБ, мутрите са добре окопани на всички етажи във всички власти

2.5.2. „Изчегъртване“ – от политическия към медийния речник

Първоначално следва да бъде направено уточнението, че ще бъдат приведени примери за употреба на думата „изчегъртване“ в политическия дискурс в разширено поле на изява, което включва изказвания на политически фигури и извън парламентарната зала (в медиите, в социалните мрежи). Този подход е мотивиран от нарасналото в разглеждания период значение на извънпарламентарното политическо комуникационно пространство – поради невъзможността водещите партии да излъчат редовно правителство, през 2021 г. три състава на парламента са преждевременно разпуснати и страната влиза в спирала от предсрочни избори за Народно събрание. Така изявите от официалната законодателна трибуна са заменени от изказвания пред разнообразни медийни и обществени трибуни. В този период при публичната комуникация е обичайна практика едни от най-важните и запомнящи се политически послания да бъдат представяни в социалните мрежи от първо лице, преди наличието на партийна санкция или административно съгласуване, без първоначално медийно посредничество. Това способства за разпространяването на политическите позиции едновременно чрез множество различни комуникационни канали без предимство за традиционните електронни и печатни медии.

В контекста на изследваното влияние от политическия към медийния дискурс особено внимание следва да бъде отделено на отглаголно съществително, което показва сериозен потенциал за дълго присъствие и на медийните страници. „Изчегъртването“ се трансформира от обичайна дума в общоустановения речник до политически и медиен „шлагер“ на 2021 г. Нещо повече, тя е сред първите класирани думи на годината според представителна и популярна анкета (инициирана и проведена от екипа на езиковата платформа „Как се пише“).

„Изчегъртване“ присъства в изказванията на народни представители и на други политически ангажирани лица и наблюдатели чрез свои (граматически) разновидности:

- като преходен глагол от несвършен вид – *изчегъртвам*;
- като минало страдателно причастие – *изчегъртан*;

– като съществително име – *изчегъртване, самоизчегъртване, чегъртвачи*.

Първоначалната употреба в политическия дискурс със значение „отстраняване на управляващата политическа партия от властта“ е в пленарната зала на 45-ото народно събрание, по време на неговата първа сесия на 15 април 2021 г. Тогава председателят на парламентарната група на управляващите използва словоформата именно в този новопридаден смисъл: „През последната година чухме всякакви заклинания и те продължават и днес – че ГЕРБ трябва да бъде изчегъртана, унищожена, торпилирана“ (*Десислава Атанасова*).

Думата „изчегъртване“ с актуализираното си значение и силно негативна конотация придобива особена популярност месец по-късно, през май 2021 г., когато е употребена в интервю на политически лидер в ситуация на политическа криза и очакване на политическа промяна (Станислав Трифонов, лидер на политическа партия „Има такъв народ“, в интервю за БНР, 28 май 2021 г.). Впоследствие се разпространява в интервюта, изказвания или препечатани авторски текстове на редица други политически лидери и политици (Бойко Борисов – ГЕРБ, Томислав Дончев, Пламен Николов, Радостин Василев). Интересно е участието на неологизма в кратко изказване на български политик, което има характеристиките на програмна политическа платформа: „Аз ще чегъртам ужасно много и до здраво. Ще търся консенсус само и единствено за видове, начини и модели на изчегъртване!!!“ (*Радостин Василев от партия ИТН във „Фейсбук“, цитиран от вестник „168 часа“, 1 август 2021 г.*) Определена е ясна цел, могат да се проследят етапи до постигането ѝ. Заявени са условията за възможни партньорства или коалиции – те ще бъдат търсени по признака на съгласие за целта и методите. Словосъчетанието „до здраво“ със значение на радикално и дълбоко изчистване, категоричността на наречията „ужасно“, „само и единствено“ и на препинателния знак заедно с метафоричността на „чегъртам“ придават подчертана експресивност на текста.

Партия ГЕРБ като посочен адресат на новата политическа заявка чрез изказвания на свои представители и в официални позиции до медиите определя изчегъртването като вредно по съдържание и неупешно реализирано действие, ескалирало в опити за „изкъртване“ или политическа репресия (*Томислав Дончев пред Нова тв на 12 юли 2021 г., позиции на ГЕРБ от 26 септември 2021 г. и 7 декември 2021 г.*).

След публичната си „премиера“ и с обяснен от автора смисъл като „изтриване с всички законови средства на направеното от политическата партия ГЕРБ“ думата превзема медийния дискурс през различни комуникатори, преобладаващата част от които са политически обвързани лица, изследователи и наблюдатели на политическите процеси. И в медийното поле, след политическото, словоформата навлиза с двете ясно противопоставени и произтичащи от политическия дискурс значения:

- Като положително и необходимо действие, равностойно на почистване, отстраняване (включително отстраняване на паразит), „метла“.

В изказванията на представители на „Има такъв народ“ и в средите на т.нар. партии на промяната съдържанието на думата логично е приравнено на необходимо действие. Извън чисто политическия смисъл и извън политическите среди тя придобива по-разширено значение. Бизнесменът Красимир Дачев например употребява „изчегъртването“ като необходимост за сферата на енергетиката: *В системата на енергетиката трябва много голяма „метла“.* На всяко ниво там има нещо за изчегъртване. Така е реанимирана популярната в първите години на демократичния преход метафора „метла“ за назоваване на масови уволнения и политически чистки. Все пак между двете думи има семантична разлика. Измитането може да бъде извършено бързо, защото не предполага насрещна съпротива. Докато изчегъртването е продължителен процес, защото има да се справя с дълбоко вкореняване, здраво срастване и залепване, тоест нужни са усилия и търпение, за да бъде отстранен проблемът/обектът.

Изчегъртването, доближено по смисъл до неизбежна самоотбрана, присъства в коментар на пиар експерта Любомир Аламанов: *Когато някой се е впил като паразит в тялото, коя е другата дума, която може да бъде употребена (dnes.bg, 25 юли 2021 г.).*

- Като вредно и опасно действие, равностойно на: прокуждане, пропъждане, изгонване; реваншизъм, отмъщение, репресия, ликвидация, чистка; любимо занимание, професия; мото, девиз, слоган; абсурд на пълното отрицание; връщане към тоталитарни практики, втечняване, прогонване и изпаряване на дисиденти, подмяна на термини и истини.

Президентът (2002–2012) Георги Първанов асоциира „изчегъртването“ с позабравената чистка (Plovdiv24.bg, 13 септември 2021 г.). По-

литологът Цветанка Андреева го приравнява на безсмислено отмъщение и реванш (*Бг он еър, България сутрин, 27 август 2021 г.*). Значителна част от коментиращите отправят актуалния политически слоган към мисловното поле на отречените тоталитарни практики. „Изчегъртам“ според писателя Теодора Димова съдържа в себе си болшевишкия радикализъм (*„24 часа“, 7 август 2021 г.*). Социалният психолог проф. Антоанета Христова го вижда така: *вменява се на този или онзи, че е лош, това е 1944 г. (pik.bg, 9 ноември 2021 г.)*. Психиатърът д-р Любомир Канов в поредица коментари и интервюта твърди: *комунистите използваха далеко по-правилния израз „ликвидация“... означаваше несретникът, роден поради Съдбата си във времената на Великата Утопия, осмелил се да се противопоставя, да бъде втечен, да изчезне завинаги от агрегатното състояние на Човечеството. Да бъде прогонен и да се изпари! (фактор.бг, 26 септември 2021 г.)*, *Изчегъртването на термини и на установени истини е любимото занимание на новите идеолози на лявото (conservative.bg, 22 октомври 2021 г.)*. Препратки към режима преди 1989 г. дават политологът Огнян Минчев – *„Изчегъртване“ правят почерпени милиционери и посредствени солдафони (Клуб Z, 4 декември 2021 г.)* – и пловдивският митрополит Николай: *Вече се научихме да казваме за човеци, че „ще бъдат изчегъртани“, което е страшно (petel.bg, 8 ноември 2021 г.)*.

В контекста на сериозен сблъсък между позициите на управляващите и на национален всекидневник, актуализирал в общественото пространство ключови въпроси за отношението на властта към медиите, за свободата на словото и за защитата на държавния интерес, попада коментар на доц. Георги Лозанов: *Ако изчегъртването на „Труд“ произтича от новата власт, това би било изключително лоша атакация („Труд“, 9 декември 2021 г.)*.

Политическият психолог проф. Антоанета Христова предлага контекстуална ревизия на прочита: *Протестните партии се усещат като обекти на изчегъртване... не успяват да влязат ефективно в предизборната кампания (радио „Фокус“, 15 октомври 2021 г.)*. Субектът вече е обект на действието, претендентите за идеолози и лица на промяната са се превърнали в нейни жертви. Така политическият контекст разширява разбирането за изчегъртване като приложимо не към конкретна, а към всяка партия.

2.5.3. За първоизточниците на езиковата мода от 2020–2021 г.

Политиците, от чиито изказвания „изчегъртване“ се възражда за широка употреба с ново внушение и приложение, не претендират за авторство. Лидерът на основната парламентарна група Десислава Атанасова подчертава, че само цитира езикови конструкции, разпространявани цяла година: „...през последната година чухме всякакви заклинания и те продължават и днес – че ГЕРБ трябва да бъде изчегъртана, унищожена, торпилирана“.

Още една, вече позната и закрепена в националния речник дума – „мутра“ – е активирана с нов контекстуален смисъл през 2020 г., когато преживява втория си разцвет на популярност след този в края на XX век, когато обозначава представителите на специфичната прослойка, свързана с криминални престъпления като застрахователен рекет, улични престрелки, показни убийства и т.н.

През 2020 г. словосъчетанието „Мутри, вън!“ като припознат слоган от протестиращи граждани и партии срещу управленския модел и ръководни фигури от трите власти в страната е публично огласено от президента на републиката. Заявявайки увереност, че това е думата на годината за 2020 г., държавният глава препраща за авторството на фразата към „стотиците и хиляди българи“: „Мутри, вън“ е думата на годината 2020, каза президентът Румен Радев пред „Дарик“. Той уточни, че това не е негов призив, а на стотиците и хиляди българи. „Аз съм на страната на българите, когато те отстояват своите позиции в името на България“ и допълни, че пак би излязъл с вдигнат юмрук пред гражданите. Евроната пуска България и българските граждани, а не мутрите, отговори Румен Радев на въпроса защо Банковият съюз допуска правителство, което президентът определя като състоящо се от мутри“ („Радев: „Мутри, вън“ е думата на 2020 година“, в. „24 часа“, 19 декември 2020 г.).

2.5.4. Медийни проекции на политическите теми и изказ

Основните теми и изказвания от парламентарния дебат нямат „запазено“ място на медийните страници. Пресата предпочита кулоарния тон и прочит на политическите събития, отвъд заявеното и декларирано от парламентарната трибуна. Новините от заседанията на Народното събрание в разглеждания период представят накратко част от решенията и законодателите инициативи:

- „Борисов поиска „да“ от депутатите за плана за възстановяване, след като го извикаха на отчет“ („24 часа“, 15 април 2021 г.; заглавие)

- „Закони за 2 петилетки внесени за 2 часа – от гласуване по пощата до промяна в конституцията (Обзор)“ („24 часа, 15 април 2021 г.; заглавие)

- „С червен килим посрещат депутатите“ („24 часа, 15 април 2021 г.)

- „Трифонов, Иванов и Манолова щурмуват Изборния кодекс“, „Партиите им внесоха 4 законопроекта със сходни предложения, което прави по-лесно постигането на компромис помежду им“ („Сега“, 17 април 2021 г.)

- „Христо Иванов призова депутатите за закриване на спец. съда и прокуратура“ („24 часа“, 29 април 2021 г.)

Прави впечатление сериозният брой на публикациите, изпълнени с модерната политическа лексика след юни 2020 г., когато вълната от граждански протести и подетия от тях и част от политическите партии и движения слоган „Мутри, вълн!“ се пренася дори в името на политическа партия („Исправи се! Мутри, вълн!“). Вестник „Сега“ целенасочено започва да тиражира в свои заглавия „мутрокрация“ със значение „управление на мутри“, за да категоризира управлението на страната. Следва да бъде уточнено, че за конкретното издание думата не е находка от началото на юлските протести през 2020 г., видно от употребата ѝ в словосъчетанията „българската мутрокрация“ през 2015 г. и „управленската мутрокрация“ през май 2020 г.:

- „Когато дори главният прокурор признава, че 30-годишният преход е криминален, това означава, че е криминален и неговият висш продукт в лицето на управленската мутрокрация“ („Сега“, 24 май 2020 г.; от статията на Светослав Терзиев „Матура върху последния урок на Живков“).

- „Европейските лидери се примириха, че не могат да цивилизоват българската мутрокрация, и вече са склонни да я приобщят в рустикален вид“ („Сега“, 21 август 2015 г.; от статията на Светослав Терзиев „Европа гради гълъбарник“)

Показателното при употребата на „мутрокрация“ във вестник „Сега“ е енергичното ѝ усилване паралелно с протестната вълна, ескалираща от юли 2020 г.:

- „Мутрокрацията не разбира, че повече няма кой да я чака да се наяде и да си тръгне“ (17–23 юли 2020 г., с. 11; подзаглавие, автор Светослав Терзиев)

- „Мутрокрацията успя да обедини разпадналия се народ“ (17–23 юли 2020 г., с. 5; *подзаглавие*)

- „Мутрокрацията стигна до висшия си стадий – премина към интелектуални кражби“ (21–27 август 2020 г.; автор *Светослав Терзиев*)

Примери от трите издания илюстрират тенденциите в модерната протестна лексика на 2020–2021 г.:

- „Леви и десни на протест за Радев. „Мутри, вън!“, даде тон президентът“ („24 часа“, бр. 176, 10 юли 2020 г., с. 4)

- „Юмруци полетяха през „Дондуков“, Борисов видя сценарий срещу еврозоната в поредица случки с НСО и Радев“ („24 часа“, бр. 177, 11–12 юли 2020)

- „Всеки срещу всеки в Триъгълника на властта“, Протести и контрапротести в центъра на София, напрежение в „Росенец“ („Труд“, 13 юли 2020 г., с. 4)

- „Кой кого не чува в напуканата държава“ („24 часа“, бр. 178, 13 юли 2020 г., с. 4, 5)

- „Няма напуснали мутри, има окопали се“ („Сега“, 24–30 юли 2020 г., с. 7; автор *Николай Иванов*)

- „С мутрите свършва 100-годишната гражданска война в България“ („Сега“, 7–13 август 2020 г., с. 7; автор *Светослав Терзиев*)

- „5 неудобни въпроса за мутрите и полицията“ („Сега“, 14–20 август 2020 г.; автор *Александър Александров*)

- „Как „борците“ станаха мутри, а после добре облечени бизнесмени – кървава история с бухалки и престрелки“ („24 часа“, 29 август 2020 г.)

- „Мутри, вън!, или как ехото заглъхва“ („Сега“, 8 декември 2020 г.; автор *Людмил Илиев*)

- „Горещи вълни вече обливат „Мутрите“ („Труд“, 8 април 2021 г.; анализ)

- „Мутри, вън!“ работи, но „Мутри, вътре!“ е по-важно“, „Криминалният преход ще свърши, когато мутрите се озоват в затвора“ („Сега“, 2 юли 2021 г.; *заглавие и подзаглавие*, автор *Светослав Терзиев*)

- „Протестът „Мутри, вън!“ отбелязва 1 година“ („Сега“, 9 юли 2021 г.; *заглавие*)

По-специално внимание на периода 2020–2021 г. е отделено на навлизането на „изчегъртване“ в медийния дискурс поради настъпилата свръхупотреба, а и защото неологизмът уверено се превръща в част

от речника на самите медии и на всички публични говорители, представени в медийния дискурс. Само месец след появяването си в политическа среда „изчегъртването“ може да бъде срещнато в заглавия на журналистически анализи. Във вестник „Сега“ от 11 юни 2021 г. журналистът Петьо Цеков определя думата като „политически термин“: „Преди месец Слави Трифонов въведе в обращение нов, да го наречем, политически термин. „Изчегъртване“. В интервю за Петьо Волгин Слави заяви, че приоритет трябва да бъде „изтриване и изчегъртване на това, което направи ГЕРБ, с всякакви законови средства“. Думата „изчегъртване“ скадализира и продължава да скандализира много хора – предимно гербери, овъртолили се във властта десетина години. Факт е – звучи притеснително да кажеш, че ще изчегърташ човек“ (в анализ със заглавие „Черният списък на плачещите корумпета“).

Характерно при употребата на словоформата от медиите е, че приложното поле на значението следва актуалната политическа ситуация. Оказионализмът, роден в партийната надпревара за парламентарно представителство и свързан с отстраняването на конкретна политическа сила, постепенно е обвързан от журналистите с работата на изпълнителната власт в лицето на действащото към съответния момент правителство. Например:

- „Слави печели, но изчегъртването на Бойко не е завършило“ („Сега“, 12 юли 2021 г.; автор Петьо Цеков)

- „Затова ГЕРБ дори не води сериозна предизборна борба, организирано се оттегля на по-задна позиция, оставяйки на българите намръщено да гледат безплодните напъни на своите чегъртачи да произведат нещо смислено и перспективно“ („Труд“, 16 юли 2021 г., с. 1; част от коментар „С нищо на рамо и на път за никъде“ с автор д-р Илия Илиев)

- „Внимавайте с изчегъртането – животозастрашаващо е“ („Труд“, 20 юли 2021 г., с. 1; коментар на Виктория Георгиева)

- „Два месеца България не е нито парламентарна, нито република“, „От известно време България живее в така нареченото извънредно положение – нормалният ред е отменен, а служебното правителство така ударно чегърта едната политическа сила, та пушек се вдига. Разбира се, всичко това май става в рамките на закона“ („24 часа“, 20 юли 2021 г.; заглавие и част от текста на коментар с автор Валери Найденов); „Изчегъртването стана следизборен символ: „Да заличим Борисовщината!““. Но нито е възможно тя да се изчегърта, след като манталитетът

на чегъртащите е Борисовски, нито трябва. (...) Потресаващо е как една просташина като „изчегъртането“ може да се изрече като управленска цел“ („Труд“, 22 юли 2021 г., с. 8; част от текста със заглавие „Егото и мъстта са нормални човешки черти“, коментар на Искрен Вълчев за сайта „Гласове“, публикуван със съкращения)

- „Коментар на седмицата № 1: В парламента гномове избиват комплекси. Искат още чегъртане“, „Искаш 240 народни избраници да продължат с чегъртането, докато истеричният служебен кабинет на президента Радев продължава да вилнее предизборно, все едно си е на село“ („24 часа“, 25 юли 2021 г.; заглавие и част от текста на коментар с автор Диляна Ценова)

- „Мачкат ни, бият ни, изчегъртват ни – всичко това са послания, които демобилизират герберския актив, но това си е партиен проблем, който не ни засяга“ („Сега“, 27 август 2021 г.; част от текста със заглавие „Политическите сили загърбиха всякаква логика и съвсем ошавиха електората“, автор Петьо Цеков)

- „Докога ще продължи чегъртането?“ („24 часа“, 7 декември 2021 г.)

Значението се пренася и в случаи, в които основни опоненти не са партийните функционери, но политическият контекст е лесно уловим и разпознаваем:

- „Ще изчегърта ли Соня Момчилова становището на СЕМ от 2009 г.?“ („Труд“, 30 юли 2021 г., с. 1)

- „Палачите на вашите вестници и вестникари. Велислав Минеков се опитва да „изчегърта“ най-дълголетния вестник“ („Труд“, 8 декември 2021 г.; автор Росен Тахов)

2.6. Обобщение и изводи

Тематичното йерархизиране и езикът на пресата през 80-те години на XX век са обвързани с идеологемите, тоталитарни клишета и високпарни лозунги, генерирани от властта.

Причината определени думи и изрази да навлизат от политическия в медийния дискурс не може да бъде открита в съдържателните или експресивните им качества, а следва да бъде свързвана с доминиращата роля на властта над журналистиката. Най-изявеният и обстойно представен в настоящото изследване пример – „усъвършенствувам“ – е особено забележим, но е само един от многото образци, които илюстрират тенденцията. Чрез различни словоформи първоначално

изявява забележителен ръст на парламентарна си употреба, буквално превзема изказванията на народните представители и на докладващите министри от парламентарната трибуна. Като следствие от нейното „властване“ в политическия дискурс, думата, която днес познаваме и ползваме в осъвременения вид „усъвършенствам“, се установява широко и в медийния речник, без да е нито нова, нито експресивна. Достатъчно условие се оказва това, че в разглеждания период тя е лидер по употреба в политическата сфера и обслужва целите на държавната пропаганда. Етимологичното внушение е недвусмислено позитивно въпреки контекста на изказванията, в който се набелязват за отстраняване недостатъци в различни сфери. На усъвършенстване подлежи добре работещото и почти свършеното. Това евфемистично посочване на слабости и проблеми в управлението на държавата всъщност е пропагандна демонстрация на градивна критика и самокритика на властта, на решителност и на грижа за благоденствието на обществото. Медийното ехо улеснява пътя на пропагандните политически клишета до широката аудитория.

През първите десетилетия на прехода изявените политически фигури с посланията си внасят повече експресивност и непринуденост в публичната комуникация. Трайното усвояване на думи и словоформи от медийния речник след разпада на тоталитарния режим е подчинено не на императива за копиране на политическите речи, а на условията за повече четивност, тоест водещ е интересът на аудиторията. Сред показателните примери, представени в изследването, е неологизмът „изчегъртване“ (като дума, превзела комуникационното пространство на 2020 и 2021 г. с ново контекстуално значение). Първоначално е част от политическия дискурс като лексикалното „острие“ в предизборната реторика. Партийното противопоставяне по оста „партии на промяната – партии на статуквото“ става определящо за двупосочната ѝ употреба. Журналистите заемат думата като нов политически термин, както директно отбелязва и техен колега. Идентично е развитието при слогана „Мутри, вън!“. Бързото им навлизане в журналистическия речник се дължи на изключително подходящите за медийния изказ експресивност и икономичност. Провокативността на остро политическо послание в предизборна атмосфера носи силно въздействащ ефект, като думата или изразът са заредени с негативна конотация още от първоизточника. Така реално се превръщат в бонус към атрактивност-

та на журналистическите материали, без да пораждат отговорността на първоавторството. Лаконичността също е удобство за редакторите, защото тя пълноценно замества разгърнатото описание на цял процес. Всички изброени характеристики обясняват трайното закрепване в журналистическия език.

От медийни проекции на парламентарните послания редица нови словоформи от политическата лексика се превръщат в част от езика на репортерите и редакторите. Политиците използват все по-често експресивни думи за обозначаването и разпространяването на идеологии, които са част от политическата реторика. Медиите разпространяват тези експресивни думи и информативната функция се измества.

III. Таблоидизиране в политическата сфера

В настоящата глава са проследени езикови и тематични трансформации в публичната реч на водещите политически фигури в периода от началото на 1990 г. до края на 2021 г. Изследването е обвързано с примери от официални изказвания в Народното събрание в рамките на гласувания парламентарен дневен ред. Представени са основните характеристики на таблоидните печатни издания и на процеса на таблоидизирането според описанието им в научната теория.

На тази база са идентифицирани връзки и взаимодействия между промените в медийната среда и речевото поведение на политиците в контекста на дълбоки обществени трансформации през изминалите 30 десетилетия, като са търсени тематични и лексикални съвпадения в двата дискурса.

Обхванат е периодът от 1990 до 2021 г. поради обстоятелството, че преди началото на демократичните промени в страната през 1989–1990 г. държавното устройство и обществените отношения изключват възможността за процес на таблоидизиране при медиите, като цялостната публичната комуникация се развива при наличието на официален държавен контрол и рестрикции, тоест в отсъствието на медийна независимост, свобода на словото и на изразяването.

В политическия дискурс през разглежданите четири периода се усилват присъщите на таблоидните издания тематични и езикови характеристики и основните признаци, по които се разпознава процес на таблоидизиране. Чрез дискурсивен анализ на политическите речи и послания и съпоставянето с основните таблоидни белези са търсени индикации и потвърждения за пренасянето на таблоидния модел от медийната в политическата среда.

Изследвани са стенограмите от 50 заседания, проведени при 10 състава на Народното събрание (включително 7-ото велико народно

събрание). Нужно е уточнението, че по-големият брой текстове през 2021 г. е разгледан с оглед да бъде обхваната работата и на четирите действащи състава на парламента в този период. По години броят на включените в анализа стенограми от заседания е: 1990–1991 – 6 заседания; 2000–2001 – 8 заседания; 2010–2011 – 9 заседания; 2020–2021 – 27 заседания. Поредността на парламентите в съответните изследвани години е, както следва:

- 7-ото велико народно събрание – 1990–1991 г.
- 36-ото народно събрание – 1991 г.
- 38-ото народно събрание – 2000–2001 г.
- 41-вото народно събрание – 2010–2011 г.
- 44-ото народно събрание 2020–2021 г.
- 45-ото народно събрание – 2021 г.
- 46-ото народно събрание – 2021 г.
- 47-ото народно събрание – 2021 г.

Избраната периодизация е предпочетена с оглед проследяването на по-трайни тенденции и отчитането на значими обществено-политически събития, белязали развитието на страната: приемането на нова конституция, възникването или задълбочаването на различни по вид кризи от икономически, политически, конституционен, пандемичен характер.

Избраният подход при структуриране на изложението е текстът да съдържа илюстративни цитати, като в прилежащи таблици към всеки от четирите периода (със заглавие „Характеристика на парламентарната реч“) са представени примери от политическия дискурс, систематизирани хронологично и според изявените основни таблоидни характеристики.

1. Демократизиране на държавата и на парламентарната реч (1990–1991)

1.1. Държавността като лйтмотив в работата на Великото народно събрание

Първият изследван период обхваща 1990 и 1991 г. Разгледани са речите от тържественото заседание на 7-ото велико народно събрание (ВНС), проведено в две сесии – в София и във Велико Търново през юли 1990 г.; двете заседания по закриването на ВНС през октом-

ври 1991 г.; конституирането на 36-ото народно събрание през същата година.

През 1990 г. изказванията имат ясно очертано тематично ядро – държавността. Народните представители структурират и предложенията, и споровете от трибуната около темите за постигане на национална стабилност, национално съгласие и единение, защитата на държавността и демократичното развитие на страната, проблемите на политическата отговорност, отнемането на тоталитарните привилегии и „мръсни пари“, отстояването на демократичните права и свободи и гражданския мир, провеждането на демократични и честни избори, намирането на изход от многоаспектната криза. Ораторите чертаят две тематични оси в парламентарния дебат: отричане на тоталитарната система и отстояване на зараждащата се парламентарна демокрация. Изказванията маркират отчетливо изповядваните двуполюсни идеологии и различия. Противопоставянето на базата на политическите идеи и платформи съпътства, макар и в различна степен, повечето изказвания, като то е основният рефрен в словото на лидера на демократичната опозиция д-р Желю Желев.

И през 1991 г. темата за държавността е сърцевината на парламентарния дебат. Приоритетите с оглед на дневния ред и привнасяните допълнително тематични акценти са свързани с подготовката на новата конституция, промяната на политическата система и държавното устройство (смяна на състава на изпълнителната власт: представяне, обсъждане и избиране на Министерски съвет), осъществяването на ефикасен контрол върху дейността на министрите, обсъждането на мерки за борба със спекулата.

1.2. В изказа на депутатите – нови стилистични регистри и наследени клишета

Речта на народните представители се вписва във високия езиков регистър според предпочитаната лексика. Вплетените елементи на разговорност са похват, особено атрактивно използван от временния председател (по старшинство) на Великото народно събрание Йосиф Петров. Неговите изказвания могат да бъдат посочени като пример за умело „превключване“ на стилистични регистри, познаване и пълноценно използване на богатството на езика, изграждане на експресивни и метафорично украсени фрази. Встъпителното слово на председа-

телстващия при откриването на сесията съответства на тържествения код на събитието:

Тази сграда наистина трябва да стане законодателен храм, от амвона на който да се лее живо човешко слово, което по благост, мъдрости сила да се родее с божиято слово. От този законодателен храм трябва като бели гълъби да излитат светли мисли, светли думи и справедливи законоположения, които да носят мир, свобода, народо-властие, благоденствие. (...) ...забележителната Търновска конституция, която блести с крилато свободолюбие и светъл демократизъм.

С изказвания и реплики в хода на пленарното заседание доайенът на парламентаристите използва целенасочено близък до разговорния език и така успява остроумно, като избира леката ирония и самоиронията пред менторския тон, да коригира едновременно посоката на дебата, поведението на народните представители и това на фоторепортерите в залата:

...защото аз ще ръководя ВНС до момента на избирането на председател и след това се откачвам от него, завинаги се откачвам; и затова от няколко дни аз давам зор; с д-р Желев вчера два пъти се разправяхме; аз намирисвах това състояние, предусаеща го; ами, рекох, викайте ме и мен, бе, нали и аз се занимавам с този въпрос; и второ, да ви дам акъл как да стане; Загубена работа!; сега до мръкване да говорим; но, уви, накрая пак нашенска излезе работата; а щом изтърпим първия път...; завърших и благодаря, че ме изтърпяхте; Ама то се навъдиха сума хора, които искат тая пуста дума!; моля фоторепортерите да не се кълбят на едно място... а да се разпилят по периферията; тук се измеша работата.

В изказа на някои депутати през парламентарната 1990 г. присъстват наследени от 80-те години на XX век езикови клишета: усъвършенствуване, повелята на времето, да пристъпваме към решаването на жизненоважни въпроси. Общи характеристики на изказванията са подчертаната експресивност, патосът, множеството исторически препратки. Примери за наситено метафоричен изказ поднасят и новоизявени, и по-познати политически фигури: *Кое скарано семейство спазва нормите на човешко поведение и просперира икономически? Никое. Днес ние приличаме на скарано семейство, което трябва да намери път към разбирателство... (Меди Доганов); в тази зала (...) витаят сенките на нашите предци, сянката на българщината; величието и*

достойнството на българина; тук са се раждали... дръзки примери за родолюбие и почтеност... (Виктор Вълков).

Преобладаващата част от изказванията през 1991 г. са издържани във високия стил на регистър. Депутатите се придържат към учтиви форми в обръщенията си, включително към политическите опоненти. Някои оратори са верни на тежкия изказ и шаблонизираната фразеология, характерни за политическите изказвания от годините на тоталитарно управление: *повелята на времето; да пристъпваме към решаването на жизненоважни въпроси; искам да изкажа съображения. Същевременно се прокрадва употреба на заемки от неофициалните езикови пластове и разговорния стил, основно в режима на дебати и лични обяснения: афиш работа; на когото излезе пана на устата; безкрайно се влачат дискусиите; кой как да го оклепат. Политиците опонират или омаловажават изказванията и предложенията на своите опоненти, иронизират: да си цивилен все още не значи, че си достоен за министър на отбраната.*

1.3. Лексикалните опозиции като изява на двуполусния политически модел

Ясно маркираната разделителна линия между управляващите и парламентарната опозиция личи в целенасочено използваната антонимна двойка *тоталитарна диктатура – демокрация*. Партийно обвързаните с модела на недемократичното държавно устройство преди началото на прехода и техните политически опоненти експлоатират в различен съдържателен контекст едни и същи думи като „демокрация“ и „права“. Речта на новите политици от партиите, основани или възстановени след ноември 1989 г., включва историческите препратки с цел да бъдат подчертани идеологическите и ценностните различия с представителите на наследеното държавно и парламентарно статукво. Предимно опозиционните оратори извеждат като акцент в изказванията си политическата и обществената криза.

Като важна характеристика на парламентарния дебат следва да бъде посочено обстоятелството, че дори когато настойчиво обещават или призовават за търсене на политическа отговорност, народните избраници неизменно декларираат привързаност към политиката на ненасилие, към постигането на справедливост без отмъщение и реваншизъм.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПАРЛАМЕНТАРНАТА РЕЧ (1990–1991)

1990 г.

ЕЗИКОВ РЕГИСТЪР: висок езиков регистър според преобладаващата лексика

ТЕМАТИЧНОТО ЯДРО НА ИЗКАЗВАНИЯТА: държавността

Това НС е повикано от историята да излее темелите на новата българска държава... (Йосиф Петров); ...конституция и закони, които ще станат здравите темели на демократична България, свободни, демократични и честни избори...; ...да благодарим на търновци, че пазят духа и огъня на историята... (Ал. Лилов); ...да си пожелаем духовното единение на всички ни... (Виктор Вълков); принципът на националното съгласие; консенсус (Крум Неврокопски); съгласие, консенсус (Велко Вълканов); съгласие, взаимно съгласие (Стоян Ганев); помирително съгласие за национално помирение (Атанас Михайлов); национално съгласие (Меди Доганов); ...трябва да търсим политическото съгласие... (Янаки Стоилов); край на тоталитарната система, възстановяване на парламентарната демокрация, политически плюрализъм, опозиционна преса, свобода на митингите, събранията, сдруженията; зараждаща се парламентарна демокрация, модерните демокрации, демократичната опозиция, самотните интелектуалци-дисиденти от 60-те, 70-те и 80-те, Националната кръгла маса – забележителна школа на политическо мислене, репетиция по парламентаризъм, подготовка за Великото народно събрание (Желю Желев)

ЕЗИКОВИ КЛИШЕТА: да оставим идеалното на времето, което всичко усъвършенствува; да бъдем достойни слуги на народа си; повелята на времето; да пристъпваме към решаването на жизненоважни въпроси (Виктор Вълков)

ЕКСПРЕСИВНОСТ, МЕТАФОРИЧНОСТ: трябва да продължим борбата до пълния успех за възтържествуването на демокрацията и свободата; защитаваха свободата и правдините на българския народ; ние имаме съзнанието, че сме една неделима нация; имаме съзнанието, че имаме една обща родина, едно общо отечество, което се нарича с една свещена дума – България... (Милан Дренчев)

С идеите на Търновската конституция след 9 септември опозицията мина своя кръстен път в името на свободата. Там носталгията ме връща; Само моето право е диктатура, твоето право е демокрация. Ние трябва да уважим правото на всички, за да бъдем свободна страна. Ние трябва да живеем в спокойствие един до друг. Защото, ако аз заплашвам отсрещния, той ще настръхне в омраза и в готовност за съпротива; ...който и да дойде да управлява, нека да управлява с таланта на целия народ. България

няма нужда от една част от него. Демокрацията е свободното мислене на хората... (д-р Петър Дертлиев)

Демокрацията не е абстрактна категория; главното предназначение на правовата държава е да гарантира правата и свободите на всички български граждани в условията на съвременните политически реалности подобни феномени като шовинизъм и национализъм застрашават безопасността на самата европейска общност, на самия ни шанс да европеизираме социалните си форми на живот; единството е невъзможно без многообразие... (Меди Доганов)

Кое скарано семейство спазва нормите на човешко поведение и просперира икономически? Никое. Днес ние приличаме на скарано семейство, което трябва да намери път към разбирателство... (Меди Доганов)

...в тази зала... витаят сенките на нашите предци, сянката на българщината; величието и достойнството на българина; тук са се раждали... дръзки примери за родолюбие и почтеност... (Виктор Вълков)

Тази сграда наистина трябва да стане законодателен храм, от амвона на който да се лее живо човешко слово, което по благост, мъдрости сила да се родее с божие слово. От този законодателен храм трябва като бели гълъби да излитат светли мисли, светли думи и справедливи законоположения, които да носят мир, свобода, народовластие, благоденствие... (Йосиф Петров, председателстващ)

...забележителната Търновска конституция, която блести с крилато свободолюбие и светъл демократизъм... (Йосиф Петров, председателстващ)

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ: ...четиридесет и пет години, мога да кажа, че главното ми занимание беше да си държа главата над водата...; Мисля, че съм психично здрав и поне досега никой не ми е казвал, че съм мръднал настрана или ми „хлопа дъската“, както казва българският народ... (Стефан Савов)

ЛЕКСИКА НА КРИЗАТА И РАЗДЕЛИТЕЛНИТЕ ЛИНИИ, ПОСОЧВАНЕ НА ОПОНЕНТА: конституционна криза; очертаваща се правителствена криза; социално напрежение; надигаща се вълна от нетърпение и протест; търсене на отговорност за политическата и икономическата криза в страната (Димитър Луджев); екологическият апокалипсис, пред който сме изправени днес (Петър Слабаков); тежкото наследство на тоталитаризма; национална катастрофа (Александър Каракачанов)

Нашата цел е осъществяване на политика без насилие, на политика без отмъщение, без познатите ни манипулации и коварства; признаваме политиката на правдата; въставаме срещу остарелите днес прийоми на коварни политически игри и недостойни компромиси...; Нашата днешна

интелигенция, която до вчера живееше в политическа тъмнина, в мрака на комунистическата диктатура, днес преживява звездния миг на политическото и духовното си възкресение...; боричканията за власт не спират; да се спасим от диктатурата на хаоса, която настъпва... (Елка Константинова); ...понасяне на политическа отговорност; отнемане на привилегии (на народните пенсии на активните борци против фашизма и капитализма); премахване на всички и всякакви привилегии на различните ешелони на властта; Ние сме длъжни да поставим и един друг голям въпрос – за това, че в обществото се говори за мръсните пари...; На миналото, колкото и да е било горчиво за нас, ние не гледаме като на извор на ненавист и отрицание. За нас то е мъдър съветник; изход от кризата, в която затъва страната... (Стоян Ганев); ...дълги години тоталитарен режим е всявал страх и подчинение; свободни личности... (Нешка Робева)

1991 г.

ЕЗИКОВ РЕГИСТЪР: висок езиков регистър според преобладаващата лексика

ТЕМАТИЧНОТО ЯДРО НА ИЗКАЗВАНИЯТА: държавността

Трите въпроса, по които искам да изкажа съображения, са: смята ли бъдещият кабинет да практикува в своята дейност инструментариума на териториалните програми за постигане на регионално равновесие; без да се мотивирам широко, аз визуирам... (Дончо Конакчиев)

Тя не робува на предвзети идеологични постулати, а в изключителната ситуация (...) дава възможност за търсене на оптималните решения за посрещане на възникващите в процеса на тази промяна проблеми; иска ми се да опитам да намаля донякъде конфронтативния стил, който беше възприет от опозицията... (Филип Димитров)

Прибързаният избор на едно правителство, което може да се окаже включващо некомпетентни министри, е най-деструктивното... (Иван Генов)

Днес с удоволствие виждам, че вестниците отбелязват наистина новия контекст – нова Европа; И ние очакваме това да бъде опозиция конструктивна, делова, която да подпомага с всички свои действия на едно високоинтелектуално равнище (...) дейността на парламента към смяна на системата (...) и да осъществява ефикасен контрол върху дейността на правителството... (Александър Йорданов)

ЕКСПРЕСИВНОСТ, МЕТАФОРИЧНОСТ: гнездо на номенклатурата; голямо свърталище на хора, които са „пращи“ и продължават да „перат“ „мръсни“ пари (Александър Йорданов); над Балканите (...) се събират всички геополитически стихии (Захари Захариев); ...това е огромна дупка в

националната хазна и прахосмукачка за изтърнялия джоб на всеки един български гражданин... (Емил Филипов)

СЛОВОТВОРЧЕСТВО: Ако се запази това **чиновнизиране** – тази дума, този неологизъм може би няма право да съществува – на лекарската и на зъболекарската професия; ако се **дечиновнизира** тази дейност... (Никола Василев, -кандидат за министър на здравеопазването)

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ: да се пробута факултативното изучаване на турския език (Ибрахим Татарлъ); това ВНС ще остане едно от най-оплутите (Матушка Аврамова); това е горе-долу последният ни учебен ден (Петър Слабаков); недейте ме насилва и мен, веднъж ви моля; много внимавайте; казвам ви, честна дума (председателят на НС Николай Тодоров); да се претупа (Виктория Димова); долна, позорна игра с приемане на някакъв псевдозакон (Тодор Тодоров); законът се търкаля в комисията (Стефан Стоилов); на когото излезе пяна на устата (Румен Воденичаров); въпреки предварителното обсъждане, което ние направихме малко на барабан (Стою Дулев); да си измрат по живо по здраво (Петър Берон); много афиш работа; на бърза ръка, тихомълком (Велко Вълканов); безкрайно да се влачат дискусиите (Илко Ескенази); просто мълчаливо да дефилират тук пред опозицията (Нора Ананиева); кой как да го оклепат (Венцеслав Димитров)

ИРОНИЯ, САРКАЗЪМ КЪМ ОПОНЕНТА: Трябва да ви кажа, че цялото ДПС да тръгне да убеждава с доводите и агитациите на Тодор Живков, няма да има никакъв резултат, толкова, колкото ще има резултат да се продават хладилници на Северния полюс... (Атанас Мочуров); И да викайте, и да не викайте, по-добре е да мислите! (Красен Станчев); Митко, не ме учи на педагогика. Аз не се държах така с тебе... (Яшар Шабан, реплика към Димитър Арнаудов); Да си цивилин все още не значи, че си достоен за министър на отбраната... (Димитър Йончев)

2. Парламентарни изяви на крайната разговорност (2000–2001)

2.1. Вътрешни кризи и евроинтеграция в дневния ред

Изследваните изказвания от 8 заседания на 38-ото народно събрание показват, че през 2000 г. депутатите и изслушваните в пленарната зала министри припознават като национално приоритетни темите, свързани с децата, заетостта, бедността; прием на страната в Шенгенското пространство. Често повтарящи се словосъчетания при управляващи и опозиция са: *национални интереси, националноотго-*

ворна политика, воля, национално разбирателство. Извънредно възникнала, но много активно експлоатирана тема от народите представители е скандално *противозаконно подслушване* от специализирани служби на МВР на магистрати, политически лидери, опозиционни депутати и главни редактори на медии.

През 2001 г. основните теми в изказванията са: *преодоляване на икономическата криза и хиперинфлацията, постигане на политическа стабилност, европейската интеграция като цел, преговорите с ЕС за присъединяване*. В речта на лидери от управляващото мнозинство (Иван Костов, Екатерина Михайлова) подчертано често присъстват изразите *политическа воля, национален интерес, икономическа и политическа стабилност, приоритети*.

2.2. Изяви на неформалния тон и език в парламента

Културно обработеният книжовен език отстъпва пред подчертано неформален изказ, изпъстрен с турцизми (*хал хабер*), диалектизми (*кестерме*), жаргонизми (*тарикат*) и т.н. Протоколно учтивият тон на 90-те години в обръщенията между опоненти е разколебан от изказвания с неуважителни нападки. Продължителен спор между председателя на Народното събрание Йордан Соколов и народния представител Жорж Ганчев илюстрира въвеждането на по-агресивна лексика в парламента и разкрива пример на ответната реакция за осъждането ѝ:

Ж.Г.: Аз съм народен представител, не ме прекъсвайте; Не можете да отнемате думата на народен представител, господинчо, вие сте сам срещу равни; аз съм спокоен, вие имате причини да се тревожите, защото вашият край настъпва (бел. – има предвид управлението на СДС); Използвайте БНТ и БНР за вашите абсурдни лъжи и клевети, господинчо!; Много важно, ще ме уплашиш!

Й.С.: не се отклонявайте от темата, ще ви прекъсна; ще ви взема думата; внимавайте да не ви отстраня от заседанието.

Парламентарният председател и отделни депутати демонстрират загриженост за езиковото ниво и за тона на парламентарния дебат. Интересни акценти в част от заседанията са забележките, които народни представители отправят към свои колеги за употреба на жаргонен език. Водят се и продължителни спорове около значението на използвани думи в изказванията и в законодателните предложения:

• *Иван Борисов*: „Първо, не приемам терминологията, бих казал, жаргона, който вие ползвате от тази трибуна – някой се опитвал да пробута закона“.

• *Лютви Местан*: „...предлагам да се позовем на едни безспорни авторитети на българската лексикология и граматика въобще. Снощи си направих труда да прегледам всички тълковни речници на българския книжовен език – от Найдено Геров до днес. И знаете ли какво чета срещу думата „обновява“? В тълковния речник на Андрейчин, Стойков, Стоянов – безспорните корифеи на българската лингвистична мисъл, текстът е „променям, внасям нещо ново“. Ако искате да се върнем малко по-назад – към Найдено Геров, той е още по-категоричен: „сменям с нещо ново“. Ако вие мислите, че дадено нещо може да се смени със самото себе си, това е ваш проблем“.

• *Васил Мандев*: „Повече от два часа се наслушахме на реторични упражнения...“; „Не чух изобщо друго тълкуване, включително от господина Местан, който е специалист по тези въпроси, но чухме само езиковото тълкуване на израза „подмяна“ или „промяна“...; „Но да правим езикови упражнения тук, извинете, но тук не му е мястото“.

Народните представители често прибегват до метафори, изявяват склонност към афористичния изказ: *като с воденичен камък на шията, талвегът на живота*. Опитват, невинаги успешно, с популярни умотворения да подсилят доводите си. Депутат решава да припомни широко известна басня от Стоян Михайловски, но преиначава съдържанието: „И ние трябва да насърчаваме в ръководните органи на обществото такива личности да влизат, а не пълзящи, за да си спомня баснята на Михайловски, че един охлюв бил на върха на елхата, но пълзял, не летял“ (*Стефан Нешев*).

2.3. Персонализиране и език на враждебност в политическия дебат

Парламентаристи недвусмислено и целенасочено персонализират обвинителните си послания, за да уязвят по-ефектно политическата надеждност и интегритета на цялото правителство: „Действителният министър на вътрешните работи е самият Командир. Той вкара мафията във властта“ (*Михаил Миков*).

Официалната реч продължава да отстъпва пред неформалната. Някои депутати разчитат на метафори и афоризми в ситуациите на

разгорещени спорове, иронизират в опит да разобличат или zlepоставят политическия си противник. Срещат се и образци на политическа критика и некоректен език, които могат да бъдат квалифицирани като език на враждебност: *Каква е тая сволоч... (Жорж Ганчев); днешното СДС бе заченато с насилие и мръсни пари; синята партия изпадна в трайна зависимост от престъпни структури и корпоративни интереси (Михаил Миков)*. От трибуната народният представител Дянко Марков възразява на обидните квалификации по свой адрес, тиражирани от партийната преса на неговите политически противници.

Място в парламентарния дебат на 38-ото народно събрание намират тематиката и лексиката, свързани с насилието, престъпността, клиентелизма, корупцията и страха като белези на управлението на държавата или на безсилието на нейните структури: *„Цялото общество е настръхнало от взривове, показни разстрели и трупове; клиентелизмът, корупцията, политическата чистка и политическите назначения се превърнаха в официална държавна политика; страх е обхванал България; това превърна и държавата в заложник на престъпността“ (Михаил Миков)*.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПАРЛАМЕНТАРНАТА РЕЧ (2000–2001)

2000 г.

ЕЗИКОВ РЕГИСТЪР: високият езиков регистър отстъпва пред неформалния изказ

ТЕМИ НА ИЗКАЗВАНИЯТА: правителствени приоритети, криза, противозаконно подслушване

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНИЯ СТИЛ: политически натиск, политически рекет (Велко Вълканов); Ей богу, недоумявам защо искате да ни вкарате в една драма на абсурда...; въпросът е елементарно прост (Светослав Лучников); ...по ваше време – на комунистическия терор тук, наистина жертвите, наклеветените бяха избирателно поставени на пангара... (Жорж Ганчев); карате кестерме (Стефан Стоилов); ние предлагаме, вие подвиквате, не се вслушвате; пак казвам, днес е последният влак; законът... е на трупчета... (Руси Статков); Хайде да не се правим на тарикати!... кой от кой по-тарикат, да надлъже другия; може да си нямам хал хабер, може и да си имам; Заради ходенето в Португалия ли ги пра-виш тези плонжове?! (Валентин Симов); Хабер си нямаш по тези работи!

(Свилен Димитров); искате в момента да затворите устата на колегите (Румен Таков); и аз не съм в час (Руси Статков)

МЕТАФОРИЧНОСТ, АФОРИСТИЧЕН ИЗКАЗ: непотопяемия самолетно-носач на тези, които работят в определени ведомства (Йордан Нихризов); унижителна, бих могла да кажа, като с воденичен камък на шията ситуация; стоят от едната страна на барикадата (Емилия Масларова); тя е талвегът на живота, останалото са притоци и въртопчета (Кънчо Марангозов)

СЛОВОТВОРЧЕСТВО: Добро е не самоцелното и безцелното бързване, а доцелното бързване... (Иво Атанасов)

ИРОНИЯ, САТИРИЧЕН ИЗКАЗ: Имам възможност да поздравя новите европейци с „Добре дошли“ на Стария континент! Казвам го за всички, които сега правят своя цивилизационен избор...; Аз съм изненадан от това отношение, уважаеми г-н председател! Не е ли по-добре вие да ми напишете изказването тогава?; ...може би защото бяхме дарени с един зашеметяващ пример: малко преди Бакърджиев да не успее да събори от раз мавзолея, Лили Попова не сколаса да заснеме слънчевото затъмнение... (Иво Атанасов)

А защо бих подкрепил Вежди Рашидов? Ами, защото е личност! На него не му пука от никакви величия. Той просто не крие с кого си пие ракията за разлика от вас, които бихте желали с някой друг да я пиете, но поради партийни комплекси я пиете само с партийния си вожд...; А чух нещо, което много ме впечатли – той декламира Вазов, „Аз съм българче“. И това ми прави особено удоволствие и ме респектира. Аз не съм разговарял тет а тет с него, но фактът че го направи, си казах: ей тоз човек е личност, той не е политическо перекенде. От такава личност трябва да има нужда обществото, защото има критерии, той има оценъчност. И ние трябва да насърчаваме в ръководните органи на обществото такива личности да влизат, а не пълзящи, за да си спомня баснята на Михайловски, че един охлюв бил на върха на елхата, но пълзял, не летял... (Стефан Нешев)

ПОСОЧВАНЕ НА ВРАГА, ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ: Действителният министър на вътрешните работи е самият Командир. Неговият подпис стои под законопроектите, които приемаше Народното събрание. Той вкара мафията във властта...; И няма никакво противоречие между разгула на престъпността и полицейщината, която също ражда престъпност. Това е политиката на днешното правителство – политика на корупция, страх и разпад... (Михаил Миков)

2001 г.

ЕЗИКОВ РЕГИСТЪР: високият езиков регистър отстъпва пред неформалния изказ

ТЕМИ НА ИЗКАЗВАНИЯТА: преодоляването на икономическата криза и хиперинфлацията, постигането на политическа стабилност; европейската интеграция като цел, преговорите с ЕС за присъединяване

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ: като какъв го създадохте този отделен софийски митрополит; като какви вие помагате; не можете да ни успявате днес; ставаме за кашмер пред света (Татяна Дончева)

МЕТАФОРИЧНОСТ, АФОРИСТИЧЕН ИЗКАЗ: политика на плаща и кинжала; Под плаща на конституцията и нейните норми, идеи и ценности за свобода на сдружаването, свобода на общуването, на съвестта и пр., изведнъж административният кинжал на хора, вече трябва да кажа – на органи на държавната власт, които са подстрекатели или най-малко мълчаливи помагачи на този разрушителен процес на разединение... (Гиньо Ганев по дебатите за закон за БПЦ)

ИРОНИЯ, СЛОВОТВОРЧЕСТВО: Нима не ви е известно, че все още има държави, чиито конституции е писал Йосиф Висарионович? И че там бюджетите не се гласуват в пленарна зала на парламента, а на заседание на политбюро? (Юрий Юнишев)

ОБВИНИТЕЛНА РЕТОРИКА, ПОСОЧВАНЕ НА ВРАГА. ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ: Защото корупцията е превърната от вас в политика и е проникнала дълбоко в изпълнителната и партийната власт. Корупцията, въпреки опитите ви да подчините съдебната власт, е невъзможно да се скрие... (Кемал Еюп към министър-председателя и лидер на управляващата десница Иван Костов)

На какво прилича това? Каква е тая сволоч?! Ние харчим народна парà тук! Това не е партиен дебат, това е духовен дебат! На какво прилича това? Вашата омраза ни омръзна. Червено-синя омраза издига в култ единоборството... (Жорж Ганчев)

От ваша страна, на левицата, чрез официоза ви аз бях наречен фашист, фашизоид, кръгла нула, брутален легионер и всички възможни такива подобни политически епитети... (Дянко Марков)

Цялото общество е настръхнало от взривове, показни разстрели и трупове; днешното СДС бе заченато с насилие и мръсни пари; синята партия изпадна в трайна зависимост от престъпни структури и корпоративни интереси; клиентелизмът, корупцията, политическата чистка и политическите назначения се превърнаха в официална държавна политика; страх е обхванал България; свидетели сме на пълното срастване на Съюза

на демократичните сили с държавата (...) и доколкото синята партия бе заложник на мафията, това превърна и държавата в заложник на прес-тъпността; взривовите и нощните разстрели на мафиоти, финансирани управляващата партия, са заплахата и за вътрешната сигурност, и за всеки отделен гражданин; под шапката на МВР се създават групи за политически шантаж и дискредитиране на опоненти... (Михаил Миков)

3. Парламентарно словотворчество и посочване на врага (2010 и 2011)

3.1. Дебат под знака на извънредността (изборно законодателство, нерегламентирано подслушване, специализирани съдилища)

Периодът е представен с резултатите от изследваните изказвания от 9 заседания на 41-вото народно събрание.

През 2010 г. сред основните теми на обсъждания са *изборното законодателство, прилагането на СРС (специални разузнавателни средства) и извънредните съдилища*. Елементите на разговорност в речта използва предимно опозицията, когато отправя критики. Управляващото мнозинство, с някои изключения, спазва по-официалния, административно-деловия езиков етикет.

През 2011 г. приоритетна тема за депутатите остава злоупотребата при прилагането на СРС, обсъждани са скандалите във фонд „Земеделие“, подписка за разпускане на българския парламент и свикване на Велико народно събрание.

3.2. Словесни двубои и нови думи

Наблюдават се отделни словесни двубои с повишена експресия и елементи на словотворчество. Тази тенденция е ярко илюстрирана в емоционалните диалози между народните представители Яне Янев и Искра Фидосова в рамките на напрегнати обсъждания на промени в изборното законодателство. В опит за влагане на допълнителна емоция и за придаване на повече убедителност, с която да подкрепят собствената си теза и да иронизират професионалния капацитет на срещната страна в спора, двамата парламентаристи употребяват окaziонализми – контекстови неологизми: *това фидосване на Изборния кодекс е доста странно; няма да яносвам кодекса*.

3.3. Персоналното посочване на враг

Депутатите вплитат в речите си пословици и поговорки. Залагат предимно на сарказма и обидните квалификации в случаите, когато опитват да уязвят политически опонент. Персонализацията и посочването на врага стават обичайни послания за трибуната на 41-вото народно събрание: *Пловдив е превърнат в Гергевград ; или сме Цецовска държава (Яне Янев); можете да бъдете сигурни, въпреки това, което сте направили, че хората сега щяха с камъни да ви бият (Павел Шопов); Разбойници! (Михаил Миков); Ще ви бием всеки ден, ...ще се противопоставяме на вашите безобразия и ако не можете да промените нещата, ще си ходите...* (Сергей Станишев).

3.4. Призиви за коректен език и ръкопляскания за обидите

Впечатлява изричното внимание, което народни представители обръщат на качеството на езика и тона на дебата в пленарната зала:

- *Лютви Местан:* „Виждаме нещо ново...Политическият език прави усилия да напусне полето на изтърканите идеологеми за днешните добри и за предишните лоши, и макар и плахо, сравнява настоящото управление с предишните управления на базата на едни по-коректни критерии“.

- *Цветомир Михов:* „Господин председател, моля да направите остра бележка и предупреждение на преждеговорящия колега отляво, тъй като в последните си изказвания, мисля, че прекалява. Прави много лични квалификации, като използва неподходящи думи, неприемливи за едно Народно събрание, като лъжци, мошеници, кой къде си цъка есемеси, лични квалификации за личностите – бащи, тъстове и така нататък. Моля ви да му направите последно предупреждение!“

Острите бележки и обидните квалификации са не само признание за влошено качество на парламентарния тон, но разкриват нагласите на някои депутати да изискват коректен изказ единствено от опонентите си:

- *Антон Кутев в бележка към Павел Шопов:* „...не може народен представител да си позволи да се държи по този начин, според мен е безспорно. По-сериозният проблем е, че такова нещо изобщо е стигнало до това място, тоест че хора с подобен начин на изразяване или с по-

добен начин на мислене могат да определят визията на други. (...) Моля ви да не допускате друг път подобни неща, защото те провалят образа на всички ни. Това, че господин Шопов си има негови проблеми, си е негов проблем. Но това, че всички ние след това трябва да обясняваме защо в залата има хора, които очевидно не са си пили хапчетата, е съвсем различно“.

Езикът на народните представители е наситен с маркери на разговорност. Често цитират в изложенията си поговорки, влагат ирония: *очаквах той да погали своите пудели тук; да виси на един глас*.

През 2011 г. иронично-критичният тон към конкурентите за електоралното внимание преминава в откровен език на враждебност: *...другият провалил се лидер на БСП – господин Сергей Станишев, си позволи да ни нарече стадо, аз ще си позволя да му предложа: ако той иска, тъй като е един от кукловодите на „Ред, законност и справедливост“, да сформират нова парламентарна група – тази на лъжци-те, компроматчиците и манипулаторите*.

Изрично внимание заслужават маркираните в официалните стенограми реакции на депутатите, когато техен колега използва обидни квалификации – нерядко представителите на една политическа група или коалиция одобряват с възгласи и ръкопляскания враждебния език към опонента. Приветстват обидите, когато са насочени към политическия противник. Например председател на партия се обръща към друг партиен лидер с думите, че *има характерни черти, които могат да бъдат приети за нестандартни, но не и за извънземни; нестандартността... в случая се споделя от доста хора в днешно време, включително и примерно кмета на Берлин (Волен Сидеров към Яне Янев)*. Репликите са посрещнати със смях от мнозинството в залата. Председател на партия нарича избиратели *червените бабички, активисти на БСП (Яне Янев)*. Парламентаристите реагират с ръкопляскания. В двете комуникационни ситуации авторите на изказването и реакцията на аудиторията възпроизвеждат обществени стереотипи за възприеманото като непрестижно различие. Чуждият е определен подигравателно-пейоративно, макар и индиректно, на базата на сексуални или възрастови и едновременно идеологически характеристики. Описанията не се вменстват в политически коректния език, тъй като са стилистично маркирани като подценяващи и осмиващи, както потвърждава в случая и реакцията на слушателите.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПАРЛАМЕНТАРНАТА РЕЧ (2010–2011)

2010 Г.

ТЕМИ НА ИЗКАЗВАНИЯТА: изборното законодателство, прилагането на специални разузнавателни средства (СРС) и извънредните съдилища

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ: *какви тук ги разправяте глупости, лъжи; много сте се загрижили; Бам!; а вие сега се запъвате и ни обяснявате, лъжете ни, че давали сте много пари за здравеопазване; офукан резерв;; ако изпоарестувате всички и отмените изборите; утре ще кажем: „А-у-у, нямаме сега пари, ще ги вземем“; „А-у-у, тези пари ни трябва за магистралки“; „Аз ей сега ще Ви обясня; не става силовашки цялата тази история; ама не е хе-хе-е; а вие както щете“ (Михаил Миков); хем конструктивно, хем да не бавим (...) приемането на тези закони; а сега хоп-тропа! (Александър Радославов); обърнахме държавата с главата надолу (Пенко Атанасов)*

ИРОНИЯ, САРКАЗЪМ: *Моят колега Иван Костов похаби един учебник по публични финанси, защото преди две години го подари на господин Овчаров и той до ден днешен явно не е прочетен...; това е ключът от бараката; кой е луд да плаща; не може да се люлее в своята позиция; прехвърляте отговорността от болната глава, която е ето там, на здравата; миналото правителство, което забърка тая каша (Мартин Димитров)*

Ние винаги с интерес и с повишено настроение слушаме вашите лекции по макроикономика, само че този път сбъркахте адресата...; разковничето или златният ключ към бараката, как човек да изпусне такъв прекрасен момент да ви направи хубава реплика (Четин Казак)

Помните ли какво ми отговорихте, помните ли? „Мани, мани, мани, не питай!“ Не питай, ама аз питам; що се отнася, господин Димитров, коя работа – оная работа ли, тая работа ли, аз така и не можах да разбера вие коя работа вършите в момента, като какъв се изявявате... (Румен Овчаров)

Поводът на днешната ми декларация е темата за лъжата...; И недейте да се смеете и да реагирате, защото след малко ще трябва да замълчите... пред фактите; лъже сега, защо не се смеете; когато постоянно говориш, с извинение за израза, но той стана популярен и официален – „шменти-капели“; както е казал един от героите на гениалния Йордан Радичков: „Дитирамбенето му е майката“... (Сергей Станишев)

Ще коткате администрацията...; ...правя усилия да се въздържа от персонални оценки за разлика от вас; ...на вас обаче този образ на всезнайкото, съчетан с менторския тон, не ви отива...; ...разбирам влиянието на учителя, но той е друга топка, той е висока класа, на него му върви...;

...моля да ме извините, но ще продължа списъка с корифея на правната мисъл – заместник-председателя от „Атака“... (Лютви Местан)

Друг път не се поддавайте на елементарните уловки на господин Иван Костов. Начините да му се обясняват в любов, както виждате, завършват фатално. Тъй като опитен политик приема това, което му казвате, и после ви „забърсва“ със следващия аргумент. Не знам господин Мартин Димитров какво слуша, какво чете и какво гледа, но очевидно и за него важи парафразата на древната римска мъдрост – когато Мартин говори, и фактите трябва да мълчат. Само че, господин Димитров, фактите са лошо нещо. В един момент те се връщат и удрят по главата. И вас сега в момента фактите така ви удрят по главата... (Румен Овчаров)

Що се отнася до депутатите, които са внесли това предложение, аз не съм толкова жесток като господин Курумбашев, за да коментирам моите колеги. Може би тайно тези хора да обичат културата, без да са заявявали, като мен например. Аз също харесвам някои научни неща, но не ги коментирам... (Стефан Данаилов)

СЛОВОТВОРЧЕСТВО: През 2010 г. тройната коалиция и нейното наследство няма да **алибизират** никое управленско решение на ГЕРБ... (Лютви Местан); предавам това, което **ми е уведомено** (Цеца Цачева, председател на НС); това **фидосване** на Изборния кодекс е доста странно (Яне Янев в реплика към Искра Фидосова); **няма да яносвам** кодекса (Искра Фидосова в реплика към Яне Янев)

УПОТРЕБА НА СЕНТЕНЦИИ, ПОГОВОРКИ: Брашно хвърляш – мъгла правиш... (Павел Шопов); не греши този, който не работи (Евгений Желев); незаконни харчове; дупки от бюджета; ...не е дупка, а е цяла яма от нарушения, от злоупотреби и от непрозрачно взети решения... (Мая Манолова); не шушукайте; ...който има ум в главата си, ще гласува „за“... (Георги Божинов); дайте да тупаме чувала; куче влачи рейс, тепърва; като тръгне човек надолу, спирка няма (Михаил Миков); ...господин Димитров, има една поговорка „Недей забравя в кой гьол с кои жаби какво си квакал“... (Румен Овчаров)

ПЕРСОНАЛИЗИРНЕ, ПОСОЧВАНЕ НА ВРАГА: Ще ви каже, че Пловдив е превърнат в Гергевград и е феодализиран напълно...; ...ние парламентарна република ли сме, или сме Цецовска държава... (Яне Янев)

...болните амбиции на един човек с физкултурно образование, който тръшка хора на земята, прожектира филмчета по телевизията, обижда цели съсловия, за да се опита да убеди всички, че със своята посредственост и некомпетентност е най-подходящият кандидат за президент на Република България... (Емил Василев за вицепремиера Цветан Цветанов)

Манията за подслушване така е заразила властта, че тя е в параноя и спрямо себе си. Обяснението на правителството в лицето на вицепремиера и министър на вътрешните работи Цветан Цветанов „Така борим престъпниците“ напомня принципа „Целта оправдава средствата“, но това е мислене, характерно за други времена... (Лютви Местан)

Хвърляните в очите на хората празни обещания...; колкото и да ви се иска, гражданите на България не са барон Мюнхаузен; това управление вече може да бъде определено с две думи – популизъм и надменност; можете да се похвалите с единодушни командирски гласувания и много често – с некомпетентност... (Сергей Станишев)

Днес Мартин Димитров каза една наистина много голяма глупост. Той е уж икономист, произведен като експерт в прехода, както става в шаха – от пешка в царица...; да се затягат каишите; това, което ви внушават либералстващите икономистчета от „Отворено общество“ или от Института за либерални стратегии или пазарни икономики; не може човек да бъде спокоен при този гьонсуратлък; Тия (сочи вляво) се загрижили за българското кино и днес пледират за някакви, наистина мизерни пари. (...) Тогава направиха истинското убийство на българското кино. То е чудовищно! То просто е нечувано! И тия, които харизаха... Кои са тия ли? Турско-комунистическата част на залата... Това просто е нечувано! Това е невероятно! Това е възмутително! Замълчете! Замълчете!; ...той е убиецът на българската филмова индустрия, той съсипа студио „Бояна“; той е причината студио „Бояна“ да бъде харизано... (Павел Шопов)

ЕЗИК НА ВРАЖДЕБНОСТ: Това са фактите, които вие няма как да опорите – нито с подвиквания, нито с подмятания, нито с някакви други звуци или вопли... И въпреки че сега вие в озлоблението си, в яда си се опитвате да саботирате пътя на България, няма да успеете! Аз имам предвид саботьорските действия, които са съвсем актуални. Тук саботажите на тези, които загубиха властта заради корупция и лошо управление, няма да помогнат... (Волен Сидеров)

...прехвърлихте горещия картоф на други политически сили. Защото, ако управлявахте вие, можете да бъдете сигурни, въпреки това, което сте направили, че хората сега щяха с камъни да ви бият... (Павел Шопов)

Ние тук днес сме свидетели на поредната червено-турскосиня мъгла... (Цвета Георгиева)

Господин Шопов, аз имам няколко любими филма, обаче специално за вас ще спомена „Идиот“. (...) И ако при вас стомахът или оживяването е онази базова потребност, без която не можете, тогава мястото ви не е в елита на обществото, по мое лично мнение... Недейте с дебелоглавието

на хора, които си мислят, че нещата, които правят, са вечни или че няма да им се потърси отговорност... (Антон Кутев)

Разбойници! ...а не скрито, покрито, станала техническа грешка. Това е грозното в работата...; шушумишки; хитричко пробутва (Михаил Миков)

Ще ви бием всеки ден, ще говорим истината, ще се противопоставяме на вашите безобразия и ако не можете да промените нещата, ще си ходите... (Сергей Станишев)

Станишев, къде избяга?! Стогодишна партия сте, как може такова нещо – взривявали сте църкви, избивали сте хора, правили сте концлагери, какво ли не сте правили; политиката не е поле за битка на интриги, махленски клюки и евтини скандали; колкото до партията „Ред, законност и Държавна сигурност“...; сините и червените са едно; да бъдат разчистени останките от синьо-червената мъгла, натрупана 20 години; червени и депесарски и там мародерстват, феодалстват и дерибействат по места (Волен Сидеров)

2011 г.

ТЕМИ НА ИЗКАЗВАНИЯТА: злоупотреби при прилагането на специални разузнавателни средства, скандали във фонд „Земеделие“, обсъждане на подписка за разпускане на българския парламент и свикване на Велико народно събрание

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ: *Що се отнася до премиера Бойко Борисов, очаквах той да погали своите пудели тук (...) да каже защо ДАНС ходи по къщите на хората, задава политически въпроси и ги измъчва... (Емил Василев);* изтъркахте екраните на таблетите; а не то да виси на един глас; докарахте хората дотам да излязат и да напишат плакат „Бачкай, бачкай и умри!“; ...нека ви кажа една приказка от Джани Родари за световара, който светеше синьо... (Петър Курумбашев)

УПОТРЕБА НА ПОГОВОРКИ: На такива хора бих казала следното, ще използвам една българска поговорка: „Голям подвиг е да извършиш това, което трябва, а не това, което искаш“; не трябва да забравяме какво е казал българският народ: „Лъжата корен не хваща!“ (Искра Фидосова)

САРКАЗЪМ, ОБИДНИ КВАЛИФИКАЦИИ, ЕЗИК НА ВРАЖДЕБНОСТ, ЗЛЕПОСТАВЯНЕ ПО ПРИЗНАК НА РАЗЛИЧИЕ: Хора със съмнителна почтеност и репутация доказаха, че нямат място в българската политика... (Искра Фидосова към Яне Янев); ...другият провалил се лидер на БСП – господин Сергей Станишев, си позволи да ни нарече „стадо“, аз ще си позволя да му предложа: ако той иска, тъй като е един от кукловодите на „Ред, законност и справедливост“, да сформират нова парламентарна група – тази на лъжците, компроматчиците и манипула-

торите...; ...не можеш да лъжеш, да манипулираш, да произвеждаш фалшификати и да се обявяваш за алтернатива на управлението – това е смешно, жалко и комично...; Ако днес подправят подписи, подхвърлят манипулирани записи, оказват всякакъв вид натиск върху обикновените хора и хвърлят димки в пълни зали, на какво ли биха били способни утре... (Искра Фидосова)

Или Яне Янев е намерил начин да общува с мъртвите и да им вземе подписа, или имаме налице измама и злоупотреба с лични данни на български граждани...; ...господин Янев наистина има характерни черти, които могат да бъдат приети за нестандартни, но не и за извънземни (Смях в мнозинството.); Все пак нестандартността на господин Янев, за която говоря, в случая се споделя от доста хора в днешно време, включително и примерно кмета на Берлин. Така ми идва наум (Смях в мнозинството.); Друг въпрос, който възникна при този „Яневгейт“ – последната буква е под условие; Яне Янев и колегите му от партия РЗС са извършили груба фалшификация и измама, и злоупотреба с личните данни на български граждани...; Няма ли прокуратурата да поиска имунитета на Янев и най-после да се разследват начините, по които този одиозен политик направи предизборната си кампания – с огромни пари, със страшно много пари за реклама, с купуване на гласове, за което имах много сигнали при моите обиколки и при моите срещи, както и неговата обвързаност с фигури и кръгове, които днес са подсъдими за рекет и изнудване... (Волен Сидеров по адрес на Яне Янев и партия РЗС)

И добре че Канал 3, която все пак е една от малкото демократични телевизии в тази държава, излъчва пряко, за да види българският народ от коя групировка и по какви начини се управлява българската държава, кой разпределя контрабандните канали...; Щом като българският министър-председател може по телефона да нарежда на Ваньо Танов да прави контрабандни схеми, какво му пречи да разпорежи на Цветлин Йовчев да отиде по домовете и да репресира почтени български граждани... (Яне Янев към управляващите)

И като черешката на тортата госпожа Масларова разхождаше пенсионерите до черноморските курорти. И то разхождаше червените бабички, активистки на БСП (Ръкопляскания от ГЕРБ, силен шум, реплики и тропане по банките.) ...А вие какво сте направили? Освен култовите кражби!; ...защото тук развивате див популизъм две седмици наред – с лъскави протести, организирани, платени... (Яне Янев)

Как не те е срам? Погледни се! (Димчо Михалевски към Яне Янев)

Да, да, лъжец си! Измамник си! (Владимир Тошев към Емил Василев)

Какво налага подаряването на българска земя на циганите (...) земя, за

която е лята кръв, за да бъде българска, земя, която в момента се дава на циганите, точно на тези, които проливат редовно българска кръв и крещят „Смърт на българите!“; ...вие се отблагодарявате за циганските гласове, които получихте на изборите (...) като давате привилегии на циганите за сметка на българите, по този начин вие противопоставяте два етноса. Това е насаждане на етническа омраза; а точно ромските гета, които са незаконни гета, които са развѣдник на престѣпност, там не се прави нищо... (Десислав Чуколов)

Вие сте демагози! (Волен Сидеров)

Господин Сидеров, отстранявам ви от залата. Моля, поканете господин Сидеров да напусне залата! (Анастас Анастасов, председател)

4. Признания за всеобща криза и реторика на протеста (2020–2021)

Изследваният период обхваща изказванията от 8 заседания на 44-ото народно събрание през 2020 г. и 17 заседания на 44-ото, 45-ото, 46-ото и 47-ото народно събрание през 2021 г.

4.1. Под натиска на политическата и конституционната криза

Политическата и конституционната криза доминират като теми в изследваните изказвания от заседанията на 44-ото народно събрание (19 април 2017 – 25 март 2021 г.). В годината на възникване на ковид кризата тя не е в центъра на вниманието на парламента, присъства по-скоро инцидентно във връзка с решение за закупуване на ваксини (в заседанието на 3 декември 2020 г.). В изявите на народните представители от управляващото мнозинство се срещат често езиковите конструкции *воля за единство и водене на диалог, обществено и политическо съгласие, повече смирение и по-малко конфликти*. Опозицията акцентира върху: *криза (в различните ѝ измерения), хаос и застой, корупция, задкулисие, отстъпление от демокрацията, нужда от консенсус, обща политическа воля*.

„От криза в криза“ е обединяващ рефрен в парламентарните изяви на двете най-значими опозиционни партии (БСП и ДПС). Наличие на криза отчита и коалиционният партньор на управлението („Обединени патриоти“). Представител на управляващата партия (ГЕРБ, Алек-

сандър Ненков) признава за „сериозна криза“ в управлението във водния сектор.

Единство, съгласие, смирение, воля, консенсус са общи призиви на парламентарните групи на управляващите и опозицията, но в различен контекст и с противоположни оценки за ситуацията в държавата. Опонентите на властта рисуват общата картина с антитезата вместо стабилност и развитие – хаос и застой. Лидерът на най-голямата опозиционна партия Корнелия Нинова предлага ключови думи за управлението: хаос, безхаберие, частни интереси, кражби от настоящето и бъдещето, незаконно и криминално деяние, безнаказани действия, престъпно бездействие.

4.2. Завръщането на „борческата“ лексика.

Реторика на протеста и реторика на войната

Общи характеристики на изказванията в парламента са ситуирането им в ниски речеви регистри и настъплението на войнстващата реторика. Наблюдава се завръщане на лексика, характерна за началото на криминалния преход от 90-те години на XX век: *мутри; ОПГ (организирана престъпна група); погроми; щурмуване на парламента; лицето на революцията; онзи, който сее омраза; властта не се взема и не се дава с кръв; струпване на барут и драсване на клечката; полицейско насилие върху протестиращи; пребиват български граждани.*

Чекмеджето и пистолетът стават активна част от реторичната аргументация на опозицията в парламента, след като в медиите и обществото думите са придобили популярност като символ на подозренията за властовата корупция, отнесени към министър-председателя Бойко Борисов. Използваната лексика от трибуната на парламента по време на заседание, в което за действията на полицията по време на граждански протести докладва министърът на вътрешните работи, би довела незапозната с контекста аудитория до предположението, че се коментират ожесточени военни действия или поне тежък въоръжен конфликт.

Голяма част от изказванията в посоченото заседание са изпълнени със силно враждебен изказ към политическия противник, с разгърнатата реторика на протеста и реторика на войната: *гражданска война, бунт, барут, метеж, щурм, поругаване, омраза, кръв, бесилки и ковчези, вандалски актове, Форт Нокс и т.н.*

Показателна за ескалацията на общия тон е бележката, която отправя към залата в началото на новия парламентарен сезон (септември 2020 г.) председателят на Народното събрание Цвета Караянчева. Тя предупреждава колегите си за ефекта на езика на противопоставянето и омразата, който използват – от парламента той ще се разпростре сред избирателите: *Длъжни сме да говорим, да дебатирате и да чуваме мнението на другия, но през цялото време да използваме езика на разбирателството в името на добруването на нашия народ. В противен случай противопоставянето, езикът на омразата и ненавистта сред нас, политиците, ще се пренесе и сред нашите сънародници (Реплики от ДПС: „Това е факт, това е факт.“) (...) Аз няма да се превръщам в морален съдник на никого, но след малко, когато дам думата в пленарната зала за традиционните обръщения в началото на новата парламентарна сесия, всеки оратор тук ще бъде гледан и слушан от хората, от медиите и от всички нас. Всеки ще носи моралната отговорност за думите си.*

През последната редовна сесия на 44-ото народно събрание конфронтацията в българския политически живот и поляризацията в обществото са отразени в езика на политиците в парламента. В изказванията от 13 януари 2021 г. нееднократно присъстват: *бесилка, конфронтация, безхаберие, предизвикателства, корупция, безнаказаност, политически дебат, смирение, доверие, съзнание, консенсус*. Лидерите на опозицията коментират чекмеджето с парите и пистолета. В едно изречение на председател на опозиционна партия (ДПС) се срещат думите: *война, колапс, кризи, разрушение, упадък, напрежение*. Заседанието от 3 февруари 2021 г. поднася пример за стремително разгърната военна терминология, създаваща алузии със сражение и бедствие: *Когато миналата година през юли президентът Радев вдигна юмрук над главите на протестиращите български граждани, раздели нацията и изкреця „Мутри, вѐн!“, бяхме сигурни, че изстреляният халосен патрон ще пообиколи пространството над триъгълника на властта, но след рикошет в истината като бумеранг ще връхлети върху президентската хасиенда отсреща. Няма как да не последва възмездие, когато по време на незапомнена чума се опитваш да отстреляш ония, които де-нощно се борят за спасението на всеки български живот. (Спас Гърневски).*

В заседанието от 5 март 2021 г. лексиката при обсъждане на вирусната ковид пандемия и ваксинацията илюстрира ситуация на обществена катастрофа – в едно изречение от изказване на народен представител са включени: *запалена къща, часовников механизъм, чрезвичайни мерки, криза, разпад, колапс, упадък, разрушено, напрежение* (Мустафа Карадайъ).

В периода на 45-ото народно събрание изказванията гравитират около темата *рестарт на държавността* (обобщението е използвано от Лютви Местан). В лексиката преобладават думите *криза, предизвикателства*. Обликът на парламентарните речи е очертан от агресивна реторика на политическото противопоставяне, като централна роля има реанимираната лексика на 90-те години на миналия век, свързвана с т.нар. криминален преход и гангстерски войни в страната: *мутри, пачки и кълчета*. Възвръщат се думи и словосъчетания, свързвани с масовите граждански протести през 2013 г.: *контрапротест; задкулисие*.

4.3. Злепоставяне чрез прякори и липса на аргументи

Персонализацията, експлоатирането на прякори с предварително установена иронична и негативна конотация присъстват интензивно във взаимоотношенията в 45-ото народно събрание. В своите спорове народните избраници не залагат на силата на политическите аргументи, която охотно предпочитат да заместват с ефектно осмиване: *сестра Галева* (за Мая Манолова); *гордостта на Кърджали, специфичното производство на определени поцинковани изделия* (за Цвета Карянчева); *неслучайно носите прякора Мозъка* (за Лъчезар Иванов); *Бистришкия тигър; шофьорчето Борисов, Джипко Бибитков* (за Бойко Борисов); *Тома най-верни – апологет на същия този премиер* (за Тома Биков).

4.4. Лексикалните опозиции на новия двуполюсен модел: промяна срещу статукво

В 46-ото народно събрание изказванията очертават разделителната линия между партиите на протеста (промяната) и партиите на т.нар. статукво. За управляващото мнозинство на дневен ред е *разграждането на стария корупционен модел, на завладяната държава, дълбоката държава, паралелната власт*. Водещата философия на новите овластени са *доразграждане на стария модел на управление и изграж-*

дане на нов – чрез смяна на хора или цели органи на управление. Така мнозинството представя управленската си платформа и стратегията си за дълбоки реформи – да изкорени десетилетен модел с персонални рокади.

Във видим разцвет са едновременно лексиката, позната от криминалния преход, и свързваната с протестната вълна от 2013 г. Депутатите говорят за *бухалки; мутри и мутризация; олигарси; кюлчета и пачки, откраднати от народа; корупция и неприлагане на закона със съдействието на институциите и затварянето на очите на прокуратурата*. Във фокуса на парламентарния дебат по инициатива на управляващото мнозинство е темата за извършено и несанкционирано полицейско насилие над протестиращи, незаконно подслушване, злоупотреба с власт от страна на полицията. Речта на депутатите от всички парламентарни групи е силно колоквиализирана.

В 47-ото народно събрание новото мнозинство чрез своя лидер структурира програмната си заявка за радикална промяна в модела на управление на държавата около едни от най-шаблонните словосъчетания на българския преход: *време е за нулева толерантност към корупцията; време е за нулева търпимост към кражбите; време е за истинско правосъдие в България, където никой да не се чувства безнаказан; време е ние да защитаваме истинските интереси на нашите избиратели; време е за България, където младите се връщат обратно; време е за България, където възрастните хора могат да имат достойни старини; време е за иновации, инвестиции, конкурентоспособност; България е изправена пред огромни предизвикателства (Кирил Петков)*. Временният председател на НС обобщава, отново с крайно клиширани словосъчетания, ситуацията в държавата: *липса на доверие в институциите и политическата система; в обществото няма усещане за справедливост и законност; бедността е ежедневие и засяга все повече сънародници от различни слоеве на обществото; около два милиона български граждани са извън страната; време е да загърбим нашите лични и частнополитически различия в името на националните и обществените интереси; прозрачността в действията на политическите сили и спазването на дадените обещания, политическата коректност ще възвърнат доверието в държавността (Силви Кирилов)*. Политически лидер съобщава приоритетите на своята партия: *възстановяване на държавността и на конституционните принципи за*

разделение на властите, правова държава, справедливост, равенство, свобода и мир; превеждане на държавата и на българския народ през кризите с грижа за хората; активна проевропейска външна политика на равноправни партньори с другите държави, членки на Европейския съюз (Корнелия Нинова).

Обезпокоителен извод от представените приоритети е, че след като една от водещите партии продължава да се бори за установени от десетилетия принципи, закрепено конституционно устройство и международни договорни отношения на страната, така реално ги посочва като практически неработещи, недействителни.

В хода на пленарните заседания често употребявани думи, които формират общо впечатление за състоянието на страната, са: *криза, разделение, обществено противопоставяне, завладяна държава*. Речникът на опозиционните лидери е доминиран от лексика, внушаваща или буквално сочи провеждане на държавна репресия към партии и граждани извън управлението: *заплахи, изчегъртване, натиск и репресии от служебното правителство, незаконни арести, сплашване, непрестанни атаки*. Правят се аналогии с репресии от времето на тоталитарната държава: *тези извращения на полицията им напомнят за онези мракобесни времена отпреди 1989 г.; всеки трябва да понесе своята отговорност за злоупотребите с власт; Безкритичното допускане на грозните прояви на полицейщина и намесата в изборния процес ерозират държавността и демокрацията и не могат да имат никакво оправдание*.

4.5. Патриотарска реторика на законодателната трибуна

47-ото народно събрание реанимира временно утихналата при предишни състави на парламента патриотарска реторика. Основните ѝ проявления са в изявите на част от новите лица в парламента, положили клетва като народни избраници след проведени извънредни парламентарни избори: *Време е България отново да стане свободна и независима държава!; Тук сме, за да защитим българския национален интерес във втората българска държава в Европа – Македония! (Костадин Костадинов)*.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПАРЛАМЕНТАРНАТА РЕЧ (2020–2021)

2020 г. (44-о народно събрание)

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ, ЕКСПРЕСИВНОСТ, МЕТАФОРИЧНОСТ: България е превърната в сметище на света; системите започват да гърмят една след друга; унищожихте кръвоносната система на държавността; гасите пожари, които сами подпалвате (Корнелия Нинова); Министерският съвет се е превърнал в център за управление на кризи; кризите се появяват изневиделица, падат от небето, случват се ей така – изведнъж, или са плод на управленски решения...; той е бременен с кризи; от криза в криза ще вървите (Йордан Цонев); министър-председателят гърми бушони (Явор Божанков); псевдопроект, псевдоконституция (Иван Ченчев); Конституцията не е мазна хартийка от баничка, която може да се използва за конюнктурни, конкретни политически цели; безчестно политическо деяние (Александър Симов); свихте конституционния байрак (Валери Жаблянов); поредната каша на управляващите; какво поставя само небето над него; поредният хаос, който ни сервира; човъркате, където ви попадне (Филип Попов); декоративен намордник на главния прокурор (Тодор Байчев); личен обзорник; как си представяте съществуването на главния прокурор и на неговия супервайзър; на неговия вариант бис, на неговото алтер его; единият ще гони, другият ще бяга; единият ще рови, другият ще крие (Крум Зарков)

УПОТРЕБА НА СЕНТЕНЦИИ, АФОРИЗМИ: Мъдри хора са казали: „Където има воля, има и път“ (Боряна Георгиева); кризата е възможност (Йордан Цонев); Преди 2000 години римският поет сатирик е възкликнал „Кой ще пази самите пазачи?“, а 2000 години по-късно е получил отговор с този законопроект... (Тодор Байчев)

РЕТОРИКА НА ПРОТЕСТА, „БОРЧЕСКАТА“ РЕТОРИКА НА 90-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК: Президентът нарече един милион български граждани „мутри“...; организирана престъпна група; криминален сценарий; това е криминален казус (Тома Биков); Аз лично имам опит с контрапротестите... (Антон Кутев); ...парите от Дубай са в чекмеджето и се пазят с пистолет до главата... (Георги Свиленски); насилие върху протестиращи; български граждани, които имат сериозни оплаквания, че върху тях е упражнено насилие (Иван Валентинов Иванов); какъв и къде е банковият ордер на парите от чекмеджето; пребиват български граждани; защо има насилие над протестиращи (Иван Ченчев); полицейско насилие; група лумпени, които целяха да дискредитират протеста; ...как тези полицаи се защитават от паднал човек, извлечен от под колоните, когото ритат по цялото тяло, включително в главата; един човек в продължение на повече от два дни беше в безсъзнание... (Кристиан Вигенин); ...имаме слу-

чай на брутално пребит български гражданин, на когото са му поставени белезници и е пребит... (Иван Ченчев); по улиците има хаос, има блокади, протести, контрапротести (Кръстина Таскова)

ОБВИНИТЕЛНА РЕТОРИКА, ОБИДНИ КВАЛИФИКАЦИИ, ЕЗИК НА ОМРАЗАТА, ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ: Международната и българската мафия печелят много смъртоносни пари за сметка на здравето на българския народ...; корупцията вече е заложена в законодателството; злоупотреби на управляващите; вкарват държавата от криза в криза; има хаос и застой; то (управлението – бел. моя, И. Г.) освен безхаберно и некомпетентно, вече е вредно за България (Корнелия Нинова)

Последните 10 години властта се упражнява като решение на конкретни проблеми на пожар на принципа „проба-грешка“, което закономерно води до криза, и така – от криза в криза...; Сегашните кризи са олицетворение на 10-годишното хаотично управление...; Тридесет години след началото на прехода се налага оценката за отстъпление от демокрацията и пак благодарение на ГЕРБ. Популизмът, екстремизмът, омразата и ксенофобията официално властват и управляват в България благодарение на ГЕРБ... (Мустафа Карадайъ)

Кризата в този сектор значи просто едно – гражданска война; не глад, не жажда, а война на гетата срещу реда, закона и обществото... (Искрен Веселинов)

Кошмарът ГЕРБ посяга към Конституцията; абсурден, вреден и опасен политически ход; политическата криза, която вие упорито се опитвате да превърнете и в конституционна... (Крум Зарков към управляващите)

И чухте ли ключовите думи за управлението на Борисов – хаос, безхаберие, частни интереси, кражби, кражба от настоящето, но кражба и от децата, и внуците ни в бъдеще, незаконно и криминално деяние, безнаказани действия, престъпно бездействие... (Корнелия Нинова)

Разделението; недоверието... е най-големият проблем в момента на управлението; недоверието на българите в мерките и решенията, които вземате и предлагате, е най-големият ви проблем в кризата с ковид; в държавата и в здравеопазването е хаос; правителството се провали в управлението на кризата... (Корнелия Нинова)

Безпомощно лутане, самонадеяно и безотговорно поведение, управление без реформи с доста пиар и самохвалство... (Мустафа Карадайъ)

РЕТОРИКА НА ВОЙНАТА: гражданска война; не глад, война на гетата срещу реда, закона и обществото (Искрен Веселинов)

Тежковъоръжени представители на органите на реда, както и показните действия на органите на съдебната власт са удар по върховенство-

то на закона, по Конституцията и правовия ред в страната... (Корнелия Нинова)

Поругаха българското знаме...; криминални банди... атакуваха сградата на Народното събрание, заливаха със запалителни течности полицаи и мирно протестиращи граждани, хвърляха боя по сградата на парламента, искаха да го шурмуват и да влязат вътре, счупиха стъкла, сбиха се помежду си; погроми и вандалски актове; това е революцията, това е лицето на революцията; лумпените, които вчера атакуваха сградата на парламента; и онзи, който каза „Ще ви изметем!“, който каза, че съдбата на народа ще се кове на площада, който размахваше юмрук пред президентството и който в продължение на четири години сее омраза, а от три дни го няма никъде; ексцесии; властта в една демократична държава не се взема и не се дава с кръв... (Тома Биков)

Кой струпа барута; не кой ще драсне клечката... (Валери Жаблянов)

Голяма част от барута, колеги, сте го струпали и вие... (Веселин Марешки)
...този барут изгърмя! (Георги Свиленски)

Отвън... е Форт Нокс – стотици полицаи, жандармерия, коли, техника, които пазят парламента от справедливото негодувание на обществото, на българските граждани... (Филип Попов)

Със стиснат юмрук призова за метежи и бунт, този, който сее разделение и агресия, заради който се издигат бесилки и се разнасят ковчези, заради който се поругават сградите на институциите в България... (Даниела Дариткова)

Атакува... правителството, атакува Народното събрание, прави опит за противопоставяне на съдии срещу прокурори... (Мустафа Карадайъ)

Кой от вас е мутра – питам; аз не съм мутра; който се чувства мутра, нека си вдигне ръката; така че да се престане с тези мантри – произволно държавнически поплювки... (Вежди Рашидов)

Видяхме издигната срещу сградата на парламента бесилка и нека никой от нас да не се поддава на илюзията, че тази бесилка беше послание единствено към политическите му опоненти. Не! Тя беше доказателство, че всички можем да станем жертва на конфронтацията помежду ни, когато тази конфронтация е безпринципна и целта ѝ е да руши подпори и изгаря мостове... (Цветана Караянчева)

2021 г. (44-о народно събрание)

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ, ЕКСПРЕСИВНОСТ, МЕТАФОРИЧНОСТ: направихте за резил; домакините ви изгониха заслужено като бездомно куче; вие сте срам и позор; зинал за власт; току-що съвзела се от комунистическата кома България (Спас Гърневски)

И сега ще ви обясня... за ефекта на пеперудата, в българският му вариант става ефект на калинката. Според този ефект малко пърхане с крилцата на дадено насекомо някъде прави разрушителни бури другаде. В българския му вариант малък карьерен бонус тук, още годинка мандат там, предизвиква срутването на авторитети, на институции... (Крум Зарков)

Не виждам в текста калинки, пеперудки или каквито и да било други животинки... (Валери Симеонов)

Вие се опитвате да счупите рекорда по демагогия... (Крум Зарков)

Часовникът ни цъка, и то със страшна сила, и то ни цъка с обратно броне; умират като мухи; и се разболяват като мухи... (Славчо Атанасов)

ИРОНИЯ КЪМ ОПОНЕНТА: Както обичат да казват: „Който не харесва това, да оди пеша!“ (Мустафа Карадайъ)

УПОТРЕБА НА СЕНТЕНЦИИ, АФОРИЗМИ: Както се казва, какъвто чорбаджията, такива и ратаите му...; хората са измислили поговорка: „Не гледай сламката в околото на отсрещния, а виж гредата в своето око!“ (Спас Гърневски); ахилесовата пета на българската политическа система (Явор Божанков); Ще ви кажа една чисто народна мъдрост: когато къщата ви се запали – а тя в момента е запалена, не говоря в никакъв случай политически, говоря за ковид кризата – къщата, когато ви се запали, вие пожарната команда ли ще чакате, или ще се опитате сама каквото може да спасите? (Славчо Атанасов)

ОБВИНИТЕЛНА РЕТОРИКА, ОБИДНИ КВАЛИФИКАЦИИ, ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ: срутището ГЕРБ; законодателно срутище (Явор Божанков)

РЕТОРИКА НА ВОЙНАТА: кризите се задълбочават, междуинституционалната война разрушава държавността, демокрацията е в упадък, икономиката е в колапс, доверието в бизнес климата тотално е разрушено, напрежението в обществото расте, разделението се задълбочава (Мустафа Карадайъ)

Ние сме непрекъснато в бедствено положение! Всъщност не положението е бедствено! Управлението е бедствено! Това е заплахата към българските граждани! (Крум Зарков)

2021 г. (45-о, 46-о, 47-о народно събрание)

МАРКЕРИ НА РАЗГОВОРНОСТ, ЕКСПРЕСИВНОСТ, МЕТАФОРИЧНОСТ: На честните и почтени държавни служители им писна от схематизъм, им писна не само от партийни калинки; скоро според вашите измислици ще се окажа прекупвач на къщата в Барселона и на луксозния бутик, най-вероятно на чекмеджето с ключетата и с пачките; онези, които потриват ръце, сънувайки златния пръст, златните ключета,

златния век и златното руно едновременно; никакви кюлчета, уважаеми, повече няма да има; чекмеджето го няма, чекмеджето си отиде и хората бдят и наказват на изборите всеки притежател на чекмедже с кюлчета, с пистолет и с пачки, откраднати от народа... (Мая Манолова)

Вадят всичко от чекмеджетата... (Любен Дилов-син); харчовете от прозореца на джипката; си чешете езиците (Корнелия Нинова)

Да съм бързичък; доста неща се изприказваха; евала ви правя на самочувствието; всички ни навивате да направим правителство; този цирк сме го гледали с вас, с ваши бивши патерици, патерички, бастунчета; не се шашкайте; това джафкане е безсмислено; нито дабълите (ДБ), нито ибни (ИБГНИ); продължава да ги варди; всичко друго е лицемерно плямпане... (Тошко Йорданов)

Докато чекмеджетата се пълнят с пачки и кюлчета; чекмеджетата са пълни с пачки и кюлчета, а прокуратурата продължава да гледа настрани... (Антоанета Цонева); ще те кълве папагалът тебе (Димитър Главчев)

Тук си чешете езиците; от какъв популизъм се навряхме един върху друг тук; заражихте сума ти народ; една камара хора; демонстрира бабаитлък – тури си маската бе, човек; да не ти е шоу тук? Цял ден седиш, дишаш – има болни хора... (Вежди Рашидов)

Ако искате, го наричайте, че съм канибал някакъв и искам да ям хората... (Георги Ганев); изглежда като маймунарник; сарайския модел; на мотането и на възможността да бъдат щавени и унижавани (Христо Иванов); вие сте се нагушили на 50 см един от друг (Георги Свиленски); знаем какво се случва отзад – изотзадзе (Тома Биков); Да си обършете мръсните обувки с униформите на редовите полицаи... (Арман Бабилян)

СЕНТЕНЦИИ, АФОРИЗМИ: Да обърнем внимание на Гешев, че вместо да стои на стълбите пред Съдебната палата с всички каскетчета в цялата страна, работата му е да лови престъпници. Работата на котката е да гони мишки, не да тълче сирене, нали така? (Николай Хаджигенов); ...припомням думите на великия български поет Радой Ралин, който казваше: „Беше време турско – дойде време мижитурско“ (Костадин Костадинов)

ИРОНИЯ, САРКАЗЪМ КЪМ ОПОНЕНТА: Човекът, който играе отлично футбол, замалко не победи на тенис световната легенда Борис Бекер, човекът, който всъщност беше гордостта на България по отношение на своята мускулатура и журналистите искаха да го пипат по мускулите. Този премиер е смел човек и го доказва днес; днес се оказва, че бистришкият тигър е един най-обикновен страхлив заек от Банкя... (Филип Станев); Разбирам, че това, което говорите, включително за изотзадзе, идва, как да кажа, от един дълбок болезнен опит, осъзнат... (Христо Иванов)

БОРЧЕСКА РЕТОРИКА НА 90-ТЕ ГОДИНИ, РЕТОРИКА НА ПРОТЕСТА:

Излизат шокиращи записи, снимки; лустрация; да изчистим и онази шлака от криминалния преход, която се натрупа през 90-те години и по-нататък; срамна бухалка; „Мутрите вѐн!; цел е изваждането на мутрите от управлението; главните мутри; в бъдеще мутренско управление да не бъде възможно; КПКОНПИ в този си вид и с това ръководство е бухалка; манифестация именно на възможността членовете на дълбоката държава, на паралелната власт да изключват прилагането на закона; паралелната власт; това е чума, която трови българската законност... (Христо Иванов)

Да извадим мутрите от управлението; след десетилетия мутризация, провеждана от ГЕРБ, мутрите са добре окопани на всички етажи във всички власти; нямаме никакви илюзии, че мутрите доброволно ще се откажат да късат от здравата плът на държавата; ние идваме, за да изгоним мутрите; мутризацията в бъдеще да не бъде възможна независимо от това кой е на власт; незаконно подслушване, полицейско насилие, злоупотреба с власт по отношение на протестиращи български граждани, на опозиция (Мая Манолова)

Завладяна държава (Антоанета Цонева); държавата е завладяна (Атанас Михнев); отвъд тези завладени държави, независими органи, които са зависими, аз само едно уточнение да направя (Тома Биков)

ОБВИНИТЕЛНА РЕТОРИКА, ОБИДНИ КВАЛИФИКАЦИИ, ЕЗИК НА ОМРАЗАТА, ПЕРСОНАЛИЗИРАНЕ: паралелната държава; оплела в задкулисие; разграждане на порочния модел на управление (Корнелия Нинова)

Да не служи като срамно смокиново листо, прикривайки ужасите на ГЕРБ и управлението на Борисов...; този титаничен интелект, велик географски откривател, да върнем гордостта на Кърджали, специфичното производство на определени поцинковани изделия, където му е мястото; Гешев и „бухалката“, която той представлява, не е инструмент на правосъдието... (Николай Хаджигенов)

И вие викате за мутри в залата?! Аз се чудя защо на вас ви викат всички прякора сестра Галева?! И вие викате за мутри в залата?! (Вежди Рашидов)

Неслучайно носите прозвището Мозъка; Тома Неверни, по отношение на Бойко Борисов се превърнахте в Тома Най-верни, апологет на същия този премиер... (Филип Станев)

Аз с удоволствие бих си платил глобата за това, което ще кажа, или да получа забележка: страхливецът Борисов днес не дойде за пореден път! Шофьорчето Борисов днес не дойде за пореден път, Джипко Бибитков днес не дойде в парламента за пореден път; или нищо не разбирате, или

сте една дума за хора, които нищо не разбират по биологични причини... (Тошко Йорданов)

Реформаторският блок отиде в небитието след един мандат с вас. АБВ отиде в небитието след един мандат с вас. (...) Вие сте най-токсичната партия (Ръкопляскания от ДПС и ИТН.), най-токсичната партия, която някога българският политически живот е виждал! Токсична сте в управление, токсична сте и в опозиция! (Йордан Цонев)

Разклащането на българския суверенитет е да чакаш указания от чужди посолства, олигарси, медиен монополист като Прокопиев с корупционните им намерения; натискът и репресията от страна на вътрешния служебен министър; незаконни арести, влизане в домовете на възрастни и болни хора, сплашване на активисти на партии (Мустафа Карадайъ)

...репресиите от страна на служебното правителство; остро обществено противопоставяне (Десислава Атанасова)

ПАТРИОТИЧЕН И ПАТРИОТАРСКИ ПАГОС: България има нужда от хора, които защитават българския национален интерес!; България има своите безстрашни синове и дъщери – хора с памет, хора, които искат достойно бъдеще, хора, решени да се борят за него, хора, които не искат да изпращат децата си по терминалите на летището...; Тук сме, за да защитим българския национален интерес във втората българска държава в Европа – Македония...; За предателите на родината краят винаги е позорен, а след това биват и забравени...; Като един от милионите български мъже заявявам, че няма да отстъпя и сантиметър назад в битката за българските национални интереси...; Време е България отново да стане свободна и независима държава. Време е пак да почнем сами да пишем историята си... (Костадин Костадинов)

5. Обобщение и изводи

Изследваните примери на официалната политическа реч разкриват процеси на доближаването ѝ – до припокриване – с комуникационния подход, лексикалните и стиловите особености, типични за таблоидните издания. Политическият дискурс е заразен и неприкрито проявява един след друг симптоми на крайното таблоидизиране – сензационната, враждебната, популистката реч. Представя трагедии и триумфи с еднакво гръмки фрази и като едnodневни събития – без анализ на причини или последици. Опростено пресъздава и обяснява света с повтарящи се действия и персонажи, обрисувани с агресивна, вулгаризирана и осмиваща лексика. Подменя причината за системен проблем с образа

на посочен враг. Към това развитие се придвижва политическата комуникация на прехода, като не могат да бъдат пренебрегвани, а следва да бъдат изтъквани високите образци на парламентарно ораторство, родено от съюза между богатата езикова култура, укрепената ценностна идентичност и ясната идейна принадлежност. Положителни примери излъчва основно Великото народно събрание, като през годините оредяват, но при различни парламентарни състави продължават да присъстват отделни събития на завладяващото ораторство.

За да бъде скъсено разстоянието между политик и избирател, парламентаристите избират доказано краткия таблоиден път – на преднамерената небрежност в речевото поведение с експлоатирането на лесно усвоими послания и инерционно поддържани чрез скандализиране теми и субекти. На тази пазарно ориентирана стратегия залага и в същата ниша се прицелва „мерникът“ на сензационната преса. Бързо конвертируемият на електоралното поле политик, също както продаваемата таблоидна журналистика, е фокусиран върху опростените истории, тези с размер на хапка. Той развива пристрастие към осмиващия подход, за да zlepостави и омаловажи опонента, като този маниер се радва на приемственост поради устойчивия успех сред определени електорални среди. За част от публиката принизяването на известни личности носи разтуха и е утешителен знак, че са разколебани и все по-слабо значими разстоянията и височините в социалната йерархия. Сериозна преградна стена пред света на овластените – тяхната недосегаемост – е подкопана. Съпътстващ ефект е укрепеното самочувствие на електорална значимост, което настъпва за таблоидната аудитория.

За по-бърза популярност народните избраници почти неизменно през годините ползват реторичния арсенал, свързан с волята за справедливост и антикорупционните мерки. Словесното надмощие в среда на безнаказано активно приписване на престъпни деяния и посочване на виновни създава имидж на непоколебимо реформаторство с решимост за въздаване на справедливост и установяване на правов ред. Когато парламентарната опозиция стимулира обществените очаквания за възмездие и антикорупционен ред, те по естествен път се насочват към управляващите по две причини: овластененият има достъп до най-сериозния ресурс за злоупотреби; натовареният с официални правомощия има задължението, като разполага и с нужните механизми да

възпира и наказва социално неприемливите практики и нередности. Когато, от друга страна, управляващото мнозинство извежда като приоритетна тема тежкото наследство от чужди престъпления, следват изцяло оправданите очаквания на многобройна аудитория за конкретни резултати (относно понасяне на отговорност и решения за преодоляване на заварени кризи) след първата проведена от политическата власт битка – словесната.

Все по-видима през всеки от изследваните периоди е трансформацията, която настъпва в езика на народните представители. Посоката на промяна е преследването на ефектите на разговорността. Сменят се стилови регистри в усилията за ситуативно търсене на разговорния ефект. Драматизмът на противопоставянето ескалира, за да стигне до крайна и почти постоянно активирана враждебност. От официалния тон и езиков стандарт, включително с елементите на високопарен изказ, парламентарните изказвания се придвижват през различни степени на демократизация на речта с ефекта на колоквиализация, за да стигнат в последния разглеждан период до пикови нива на оварваряване и агресия.

Експресивният, но политически коректен изказ, умишленото и умело стилово „превключване“ с обогатена палитра от регистри във Великото народно събрание се променят – през 2000 г. навлиза подчертано неформалният език, изпъстрен с непрестижни жаргонизми, диалектизми и турцизми. По-агресивният тон към опонента вече си пробива път към трибуната на парламента. В изказванията присъства и лексиката, свързана с темите за насилието, престъпността, клиентелизма, корупцията, страха. През 2010 г. депутатите по-уверено добавят елементи на словотворчество към езиковите експресии, мобилизират „аргументите“ на сарказма и обидните квалификации в споровете с политическия опонент. През 2021 г. динамиката на обществено-политическите процеси довежда до четири различни състава на Народно-то събрание. Промяната в политическите конфигурации и рокадите на управляващи и опозиция не променят съществено реторичната картина в парламента. Налагат се констатациите за трайно присъствие на просторечието и арсенала на войнстващата реторика в храма на държавността. Завръщат се „борческата“ лексика от 90-те години на миналия век и „протестърската“ от по-новите времена на обществени сътресения и граждански недоволства. След известен период на

утихване в парламентарната зала се разгаря отново патриотарската реторика. И ако през ранния преход многопластовите икономически, социални и политически кризи намират публично изражение в новия език на новите медии – таблоидите, съвременният парламентаризъм езиково и стилово атакува и превзема същата ниша – на сензационните издания.

Изследването проследява как преобладаващо незлобливата ирония на депутатите от ВНС „еволюира“ при следващите законотворци в сатиричен присмех към опонента с неприкритата цел той да бъде злепоставен, вместо оборен с политически аргументи. Особено показателно е, че мнозинството в залата откровено аплодира изблици на враждебна и обидна реч. Депутатите разпознават и осъждат езика на омразата само в качеството на негови мишени.

Персонализацията и посочването на врага стават обичайни парламентарни послания през 2010–2011 г. И в двете комуникационни ситуации авторите на изказванията и реакцията на аудиторията възпроизвеждат стереотипни нагласи към различието, възприемано като непрестижно състояние. Чуждият е определен подигравателно-пейоративно по повод на неговата полова ориентация, възрастови характеристики или политически пристрастия. Описанията не са присъщи за политически коректния език, тъй като са стилистично маркирани като подценяващи и осмиващи, както потвърждава и реакцията на аудиторията от народни избраници в разгледаните случаи. Политическите послания стават все по-лични: визират се хора, не се дискутират политики. Институциите са персонализирани. Комуникационно и интелектуално удобство е порочните практики да бъдат визуализирани с кратък сензационен разказ и експонирани чрез един образ. Но следва логическо неудобство, а именно промяната на управленски модел да бъде свързвана и мотивирана пред широката аудитория единствено с отстраняването от властта на отделната личност. Разглеждането на света и събитията през личните истории и малките имена е резултатна стратегия на таблоидния вестник, но от неговите страници отсъства причинно-следствен анализ. Не винаги и не непременно всеки читател очаква задълбочени или поне приемливи обяснения от медията, но от политическата класа ги изисква.

IV. Медийни свидетелства за взаимоотношенията журналисти–власт

След проследяването в предходните две глави на двупосочния процес на влияние, който обвързва политическия и медийния дискурс, тук вниманието е насочено към взаимоотношенията между двата дискурса, както са представени и коментирани на страниците на включените в изследването национални ежедневници.

Проучени са публикации от петте изследвани периода, като целта е в сравнителен план да бъдат изведени приликите и настъпилите промени в съдържанието на двупосочната комуникация. Изследването предлага класифициране на основните ценностни и качествени характеристики на взаимоотношенията власт–медии.

Свидетелствата от медийните страници включват редакционни позиции, разкази на журналисти от изследваните издания и от други медии, разкази и оценки на външни коментатори с професионална компетентност и съпричастност към процесите, свързани със свободата на изразяване, свободата на словото, правото на информираност, политически ангажирани фигури, общественици с изявена гражданска позиция.

Текстът проследява как обратите в политическия дискурс рефлектират пряко върху състоянието на формалния и неформалния диалог между управляващите и действащата журналистика. Опитите за властови натиск към медиите и упражняването на официално или скрито влияние са постоянна величина. Чрез свои разпознаваеми представители журналистиката във всеки един от изследваните периоди, с изключение на тоталитарния, реагира публично на опити за натиск, като в част от случаите успява да предотврати нерегламентираната намеса, докато в други публичната медийна реакция не преустановява вмешателството. Наред с първия изследван период, в който държавната цен-

зура произтича от законодателното устройство, в следващите десетилетия на демократично развитие свидетелства за външен натиск към медиите се срещат отново и уличават както представители на властта в непозволені действия, така и представители на свободните по дефиниция журналисти/медии в съглашателство с управляващата класа.

В настоящата глава са представени резултатите от изследвани публикации, които съдържат факти или индикации как властта опитва и доколко успява да контролира медийното поведение и съдържание. Представени са примери за журналистически реакции като коректив на действията на овластени политически фигури.

Взаимоотношенията между медии и политици са систематизирани по периоди и класифицирани по изявени признаци. Този подход е предпочетен с цел:

- предоставянето на изчерпателна извадка от изследвания информационен ресурс, илюстрираща основните характеристики на взаимоотношенията медии–власт;
- улеснената възможност за съпоставяне на характеристиките по периоди;
- визуализирането (чрез количествено натрупване по категории) на различната степен, в която са изявени различните форми на взаимоотношенията.

1. Журналистика за доверието на управляващите (1980–1981)

Отличителна черта на изследваните броеве на вестниците „Работническо дело“, „Земеделско знаме“ и „Труд“ през 1980 и 1981 г. е буквалното копиране на парламентарните изказвания, политическите декларации и стратегическите доклади на законодателната и изпълнителната власт. Проследени са медийните рефлексии на всички сесии на Народното събрание, което провежда заседания в три от месеците на 1980 г. и в четири от месеците на 1981 г. Изследвани са също стенограмите от всички парламентарни заседания през двете години с цел обективното съпоставяне със съдържанието и езика на медийните публикации.

1.1. Пропаганда на постиженията на НРБ

При най-важните държавни събития, каквито са откриването на сесиите на НС и партийните конгреси, текстовете в трите вестника са с посочен източник БТА. Различават се заглавията на материалите, както и уводните редакционни думи. Препечатани са дословно, с малки съкращения, пространните речи и доклади на управляващите, изнесени от парламентарната трибуна (генерален секретар на Централния комитет на Българската комунистическа партия и председател на Държавния съвет, министър-председател, заместник министър-председатели, министри, председател на Народното събрание, народни представители). Отразяването на сесиите се състои в кратко цитиране на изказванията, без нито веднъж да бъде променена тяхната последователност. Статиите могат да бъдат наречени съкратени стенограми от парламентарните заседания.

Водещите политически събития запълват първите няколко страници на вестниците, но е трудно да бъде открит автентичен журналистически прочит на събитията чрез предаден интересен акцент в страни от официалния протокол, от поведението на парламентаристите извън пленарната зала. Езикът на журналистите е езикът на политическата класа и партийните документи: *ще решат редица важни въпроси, ще се усъвършенствува социалистическият правов ред, разширяване на социалистическата демокрация („Труд“, 25 юни 1980 г.); повишаване на материалното благосъстояние и духовното равнище на народа, за многостранно развитие на личността“ („Работническо дело“, 17 декември 1980 г.), пътят към още по-светлото бъдеще бе ясно очертан от Дванадесетия конгрес на Българската комунистическа партия („Земеделско знаме“, 17 юни 1981 г.), Внушителна демонстрация на морално-политическото единство (...) под победното знаме на Отечествения фронт; „да претвори в дела решенията на 12 партиен конгрес („Труд“, 17 юни 1981 г.)* Откриват се ясни следи по посоката на идеологическо въздействие и лексикалното влияние от властта към медиите. Например често използваното не само като цитат, а и като елемент от медийния език „всичко в името на човека“ е всъщност партиен лозунг: *...те са мащабна и реалистична програма за действие на всички фронтове за осъществяване на стратегическия девиз, на върховната повеля на Партията и държавата:*

„Всичко в името на човека, всичко за благо на човека!“ („Земеделско знаме“, 11 декември 1981 г.).

Медийната стилистика при пресъздаването на работата и атмосферата на парламентарните заседания се характеризира с висок патос и хиперболизиране на успехите на властта: *трудожите се от цялата страна живеят и творят под знака на предстоящото събитие, в обстановка на всенароден политически и трудов подъем* („Работническо дело“, 17 декември 1980 г., за 12-ия конгрес на БКП), *залата беше голяма и тържествена – залата беше малка и топла; И отново залата на Народното събрание е превърната в творческа лаборатория... тук колективният ум, възплътен в позиции на гражданската и обществената отговорност, на държавническата проникновеност и прозрение, намира най-ярка изява* („Земеделско знаме“, 11 декември 1981 г.). В някои случаи журналистическата възхвала към властта надминава по степен на експресивност, а и съдържателно оценката на самите управляващи. Една от най-често срещаните думи във всички изказвания на народните представители и министрите през разглеждания период е „усъвършенствуване“ (разгледана обстойно във втора глава). Употребата ѝ недвусмислено сочи към желанието да бъде внушено, че страната се развива по правилен път и на управлението предстои да се справи с напълно и бързо преодолими трудности. Репортерският и редакционният поглед според някои публикации не забелязват дори малки несъвършенства в системата: *Никога в своята 1300-годишна история България не е имала такъв висок международен авторитет, не е била така стабилна икономически, така духовно извисена* („Земеделско знаме“, 17 юни 1981 г.). Срещат се и журналистически признания за отказ от собствен прочит на събитията в парламента: *Да повтарям, да преразказвам, да описвам казаното в залата – защо? По-хубаво и по-точно няма да го изрека – то беше апотеоз на логиката и емоцията, то беше синтез, то беше излъчване, то беше внушение* („Земеделско знаме“, 21 октомври 1981 г.).

Какви са задачите на журналистиката, може да се съди по изказване на водеща фигура в професионалния съюз в рамките на най-високия национален медиен форум – конгрес на СБЖ: дейността на медиите не е самоцелна, а подчинена на задачата да се пропагандират постиженията на НР България... („Работническо дело“, 31 октомври 1981 г.,

зам.-председателят на СБЖ и главен редактор на „Земеделско знаме“ Димитър Димитров).

1.2. Отсъствие на критики към властта

Критиката от медия към властта не е част от медийния дискурс в началото на 80-те години на XX век. Появява се обаче самокритика. Журналистите са взискателни към собствената си работа: *На журналиста е потребно остро перо не само когато пише критични материали, но и за обрисовката на положителния герой*. Това споделя главният редактор на списание „Партиен живот“ Петко Русев по време на конгрес на Съюза на българските журналисти, на който се обсъждат мястото и ролята на социалистическата журналистика в развитието на общественно-политическия живот („Работническо дело“, 31 октомври 1981 г.). От направеното изказване непосветеният исторически читател днес би се подвел, че през 1981 г. медийната критика към действителността и журналистическото черногледство са надделявали над „добрата новина“, както биха я окачествили съвременните медии.

2. Журналистика за доверието на читателя (1990–1991)

2.1. Нов прочит и нов език за парламентарните новини

Сред отличителните черти на изследваните броеве на вестниците „Земеделско знаме“ и „Труд“ през периода 1990–1991 г. е запазеният графически облик от социалистическия период. Но в съдържателен план промяната е видима. Тя е катализирана и от появата на „24 часа“ – първия частен национален всекидневник след 1989 г. Това издание провокира началото на сочени от ред изследователи революционни промени в пресата, като въвежда „новия език“ на медиите, характерните кратки информации и провокативни заглавия, както и по-компактния таблоиден формат.

За целта на настоящото изследване са проследени медийните рефлексии на всички сесии на ВНС, което действа от 10 юли 1990 до 2 октомври 1991 г. и приема най-новата българска конституция.

2.2. Кулоарни вести и портретиране на политици

И трите издания отделят централно място на материалите, свързани с работата на ВНС, но балансираят съдържанието така, че до читателите стигат както есенцията от най-важните изказвания на представителите на властта в цитати, така и критичният редакционен прочит на събитията в парламента. Нещо повече, репортерите излизат от протоколната рамка на отразяване и представят детайли, които са интересни за публиката. В репортажи е пресъздадена атмосферата от кулоарите и извън сградата на Народното събрание. Така контекстът се разширява и аудиторията е привлечена в непосредствена близост до водещите политически фигури и процеси: *Велико Търново отдаде своята ласка и признателност на депутати, гости, общественици и журналисти; Гроздовите от граждани по балкони и прозорци, претметнатите килими, халища, китеници довършваха портрета на града – кокетен, самобитен, многозначителен с историческата си памет, с пулсиращото си съвремие. А хората тръпнеха от вълнение, хапеха устни и се споглеждаха, а в същото време над главите на множеството ехтяха закачки, словесни престрелки, партийни злободневки бяха по житейскому преобръщани, за да разсмеят дори насядалите на сенчица старци...* („Земеделско знаме“, 11 юли 1990 г.); *...към обяд страстите се нажежиха до бяло, до степен да чуем... протестен ропот, нещо повече – съвсем осезателен тропот, от който банките, несвикнали на каквито и да е реакции извън традиционния сценарий, простенваха жално...* („Земеделско знаме“, 18 юли 1990 г.); *В три без две минути залата все още не притихваше. Но погледите вече настойчиво сезираха в трибуната. Престолът, достолепно поставен в средата на подиума, заедно с трибагрениците по стените, (без гербове) и медальоните с тракийския лъв над тях, искаха да внесат непозната атмосфера. Дали успяха? Нажежената зала опустя бързо. Зад гърба на народните представители остана широко отворената двукрила врата с надпис над нея „Обичайте България“. А депутатите поеха към Царевец...* („Труд“, 11 юли 1990 г.).

Интересни детайли в „Земеделско знаме“ от 18 юли 1990 г. са предадените реакции и оценки в пленарната зала към изказванията, както и журналистическото портретиране на основните парламентарни оратори: *достолепното му и постепенно набиращо обороти чувство*

за хумор бързо спечели симпатиите на присъстващите; бликащото му чувство за хумор, понякога доста пиперливо, бе добре дошло за дългия уморителен парламентарен ден; който с възрожденски, темпераментен и цветист език изказа своето недоволство от губенето на време... (за Йосиф Петров); да припомняме ли колко страсти предизвика появата на председателя на ДПС във Велико Търново (за Ахмед Доган); много допадна на залата призивът от изказването на председателя на клубовете за гласност и демокрация (за Димитър Луджев); симпатичната популярна фигура на председателя на парламентарната група на „Екогласност“ (за Петър Слабаков).

2.3. Преса със самочувствие на независим коректив

Журналистите отправят мотивирани забележки и добронамерени критики към властта. В броя си от 11 юли 1990 г. „Труд“ протестира, че няма подходящи условия за журналистите и това спъва работата им с парламента, а в броя от 18 юли 1990 г. излиза с коментар „Парламентарна недостатъчност“ като упрек за връщане на „синдрома на кръглата маса“, тоест неспособност за полезни разговори. „Земеделско знаме“ от 18 юли 1990 г. констатира с упрек, че ВНС не отговаря на големите надежди за демокрация с неочертан диаметър на обкръжението на Тодор Живков, че изказванията на депутатите наваяват асоциации за протакане и акцент върху думите вместо делата. През 1991 г., в броевете си от 3 октомври, двата ежедневника „Труд“ и „24 часа“ атакуват решение на народните представители да си гласуват двойни пенсии, докато са обещавали премахването на всякакви привилегии в държавата: привилегиите се върнаха в суматохата на вчерашното последно парламентарно заседание („24 часа“), изтупаха 9-те точки... и с едно натискане на магнитната карта се маскираха на пеликани (в превод – напълниха гушите)... („Труд“).

Пресата демонстрира ново самосъзнание като независим, обективен и авторитетен надзорник на властта, припознат от самите граждани: Само че българинът реагира по-бързо от „Ройтер“, когато някой го настъпни по джоба или измами доверието му. Телефоните в редакцията възвряха... („Труд“, 3 октомври 1991 г.).

3. Критики към властта, която предпочита журналистиката от 80-те години на XX век (2000–2001)

Периодът 2000–2001 г. е обхванат в изследването чрез броеве на националните всекидневници „Труд“, „24 часа“ и „Сега“, в които има отглас от сесии на 38-ото народно събрание. Включени са и първите месеци от работата на новото 39-ото народно събрание, конституирано след изборите през юни 2001 г., когато управляващата партия ОДС след 4-годишно управление отстъпва властта на новосформираното Национално движение „Симеон Втори“ (НДСВ). За целите на изследването е проучено и съдържанието на парламентарни стенограми от периода. В избраните години трите издания демонстрират ясно разпознаваем облик, имат своя аудитория, провеждат независима редакционна политика, нареждат се сред най-четените и влиятелни национални всекидневници.

3.1. Законодателно преследване на журналисти

Въпреки своите различия, включително в приоритизирането и оценката за отразяваните политически събития, медиите реагират с повишена заинтересованост и сходни позиции по определени въпроси. Сред високочувствителните общи теми безспорно попада законодателното преследване на журналисти. На 12 януари 2000 г. парламентът приема промени в Наказателния кодекс, сред които и глобите за обида и клевета. Президентът Петър Стоянов налага вето върху измененията именно в частта, предвиждаща наказанията за журналистите. Най-остро към законодателите реагира вестник „Сега“, който квалифицира поправките като „реални посегателства срещу свободата на словото“, а същевременно демонстрира положителна оценка за позицията на държавния глава (29 януари 2000 г.). „Труд“ определя текстовете на НС като „сурови наказания“, „жестоки глоби“, „санкции, които удрят по журналистите“ и също изявява доверие в президента, когото призовава с ветото си „да бие през пръстите“ (13 януари 2000 г.). Оценката на „24 часа“ е индиректна – посредством негативни конотации, отнесени към действията на председателя на парламента: „Соколов скача против ветото на президента“ (29 януари 2000 г.).

За медийната свобода 2000 г. завършва, както е започнала – с опит за налагане на ограничения. Във вестник „Труд“ най-обстойно и като „безобразие“ е представен опит на председателя на парламента Йордан Соколов да ограничи неудобните въпроси, които постъпват от медии по повод негови пътувания с правителствения самолет „Фалкон“. Изданието излиза със заглавие „Соколов ни забранява и да питаме“ (2 декември 2000 г.) и обяснява наложените рестрикции така: „...освен да бият журналисти, властниците явно са решили да запушат устата на пресата“. Припомненото физическо посегателство срещу фотожурналист е основна тема за всички медии месеци наред, в центъра на събитията е министърът на правосъдието от второто правителство на ОДС Теодосий Симеонов. В критичен материал от 9 януари 2001 г. с показателното заглавие „Грубиянщината 2“ същият ежедневник анализира „сложните емоционални взаимоотношения между политици и журналисти“ и отбелязва, че правосъдният министър е повел в класацията „Антиполитик на годината“ именно с „основен принос в юмручното право над репортери“. „Труд“ не пропуска да припомни: *...преди Симеонов още един министър вилня на репортери – Марио Тагарински... На журналист в парламента посегна и Жорж Ганчев*. Освен неприятната ретроспекция редакцията предлага на читателите си и обяснение за агресивните властови изблици – „на този въпрос най-добрият отговор дава премиерът Костов, който преди време изповяда: „Искам да чуя ехото на своя глас“.

Властта не търпи различно мнение и предпочита журналистиката на 80-те години. А медиите посрещат новото хилядолетие по-неприимчиви към управленски посегателства и решени да не потискат критичния тон към политическата класа.

3.2. Ограничаване на журналистическия достъп

Годината се сменя, управлението – също, но проблемът със заплахи към журналистическата професионална свобода не отстъпва от дневния ред. През 2001 г. НДСВ, убедително спечелило изборите през юни, през декември вече е разтърсено от вътрешни скандали за провала на медийната си политика. Пряко свидетелство на „Труд“ от заседанието на парламентарната група на водещата партия разкрива противоречиви позиции. Министър Валентин Церовски открито подозира медиите, че имат тактика за провал на управляващите, депутатът Атанас Щерев директно предлага: *...да отворнем на Тошо Тошев и да му обявим война за*

негативната кампания, която води срещу НДСВ и правителството. Решаваща е намесата на председателя на парламентарната група Пламен Панайотов, чийто отговор съдържа „златен“ съвет за всяка власт: (...) ако има грешки в медийното ни поведение – това са наши грешки. Може би не сме достатъчно отворени, ясни и актуални. Но това са наши проблеми, не проблеми на медиите („Труд“, 12 декември 2001 г.). Няколко месеца по-рано номинираната за председател на медийната комисия в НС Милена Милотинова, депутат от управляващата НДСВ, също предупреждава: ...комфорт не се гарантира с натиск, с тежка ръка. Това само може да ни подведе, както стана с управляващите досега („Труд“, 6 юли 2001 г.). Всъщност по отношение на стратегията си към медиите новите управляващи се озовават в ситуацията на своите предшественици от СДС, обсъждали на ниво национална конференция и няколко месеца преди края на своя управленски мандат провала в информационната си политика („Труд“, 27 януари 2000 г.).

Категорична диагноза за пряката връзка между авторитарността на лидера и заглъхването на свободата на изразяване в държавата е поставена във вестник „24 часа“ (2 юли 2001 г.). Текстът „Става ли царят за командир“ е прицелен във вниманието на новата власт – НДСВ, като предупреждение да не се изкуши от най-непростимата грешка на предишните управляващи от СДС. Когато дневният ред на държавата е дневният ред на премиера и той иска след всеки свой въпрос да чува само ехо от гласа си, това става „причината хората да не искат СДС – едноличната власт“. Симеон наследява едноличната власт и ще я изгуби като Костов, ако я упражнява по същия начин, отбелязва авторът Юрий Велев, защото „това е моделът на държавно устройство, който СДС и БСП създадоха. Властите не са разделени. И трите са в нозете на партийния вожд, а над главата му е само Господ“. Тази позиция-предупреждение е потвърдена от председателя на медийния регулатор НСРТ доц. Георги Лозанов в интервю с парадоксалното, само на пръв поглед, заглавие „Който овладее медиите, губи властта“ („24 часа“, 21 юли 2001 г.). Според доц. Лозанов новата власт трябва поне да се е поучила от тъжния опит на своите предшественици. Той определя големия проблем на ОДС така – започна да превръща медиите в свой основен опонент.

Поредица статии през 2000 и 2001 г. разкриват опити на журналисти и медийни наблюдатели да предупредят с убедителни приме-

ри управляващите, че във войната с медиите традиционно губещият е властта. В началото на 2001 г., докато управлява правителството на Иван Костов, „Труд“ публикува анализа „Медиите отвърщат на удара“ (10 януари 2001 г.), в който Румяна Братованова прави преглед на „грубиянщината“ на политиците към журналистите и сигнализира: *Медиите са онзи ръжен, срещу който умните политици никога не ритат, те са лопата, която, като я настъпиш, те удря здравата по главата. За това най-много помагат грешките на политиците.*

Седем месеца по-късно, когато вече управлява НДСВ, пресата реагира остро на опит на парламентарния председател Огнян Герджиков да ограничи движението на репортерите в парламента. „Журналистите цапат, камерите пречат“ – предава мотивите „Труд“ (6 юли 2001 г.). „Журналистите вън от кулоарите?“ – пита „24 часа“ (3 юли 2001 г.). „Властта към медиите: Пречите ни!“ – обобщава „Сега“ (14 юли 2001 г.). Проблемът се задълбочава и разговорът е пренесен на нивото на Съюза на издателите. „Труд“ директно предупреждава парламентарния председател докъде стигат войните с медиите в коментара „Журналистите – проблем № 1“ с автор Светлана Джамджиева: *И ето, царските хора рискуват да си навлекат гнева на журналистите. (...) Така че, уважаеми г-н Герджиков (...) си помислете журналистите ли са най-големият проблем в парламента, с който ще се захванете... (14 юли 2001 г.).* В друга статия същият автор упреква НДСВ, че пренебрегва обещанието за нов морал в политиката, с което е спечелило изборите: *Този морал включва простото правило: не прави от медиите врагове, ако можеш да ги направиш съмишленици, партньори или да ги използваш като коректив. Няколко серии управляващи пренебрегнаха това правило. И се провалиха. Не е необходимо новите управляващи да повтарят стари грешки. Защото времето не само дойде, то вече тече.* В текста на Светлана Джамджиева може да бъде открит пестелив на обем, но притеснително съдържателен „наръчник“ на управляващите за общуване с журналисти: *Парламентарният репортер е особено издръжливо нещо. Него периодично го натирват я в единия коридор, я в другия, затварят го по тавани и балкони, забраняват му достъп до кафенета и тоалетни. Току се намира някой нервен депутат, който да му счупи касетофона или фотоапарата... Периодично възмутени народни избраници го придърпват за обяснения защо е написал точно това, други „го топят“ пред началниците му.*

Ако се върнем на казуса с председателя на парламента Герджиков и медиите, трябва да бъде отбелязано, че вследствие на публичния шум и интерес той внася яснота около мотивите за ограничението – целта била не възпрепятстване на журналистическата работа и репортерските въпроси, а протоколното поведение и редът в сградата. Интересно признание на парламентарния председател за това как вижда изхода от конфликта власт-медии е съхранено на страниците на „24 часа“: *Отнасям се с дълбоко уважение към журналистите. Знам, че ако се тръгне на конфронтация с тях, войната е загубена предварително. Журналистите можете да вдигнете всеки на балон и той до края на живота си няма да може да си оправи репутацията. Страхотна сила сте. Не знам дали има по-силна гилдия в държавата. По-страшни сте от МВР. Затова смятам с взаимни усилия и диалог да намерим най-доброто решение...* (6 юли 2001 г.).

До въвеждане на ограничителните мерки не се стига.

3.3. Регулация и натиск върху обществените медии БНТ и БНР

При взаимоотношенията между управляващите и професионалната журналистика един от най-проблемните и пространно коментирани от пресата въпроси през 2001 г. е медийната регулация. Повод става изборът на нов генерален директор на общественото радио (БНР) по процедура, провеждана от медийния регулатор – Националният съвет за радио и телевизия (НСРТ). Членове на самия съвет подозират политически натиск над свои колеги. Радиорепортерите твърдят, че НСРТ „заема формата на юмрук в кадифена ръкавица“, и алармират за „политическо вмешателство“ („24 часа“, 17 януари 2001 г., „Труд“, 6 януари 2001 г.). Обобщаващо и принципно проблемът е описан от известния телевизионен режисьор проф. Хачо Бояджиев: *Законът за радио и телевизия е замислен, създаден и работи в полза на политическата сила, която има мнозинство в парламента. Първоначално в интерес на БСП. Когато ОДС дойдоха на власт, той беше псевдопреработен и употребяван в тяхна полза в периода 1998–2001 г. (...) НСРТ се състои от петима членове, избрани от мнозинството, и четирима от кватата на президента. От това независима и регулаторна институция не става – органът е политически и дава възможност за медиен диктат.*

Като потвърждение, че проблемът с надзора на властта винаги се оказва проблем на всички медии, и друга обществена институция – Българската национална телевизия (БНТ) – също попада във фокуса на пресата със скандал. БНТ орязва забавен новогодишен клип на „Клуб НЛО“, защото иронизира премиера Костов и „визовите успехи на външната министърка“. Артистите от „НЛО“ обявяват: „Цензура!“ („Сега“, 4 януари 2001 г.) и се разгаря публичен скандал. „Труд“ следи темата, като отправя „стрели“ не само по посока на властта, а основно към БНТ, която традиционно нарича „БНТ (п)-правителствена“. В хора на критиците по повод цензурирания клип се включват изявени обществени фигури, а на Росен Петров от тв екипа на бившите „Хъшове“ принадлежи едно показателно изявление за източниците на цензура в обществената телевизия: *Докато бяхме в БНТ, имяхме постоянни спявки, на които ни се набиваше колко важна е партията, колко важен е генералният директор.* Случаят провокира популярния актьор Коста Цонев да направи обща аналогия с времената на цензура отпреди 1989 г. Новият директор на Канал 3 Сашо Диков е по-директен: *Отдавна не се е усещал този страх. Всичко ми прилича на 1989 г., когато пипалата те сграбчват и – а нещо опиташ, прилагат ти всякакви схеми и начини, за да те унищожат.* Дали са оправдани страховете, че медийната цензура или не си е тръгвала от държавата, или се завръща, може да се прецени по отговора, който дава отговорен служител на БНТ пред „Труд“: *Не ви ли е неудобно да ми се обаждате с подобен въпрос?! Който плаща, той поръчва музиката. Не ви дължа обяснение.* Срещу обществения и медийния натиск се изправя продуцентът на предаването Иван Попйорданов, който поема отговорността за нанесените корекции в забавния клип. И все пак неговият жест не се възприема като признание за ограничен собствен дискурс по лични причини. Вижда се подписът на самоцензурирането, но се разчита почеркът на неафишираната редакционна политика. Решение, продиктувано от външен натиск, при което поръчителят остава формално скрит, видим е изпълнителят.

Как действа машината на класическата тоталитарна цензура и какви последици може да има публикуването на ръкопис, неодобрен от властта, разкрива 10 години след падането на режима един от знаковите главни редактори на „Труд“ Дамян Обрешков. Докато критичният ръкопис на Георги Тамбуев „Корупция, облечена във власт“ е на бюрото

на Обрешков, му звънят от кабинет в Политбюро, наблюдаващ идеологическото направление: *Каза ми повелително да не пускам критиките на Тамбуев* – спомня си в интервю Обрешков. – *Начаса сложих подписите си и още същата вечер дадох за печат първата от серията публикации... Ето ти, Георги, съгласуване с ЦК. (...) Бурята се разрази месеци по-късно. Двамата бяхме извикани в Централната ревизионна комисия на БКП и започна едно продължително разследване. Държаха се с нас като с подсъдими. Състояха се две заседания от общо 10 часа, превърнали се в съд и присъда. Двамата бяхме уволнени, а Тамбуев бе и изключен от БКП...* („Труд“, 16 януари 2000 г.). През 2022 г. Ивайло Диманов припомня в своя статия този емблематичен случай на разправа след публикуването в „Труд“ на поредицата от три остро критични репортажа: *Реакцията на могъщата държавно-партийна цензура бе светкавична – Тамбуев бе изключен от БКП и уволнен от партийния орган „Работническо дело“...* (Диманов, И., 2022).

3.4. Интерес към депутатския стайлинг и интриги

Извън случаите, в които реагира срещу опитите за цензура, пресата често критикува депутатите и министрите за неефективната им законодателна работа, за дългите ваканции: *Министрите пият, народът ще работи* („24 часа“, 22 декември 2000 г.), *Депутатите запразниха по-рано от електората* („Труд“, 22 декември 2000 г.), *...на повечето народни представители хич не им пука колко дни остават до края на мандата, щото дните им минават като в сън под дъбова сянка* („Сега“, 12 януари 2001 г.).

Трите влиятелни ежедневника показват индиректно отношението си към властта и за разлика от обилните, но като писани под парламентарно индиго информации от пленарните заседания през 2000 и 2001 г. пресата има напълно различен подход. Изданията сами степенуват значимостта на събитията, следвайки собствена редакционна политика и търговски интерес. В дописките от парламента често преобладават светският елемент, атракциите, гафове в визията и поведението на някои политици, взаимоотношенията им, кулоарните клюки. Част от новите щрихи, с които пресата обрисова властта: „Къси поли зад банките“, „Новото време идва на токчета. Царските депутатки – нежната революция в парламентарния живот“ („24 часа“, 29 юли 2001 г.); „Юпита изгониха бабичките“ („24 часа“, 6 юли 2001 г.); „Сбогом, мерcedes мой

депутатски!“ („24 часа“, 9 юли 2001 г.); „Иде битка за блока на Класната“ („24 часа“, 2 юли 2001 г.); „Иван Костов седна в задните редици, не пи шампанско и не се снима“, „Гаф обърка първото гласуване в 39-ото народно събрание“, „Хората на Георги Първанов се настаниха до царските хубавици“ („Труд“, 6 юли 2001 г.).

3.5. Превес на криминалните новини

Новите щрихи към медийния образ на властта разрушават докрай образа на стерилната и скучна медийна информация за парламента от 80-те години на XX век. Паралелно, новият тематичен и стилистичен подход изтриват и последната граница на недостъпност, прекращават дори протоколната невидима линия. Отправено е послание към политиките: вие сте като всички останали граждани – наблюдаваме ви внимателно, имате слабости, не сте недосегаеми за критика. На езика на пазарната логика и консуматорското мислене този сигнал би могъл да бъде разчетен от аудиторията и в друга посока: визията и атракциите продават, следователно е добре да се инвестира на първо място в „опаковката“, която не само привлича вниманието, но формира отношението и предпоставя оценката над съдържанието.

Като важна промяна във вестникарските броеве следва да бъде отбелязано и засиленото присъствие на криминални новини, като в някои случаи те излизат от специализираните хроники и изместват от първите страници дори значими политически събития. Тематичното пренареждане може да бъде разгледано като част от редакционната политика на новите медии на прехода, при която запазено място на първите страници имат обществено значими и сензационни (вълнуващи, разтърсващи, интересни за публиката) събития и те далеч не са свързани единствено със сферата на управлението и политиката. На 6 юли 2001 г. спечелилият избори Симеон Сакскобургготски влиза за първи път в парламента, но водещият материал на вестник „24 часа“ е „Атентат срещу наследника на Поли Пантев“. „Труд“ посвещава първите 11 страници на броя от 23 декември 2001 г. на трагичен инцидент, който потапя цялата страна в траур (нелепо загинали 7 деца и други 12 пострадали пред столичната дискотека „Индиго“). На следващия ден, голяма по християнския календар дата – 24 декември, вестникът отделя 9 страници на „черни“ новини за страната, сред които и много теж-

ка верижна катастрофа. Едва ли е се е утвърдил случайно популярният израз, че новина е само лошата новина.

4. Тестове за интегритета на журналисти и парламентаристи (2010–2011)

Периодът 2010–2011 г. е обхванат в изследването чрез публикации в националните всекидневници „Труд“, „24 часа“ и „Сега“ с проследени медийни проекции на парламентарни сесии. За целите на изследването е проучено и съдържанието на стенограми от Народното събрание в същия период. В избраните години трите издания имат ясно разпознаваем облик и своя аудитория, провеждат независима редакционна политика, нареждат се сред най-четените и влиятелни национални всекидневници. Въпреки някои свои основни различия, свързани с приоритизирането и оценката за отразяваните политически събития, реагират с повишен интерес по определени теми, сред които безспорно попада тази за медийната свобода. Различните издания са единни в критиките си към изяви на слаба законодателна ефективност и повишен депутатски интерес към безплатни придобивки. Наред с формулираните сериозни критики към ниското ниво на професионализъм и интегритет във високите властови етажи, в отношението на журналистите към политическата класа нерядко прозира специфично фамилиарничене. Типичен пример е назоваването с малки имена или прякори, като актуалният информационен контекст и изявяваната редакционна политика указват дали това е кокетирането на благоразположен приятел, или е стрелата от критичен коректив.

4.1. Случаят „Верту“ – недопустим експеримент или недопустими привилегии?

В кои случаи журналистиката най-остро порицава управляващите, разкрива един от знаковите медийни, политически и обществени сюжети, в който четвъртата власт изобретателно тества професионализма и морала на реалната власт. Експериментът придобива публичност и се помни като случая „Верту“. „Депутати кълват на безплатни телефони“ – разказва „24 часа“ за идеята на колегите си от Би Ти Ви и вестник „168 часа“, която без усилие увлича над 30 депутати да изоставят работа

и да отидат на презентация на скъп мобилен телефон, обещан им като подарък („24 часа“, бр. 333, 2 декември 2010 г., с. 4; заглавие).

Медиите изчерпателно информират своята аудитория за този случай, който намират за показателен и – без изключение и за трите редакции – осъдителен. Коментарите по казуса са обилни и засягат поведението на народните представители, както последвалите оценки и интерпретации от политическите им и парламентарните началници.

Първите политически реакции са осъдителни към депутатите, но с явна тенденция фокусът на вниманието да бъде отместен и случаят – negliжиран:

- „Бойко за лакомите си депутати: Аз се срамувам!“ („Труд“, бр. 333, 2 декември 2010 г., с. 2–3; заглавие)

- „Бойко се срамува от своите, но няма да ги маха“, „Шефката на парламента Цецка Цачева ядосано се закани, че ще даде прегрешилите депутати на етичната комисия. „Недопустимо е в работно време и със служебни автомобили те да откликват на частни покани, още повече с обещание за подаръци“, отсече тя. Но също така разкритикува медиите, че е „недопустимо чрез подобни експерименти да се внушава на обществото, че парламентът не работи, и то в момент на заседание“ („24 часа“, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 2–3; заглавие)

- „16 депутати ще се отърват с мъмрене заради мними подаръци“, „Провинилите се предпочетоха скъп телефон на аванта пред работата си в НС“ („Сега“, бр. 281, 3 декември, 2 декември 2010 г., с. 5; заглавие)

- „Случаят „Верту“ разкри, че етична комисия в парламента няма“, „15 от 16 мераклии за безплатни телефони се скатаха от изслушването“ („Сега“, бр. 287, 10 декември 2010 г., с. 2; заглавие и подзаглавие на анализ с автор Галя Горанова)

Не закъснява опитът за прехвърляне на вината върху медиите, срещу който и трите изследвани издания енергично реагират.

„Труд“ цитира реплика на парламентарния председател Цецка Цачева, че медиите са си позволили „недопустими експерименти“ (бр. 333, 2 декември 2010 г., с. 2–3), и на следващия ден отговаря със силно ироничен коментар: „Ей, много люта можела да бъде Цецка Цачева. Едно само не е разбрала – журналистите отдавна са свикнали, че са най-големите виновници на властта. Медиите – и никой друг, изкористяват светлите депутатски души да бленуват за рушвети във вид на луксозни телефони! Че кой друг, ако не пресата, може да е виновна за лакомията

на представителите на народа! Нима, ако медиите не се интересуват, ще има дори и един корумпиран?!“ (бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 1; част от текста на коментар с автор Мила Аврамова).

Подобна е реакцията и на вестник „24 часа“: „16-те депутати са представителна извадка на човешката ненаситност. (...) Ех, ако имаше как да прегризят гърлата на журналистите, дето им спретнаха тоя номер. Щяха да го направят, да грабнат пакетчето с мобилния телефон и да се мушнат на завет в Народното събрание“ (бр. 335, 4 декември 2010 г., с. 10; заглавия и част от текста с автор Бойка Асиова).

Вестник „Сега“ също иронизира: „Клаус Барби е виновник за краха на моралната реформа в политиката. И журналистите, разбира се. Щяха ли 16-имата от парламента да се заблудят, ако на поканата им за частното „Верту“ парти бяха записали, че ги кани фондация „Касапинът от Лион“? Никога!“ (бр. 286, 9 декември 2010 г., с. 9; анализ с автор Даниела Добрева).

Казусът провокира и по-сериозно напрежението по оста медии–политици, когато се появяват свидетелства, уличаващи народен представител в заплахата към двама от инициаторите на експеримента „Верту“. Журналистите от „168 часа“ Румяна Миланова и Теодор Насков разказват пред вестник „Труд“, че са обект на заплахи: „Как реагираха всички, щом разбраха за уловката? Започнаха да заплашват. Лъчезар Иванов каза, че „с нас трябва да се заемат компетентните органи. Каза ни, че нямаме право да му държим сметка“ („Труд“, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 2).

4.2. Критики към работата и морала на депутатите

През парламентарната 2010 г. целият политически спектър, представен в Народното събрание, търпи сериозни медийни критики в няколко основни насоки: народните избраници живеят с привилегии, изискват привилегии, не работят ефективно. „За себе си ли работят, или за народа“ (30 януари 2010 г.) е едно от заглавията на силно критична поредица материали във вестник „Сега“, анализиращи качеството на работа и моралния облик на парламентаристите, поставени под един знаменател. „В НС продължават да попадат хора, чиято последна грижа, независимо от декларациите, е да реформират политическия морал“, отбелязва изданието (9 декември 2010 г.).

Вестник „24 часа“ акцентира в критиките си върху склонността на народните представители да разхищават бюджетни средства за своите

лични дела и да пренебрегват връзката с избирателите си. „Скъпите срещи на депутата“ е редакционен коментар, в който се изразява „дълбокото съмнение дали всъщност с парите на данъкоплатеца не се плаща всяка разходка на депутата до родния му край“ („24 часа“, 22 ноември 2010 г., с. 12).

Вестник „Сега“, по повод промени в Закона за конфликт на интереси и липсата на санкции към овластените нарушители, отбелязва: „...парламентът е пълен с хора, които нямат търпение да се доберат до лостовите на властта, за да я употребят в своя изгода“ (бр. 39, 17 февруари 2010 г., с. 9, 11; заглавие и подзаглавие и част от текста на анализ с автор Наделина Анева).

Изданията са силно критични към неспособността на депутатите да се справят качествено с основната си работа – законотворчеството:

- „На юруш гласуваха смешки и грешки за спецсъда“ („Труд“, бр. 354, 23 декември 2010 г., с. 10; заглавие)

- „Законодателният маратон на ГЕРБ финишира в Конституционния съд“, „Мнозинството изненадващо претупа и промените в Закона за съдебната власт в последния работен ден на НС за 2010 г.“ („Сега“, бр. 298, 23 декември 2010 г., с. 1; заглавие и подзаглавие)

- „Депутатите не бива да заседават след 22 часа. Това бе емпирично доказано за пореден път във вторник, когато по неясни причини мнозинството си науми да удължи работното си време до приемане бюджета на Националната здравноосигурителна каса. В проточилото се до 23.20 ч. заседание умората на парламентаристите изби по различен начин – някои го удариха на сатира, други избухнаха в неудържим смях, трети станаха заядливи, а четвърти демонстрираха прилив на нечовешка енергия“ („24 часа“, бр. 333, 2 декември 2010 г., с. 2, 3; заглавие и части от текста)

- „Бягството от парламента е удар по демокрацията“, (...) Твърде наивно е да очакваме от депутатите да се трогнат от някакви морални категории като дълг към избирателите, политическа отговорност и т.н. (...) Разбира се, напускането на парламента също е вид политика, която би могла да бъде печеливша. (...) Само дето да хвърляш димки е едно, а да постъпваш смело и почтено е съвсем друго“ („Сега“, бр. 6, 9 януари 2010 г., с. 7, 9; заглавие, подзаглавие и части от текста)

- „Зърно ли искаме от властта, или плява?“ Парламентът е с мижав КПД, завърши първата си сесия с 50 висящи законопроекта и поне тол-

кова наложителни, но незапочнати“ („Сега“, бр. 7, 11 януари 2010 г., с. 9, 11; заглавие и част от текста на анализ с автор Диян Божидаров)

4.3. Фамилиарното назоваване на политици

В обобщаващ коментар в „24 часа“ журналистът Николай Москов свежда до една първопричина част от най-шумните управленски провали – скандалите с фалшивата диплома на чиновничката от Държавен фонд „Земеделие“ Калина Илиева, с телефоните подаръци на депутатите и този около подслушването на обвинените лекари от Горна Оряховица за смъртта на новородено: „Нещо куца в механизмите, по които хора излизат на важни позиции... (...) Голям срам за България. Причините за този срам са в конкретните личности, но и в механизмите на издигането им, а и в социума. (...) Значи въпросът е да се променят механизмите, по които се издигат такива хора, които трябва да работят за достойнството на нацията, а не да се червим заради тях“ (бр. 337, 6 декември 2010 г., с. 12; част от текста).

Допълнителен щрих към медийния портрет на политическата класа е заемка на вестникарска практика от първите години на прехода. През 90-те години на XX век пресата започва да използва малките имена и прякорите за обозначаване на нашумелите представители на криминалния контингент. През 2010 г. тази практика, особено активно при вестник „24 часа“, се е пренесла върху назоваването на видни политически фигури или високопоставени държавни служители. Най-негативната конотация е запазена за лицата с легално или задкулисно административно влияние. Например кадровикът в сянка за съдебната система става известен на широката публика като Красьо Черния благодарение на медиите и през 2010 г. името му вече е нарицателно: „Нов Красьо се появи в Плевен“ („24 часа“, бр. 323, 22 ноември 2010 г., с. 1, 2, 3). Директорът на Държавен фонд „Земеделие“ Калина Илиева се превръща в кръстник чрез медийната си проекция на най-популярното сборно наименование за некадърна и подкупна администрация, т.нар. калинки.

По-различни са посланията на вестниците, когато фамилиарничат с високопоставени политици. Маниерът на посочване с малки имена невинаги е признак на иронично отношение или на неуважение; напротив, нерядко подчертава близост или обозначава симпатия. Но във всички случаи сигнализира за разколебани професионални стандарти

в изказа и обективността, тоест и при формата, и при съдържанието на написаното:

- „Кристалина надбяга Бойко и Цветанов“ („24 часа“, бр. 316, 15 ноември 2010 г., с. 4)
- „Кметът Славчо: Бургас и София са любимите на властта“ („24 часа“, бр. 318, 17 ноември 2010 г., с. 8)
- „Симеон и Чарлз – не само рода, но и приятели“, „Кейт с хладен ум, Даяна с горещо сърце“ („24 часа“, бр. 321, 20 ноември 2010 г., с. 21–22)
- „След дългата пленарна нощ Мая Манолова от БСП вече си има нов прякор – Картечарката“ („24 часа“, бр. 333, 2 декември 2010 г., с. 2; текст под снимка)
- „Бойко отлетя към Дилма с двама министри и писмо“ („24 часа“, бр. 358, 29 декември 2010 г., с. 28)

4.4. Журналисти коментират журналисти

В светлината на разглежданите взаимоотношения медиен – политически дискурс най-показателни са журналистическите разкази за външен натиск към редакциите и за отстраняване от професионалните им позиции на неудобни за властта популярни журналисти.

По информации в трите изследвани ежедневника в периода 2010–2011 г. би могла да се състави самостоятелна рубрика „Журналисти коментират журналисти“ през призмата на взаимоотношенията с управляващите. Застъпени са две ясни тенденции: защита на подложени на политически натиск (колеги) журналисти и критика към удобни на властта.

4.4.1. Защита за свалени от тв екрана

В началото на 2010 г. широко коментирано от медиите е свалянето на известния водещ Милен Цветков от ефира на Нова телевизия: „Милен Цветков падна от екрана на Нова“, отбелязва вестник „Сега“ (бр. 23, 29 януари 2010 г., с. 5). За голямата обществена значимост на случая, която медиите виждат, подсказва публикацията във вестник „Труд“ „На първите страници-не Бойко, а Милен“ (бр. 28, 30 януари 2010 г., с. 18). Пред изданието програмният директор на Нова тв Олга Лозанова коментира, че Милен Цветков няма да е водещ на сутрешния блок заради ниски резултати, и енергично опровергава упоритите слухове, че решението е политическо. Нейното твърдение обаче не слага край на де-

бата по казуса. „Труд“ продължава поредицата с публикация на Кеворк Кеворкян, в която е изказано предположение, че причината е реплика на действащия министър-председател, в която се оплаква поименно от водещия: „Втори водещ си отива по подобен начин... (...) Проблемът е, че свалянето му се случва и посредствено след една реплика на Б.Б. в шоуто на Росен“ (*„Откъде падна pistolетът. Курушум в челото“*, „Труд“, бр. 31, 2 февруари 2010 г., с. 16–17).

За втория случай на отстранен от екран водещ, споменат от Кеворк Кеворкян, разказва по-конкретно друга публикация във вестник „Сега“ – Марин Маринов си отива от сутрешния блок на БНТ „заради заяждане с премиера Бойко Борисов“ (бр. 284, 7 декември 2010 г., с. 14). Изданието сравнява този случай с отстраняването на Иво Инджев от Би Ти Ви след изявления срещу тогавашния президент Георги Първанов. От БНТ отричат да има политическа намеса при смяната на Маринов.

4.4.2. Порицаване на удобни за властта

С противоположен знак са позициите на журналисти, критикуващи неприемливата близост на техни колеги с властта и отдалечаването от професионалния рефлекс и обективността. В рубриката „Пълно сливане“ вестник „Сега“ публикува материал с не по-малко показателното заглавие „Амплитуда на пламенното уважение“, като са визирани топлите взаимоотношения между журналиста Бареков и вицепремиера и вътрешен министър Цветанов (бр. 293, 22 декември 2011 г., с. 24). Вестник „Труд“ се включва по темата още през 2010 г. с цитат от медийния експерт доц. Георги Лозанов пред сайта „Фрогнюз“: „Бареков допусна да се превърне в персонална емблема на невиджано досега интимиче не между медии и власт, което е разрушително и за единия, и за другия модел (...)“ (бр. 12, 14 януари 2010 г., с. 14; рубрика „Хвърлен камък“). Екипът на вестника, присъединил се към критиката на медийния експерт, е същевременно силно ироничен към журналисти, допуснали „напълно безобиден хумор по посока на властта да се лее от бивши министри, медийни и светски фигури“ (*„Шегички с властта на празника на „Дарик“, „Труд“*, бр. 20, 22 януари 2011 г., с. 20). Линията на критичност към безхарактерната журналистика е подчертана и в поредицата на Кеворк Кеворкян „Приказки за телевизията“, в която коментира изтеклите записи на СРС като „позор за системата за сигурност, но още повече за медиите. Нито една от тях не си направи труда да провери достовер-

ността на записите, официално ли са санкционирани, манипулирани ли са и пр. Никой вече не се интересува от подобни дреболии. Каквото и да им сервира, медиите са готови да го излъчат. Те са склонни на доверие да приемат всяка флашка, всяка конспирация, всяка глупотевина. Готови са да се пречупят пред всяка миризлива Флашка“ („Свински черва. Пийпшоу“, „Труд“, бр. 16, 18 януари 2011 г., с. 16). В същия период изданието помества интервю със Сашо Диков под заглавие „Властта uncensored“ и анонсира, че водещият ще показва в предаването си по телевизия „Канал 3“ това, „което предишния ден големите телевизии са спестили на зрителите си“ („Труд“, бр. 27, 29 януари 2011 г., с. 20).

4.5. Декларирана редакционна независимост

Изследваните медии представят и позициите на някои от собствениците и директорите на новини в големите медии по проблемите на медийната свобода. Интересен подход избира директорът на новините в една от водещите телевизии – частната Би Ти Ви, когато изрежда пред „24 часа“ източниците на заплахи за журналистите. Всеки се пробва да оказва натиск, твърди Люба Ризова, но по-конкретно визира единствено гражданите, недоволни от новина или репортаж. В интервюто е отделено внимание на темата за медиите, които се издържат не само от журналистика, като се намеква за финансиране и зависимости извън регламента. Ризова характеризира най-общо взаимоотношенията власт–медии така: „За никого не е тайна, че политиките са партньорите на журналистите, независимо че сме от двете страни, не можем едни без други“ („24 часа“, 16 ноември 2010 г.).

Друг медиен директор, шефът на ВАЦ, е цитиран да казва в интервю за австрийския вестник „Ди пресе“, че е опасно олигарси да купуват медии, но ВАЦ не се поддава на натиск от мафията. Читателите забелязват дали ги информират, или инструментализират, твърди Бодо Хомбах, позовавайки се основно на германския опит („Опасно е, когато олигарси купуват медии“, „24 часа“, 22 ноември 2010 г., с. 24).

В този период съсобственикът на „24 часа“ и „Труд“ Огнян Донев твърди, че „борсата ще направи още по-независими „24 часа“ и „Труд“ („24 часа“, бр. 348, 17 декември 2010 г., с. 13). Скоро след това и издателят Любомир Павлов декларира независимост на редакционната политика: „Гарантираме на журналистите, че ще пишат каквото мислят, ако е истина. Ако правителството прави нещо добро – ще го подкрепят ка-

тегорично, ако прави нещо неправилно – ще го критикуват“ („24 часа“, бр. 15, 17 януари 2011 г., с. 11).

Същия месец „24 часа“ излиза с призива „За почтеност и прозрачност в печатните медии – имената на собствениците им“ и публикува кой притежава „Медийна група България холдинг“ с твърдението, че „това е стъпка към изсветляване на медийния пазар в България“, защото „за обществото е важно да знае имената на хората, които гарантират неговата свобода“ (бр. 1, 3 януари 2011 г., с. 11).

Декларираната през 2010–2011 г. от медийни собственици и директори безпристрастност съжителства на вестникарските страници с информации за лобистки поправки в медийния закон, облагодетелстващи собствениците на рекламни агенции, които ще могат да притежават и тв лицензи („Сега“, бр. 23, 29 януари 2010 г., с. 5). Друга законодателна идея на управляващите – да приемат закон за клеветата – е възприета от журналисти и правозащитници като потенциална заплаха за свободата на словото („24 часа“, бр. 1, 3 януари 2011 г., с. 2). Проблемен аспект на взаимоотношенията власт–медии, коментиран във вестник „24 часа“, е, че „концентрацията на държавни пари през една банка към медии изкривява публичния дебат“ (бр. 346, 20 декември 2011 г., с. 13).

5. Политиката – водеща тема. Медийната свобода – на 112-о място (2021–2022)

Периодът 2020–2021 г. е обхванат в изследването чрез публикации в националните всекидневници „Труд“, „24 часа“ и „Сега“ с проследени медийни проекции на парламентарни сесии. Включени са и статии от онлайн съдържанието на вестник „Сега“ поради започналия процес на преход от хартиено издание изцяло към уебсайт.

5.1. Подмяна на законодателната дейност с лобизъм и забрани

Проекция на парламентарното заседание в началото на 2020 г., по време на което депутатите коментират водната криза и гласуват про-вокираната от този проблем смяна в състава на Министерския съвет, е видима ясно на страниците на „24 часа“. Като цитати и като част от журналистическия речник присъстват някои от най-често употребяваните в пленарната зала думи, указващи скандали, проблеми, неред-

ности, задкулисие. Сред примерите „криза“ заема водещата позиция: използват я лидерите на парламентарните групи от опозицията и депутати от всички партии, журналистите – също: „Решението на водната криза: Ревизоро, Борисов и 11 млрд. лв.“ („24 часа“, 16 януари 2020 г., с. 4; заглавие).

На страниците на „24 часа“ основните парламентарни събития и политически заявки и намерения обичайно са представяни лаконично. Само с поглед върху заглавията читателят се ориентира в актуалните политически сюжети: „Изборните закони приоритет за ГЕРБ, патриотите пазят властта, за да не влезе ДПС“ (бр. 15, 16 януари 2020 г., с. 4).

Вестник „Труд“ демонстрира критичен подход към законодателните решения на народните представители. В коментар на Наталия Малчева от 17 декември 2020 г. например е отбелязан превръщащ се в принцип подход на държавата да налага забранителен режим на всичко, което не може да контролира. Същия тон следва и Пламен Енчев в коментар за начина, по който управляващите налагат антиковид мерките, като недоволството е адресирано основно към изпълнителната власт, която разчита на заплахите и наказанията (1 декември 2020 г., с. 12).

Най-крайни са квалификацияите по адрес на парламентаристите във вестник „Сега“. В статията „Нагъл, по-нагъл, депутат“ е подложена на критика подмяната на полезната за избирателите законодателна дейност с откровен лобизъм („Сега“, 27 ноември – 3 декември 2020 г.).

Парламентарните заседания в първите месеци на 2021 г. са белязани от натиска, който вълната от граждански протести в страната от средата на 2020 г. оказва върху дневния ред на народните представители. Пресата отбелязва спешно предприетата законодателна активност на управляващите, за да бъде туширано общественото напрежение. Сред новите приоритети са приемане на Плана за възстановяване и устойчивост, редакция на Основния закон, промени в модела за упражняване на изборния вот. „Закони за 2 петилетки внесени за 2 часа – от гласуване по пощата до промяна в конституцията“ и „Борисов поиска „да“ от депутатите за плана за възстановяване, след като го извикаха на отчет“, информира „24 часа“ в броя си от 15 април 2021 г.

Промяната, настъпила след парламентарните избори през април 2021 г., довежда до ново представителство при парламентарните сили и до нови законодателни приоритети: „Христо Иванов призова депу-

татите за закриване на спец. съда и прокуратура“ („24 часа“, 29 април 2021 г.).

В края на 2021 г. заседава четвърти за годината състав на Народното събрание, в който превес имат партиите, самообявили се, а също наричани и от медиите „партии на промяната“. Политическите рокади и свързаните с тях обрати в дневния ред на управлението се превръщат в доминиращ дискурс в изследваните печатни издания. Превзети са дори развлекателни рубрики като дневния хороскоп. По повод свикването на 47-ото народно събрание в броя си от 29 ноември 2021 г. „Труд“ предлага на своите читатели астропрогнозата на Светлана Тилкова–Алена, озаглавена „Президентът иска да подчини и парламента“. Необичайното в това предсказание, като изключим обекта, е видимо бледата следа от астрология за сметка на откровено политизирана реторика с остри критики и обвинения: „победителят в изборите „Продължаваме промяната“ очевиден спечели първото място с компютърни манипулации“, „измамата на отминалите парламентарни избори видимо е удобна и на победители, и на опозиция, и на ЕС“. Още по-нестандартно изглежда жанровото класифициране като хороскоп за текст, изпълнен с анализи на отминали събития и опити за национално портретиране: „малцинство, победило чрез измама подчинява мнозинството“, „народът обича и е свикнал да бъде мачкан“, „както винаги душевната чистоплътност няма общо с политиците, наши и международни“. Трябва обаче да бъде отбелязано, че дори и малко на брой, същинските „предсказания“ в текста от дистанцията на времето биха могли да претендират за събднати: „Двамата лидери на ПП крият много тайни помисли, недостъпни за никого, дори и за техния покровител президента Радев, които ще шокират обществото и самия него и в един момент е реална възможността да се окажат причина за нови парламентарни избори в близко бъдеще...“.

5.2. Медийни критики към „партиите на промяната“

С промяната в политическата конфигурация в парламента през 2021 г. критичността на трите медии към парламентарно представените политически сили не стихва. В обект на сериозни забележки се превръщат т.нар. партии на промяната. Това са партиите, които подкрепят или лидират масовите граждански протести в страната от 2020–2021 г. срещу правителството на политическа партия ГЕРБ и главния проку-

рор, а впоследствие, след проведени редовни и извънредни парламентарни избори, са представени в Народното събрание.

„Труд“ поддържа остро критичен тон към представляващите новата политическа вълна на промяна:

- „Милиционерски социализъм наднича зад „промяната“ (5 юли 2021 г., с. 1; коментар на главния редактор)
- „Всеки протестен лидер иска да е директор на водопад“ (15 юли 2021 г., с. 8; коментар на Венцислав Мицов)
- „Покер с белязани карти в парламента“ (4–5 декември 2021 г., с. 1)
- „Ще стане ли парламентът придатък на президентството“ (6 декември 2021 г., с. 1)
- „Кирчовците пак се гаврят с държавността“ (6 декември 2021 г., с. 10; редакционен коментар)

Идентична е редакционната политика на изданието към състава на първото за годината служебно правителство, в което присъствие намират и активисти от протестните събития.

„Труд“ реагира негативно на идеи, лансирани от служебно назначените министри (9 юли 2021 г., с. 1). Но политикът, на когото посвещава най-многобройните анализи и коментари с отрицателен знак, е лидерът на политическа партия „Има такъв народ“ Станислав Трифонов. Съсредоточеното върху него внимание е следствие от няколко причини. На първите редовни избори за парламент през 2021 г. ново-създадената от Трифонов партия печели най-висок процент електорално доверие и се превръща в лидер в политическото пространство. С очакванията към нея се увеличава натискът на отговорността. На следващо място, основателят на партията е сред най-популярните личности в страната поради дългогодишното си телевизионно присъствие като водещ с последователно изграден провокативен имидж, определян нерядко и мотивирано като скандален. Така аналогията между политическото поведение и шоу програмата може да се приеме за логична и предсказуема:

- „Тайсън кучек спечели вота“ (12 юли 2021 г., с. 1)
- „Шоуто тръгва към „Дондуков“ 1“ (13 юли 2021 г., с. 2)
- „Има такъв народ“ просто не е никаква партия, а поредната политическа перверзия, създадена от един шут, който е решил, че от народната любов към кафанския кеф могат да се изкарат пари през властта“ (15 юли 2021 г., с. 1; коментар на главния редактор)

- „Това могат шоуполитиците. Използват актуалните сред потенциалните избиратели отрицателни и агресивни нагласи, привличат недоволни от живота и просто политически невежи за разрушителни каузи или поне за покачване на избирателната активност“ (16 юли 2021 г., с. 1; коментар на д-р Илия Илиев)

- „Днес обаче рискуваме да заменим един екранен образ с друг, замествайки Бойко Борисов със Слави“ (5 юли 2021 г., с. 14; коментар на проф. Георги Капривев)

- „Трифонов и компания ги мързи за парламента“ (27 юли 2021 г., с. 4)

Обектът на критиките, от друга страна, с поведението си на новата за него политическа сцена не успява да опровергае основанията за медийните критики. Вестник „Труд“ в броя от 14 юли 2021 г. цитира и статии от авторитетни чуждестранни медии по повод изборната победа на „Има такъв народ“:

- „Файненшъл таймс“: Трифонов превръща антикампанията си в антиполитическо управление;

- „Дойче веле“: Шоуменът Слави Трифонов, който няма програма за управление, е третият самозван спасител на България. Според мен изборният резултат на Трифонов буди тревога, коментира политоложката Йохана Даймел. Тя определя отказа на Трифонов да е премиер и дори депутат като абсурдно поведение и „подигравка с демократичните избори и с парламентарната дейност.

Една от най-изявените линии на критичност, която следва редакционната политика на вестник „24 часа“ в изследвания период, е свързана с последователни възражения срещу декларирания подход на протестните партии и в частност на „Има такъв народ“ за промяна на статуквото – подход, придобил популярност като „изчегъртване“. В поредица редакционни коментари и в анализи на външни автори изданието поднася негативна оценка за резултатите от политическата промяна. Ежедневникът публикува и ясни индикации за интереса на своята аудитория – един от коментарите на седмицата през юли 2021 г., тоест най-четеният в периода, е „В парламента гномове избиват комплекси“, в който авторът Диляна Ценова констатира „арогантността, безсрамната войнстваща посредственост на хаджията Тошко Йорданов“, лидер на парламентарната група на ИТН. Коментарът засяга цялостното поведение на повечето лидери на парламентарни групи,

които се мъчат „с популистски теми да останат под прожекторите“ в ситуация, когато е „нелепо да правиш шоубизнес, когато телевизионно шоу е първата сила след вота“ (23 юли 2021 г.).

„Два месеца България не е нито парламентарна, нито република“ – отбелязва Валери Найденов в коментар за депутатите на т.нар. промяна, които нарича „ужким“ народни представители, които сами дезертират от властта („24 часа“, 20 юли 2021 г.).

Вестник „Сега“, който от трите изследвани медии демонстрира константно критичен тон към управляващото мнозинство на партия ГЕРБ до парламентарните избори през 2021 г., не спестява негативните оценки и за действията на политическите сили, променящи статуквото, или „партиите на промяната“. Недоволството на коментаторите е провокирано от неспособността на реформаторите за ефективен диалог, нежеланието за понасяне на политическата отговорност за управлението и отсъствието на дори минимална последователност в полза на интереса на гласоподавателите.

Критичните анализи на страниците на „Сега“ са многобройни, заглавията – показателни. Част от тях са:

- „Седянка им беше трудно да съберат, държава ще управляват. Парламентът се оказа тесен за амбициозните политици, които искат да наследят ГЕРБ във властта“ (3 август 2021 г.; автор Людмил Илиев)

- „Борци за промяна спорят кой е по-по-най лицемер. Партиите анти-ГЕРБ се саботират взаимно с претенции, които самите те уж отхвърлят“ (22 август 2021 г.; автор Диян Божидаров)

- „Партийни опорки атакуват здравия разум. Политическите сили загърбиха всякаква логика и съвсем ошашавиха електората“ (27 август 2021 г.; автор Петьо Цеков).

5.3. Прякорите на политици като знак за симпатия или санкция

В изследвания период 2020–2021 г. продължава практиката на назоваването на основни политически фигури с малките им имена, посочването им с вече утвърдени или контекстуално разпознаваеми от аудиторията прякори или квалифициращи назовавания:

- „Копейкин – неуспелият кандидат за кмет на Варна, шурмува министертство от името на Перник“ („24 часа“, бр. 27, 28 януари 2020 г., с. 4–5)

• „Премиерът нападна Румен Радев – бил безхаберник, на когото Шиши реди служебното правителство“, „На този президент – незрял или както го нарекоха – фигурант, на когото Шиши му реди кабинета, но срещу когото нямаше протести. Христо Иванов не излезе да каже Шиши как нареди на Радев служебното правителство, а излезе и сочи моите министри, които са постигнали безкрайно добри резултати. Защо няма протест? Как Шиши го нареди и за зависимостта на Радев от Пеевски, който му е редил кабинета“ („24 часа“, бр. 182, 17 юли 2020 г., с. 2–3; *подзаглавие и част от текста*)

В рубриката „Силуети“ „Труд“ последователно представя портрети на известни личности, включително на политици. Сред тях е вицепремиерът и министър на туризма Марияна Николова, наречена още в заглавието „многомашинничка“. Иронията произлиза от голямото разнообразие и тежест на властовите отговорности и недоверието как новоназначената би се справила в кризисните ресори. За тях се изискват специфични образователна и практическа подготовка, от каквата в министерската биография не са установени следи (25–26 юли 2020 г., с. 64).

„Сървайвър в кабинета“ е заглавието на друг политически портрет – на новоизбрания министър на здравеопазването проф. Костадин Ангелов. Своеобразното окачествяване намира обяснение в текста и то е свързано с участието на д-р Ангелов в екипа на едноименното рейтингово тв риалити. Акцентирането върху тази по-атрактивна част от биографията реално дописва звезден светски елемент към строго професионалния профил на реализиран лекар. А и семантично поражда очаквания за успешно доказване в извънредно сложна среда.

Примерите от вестник „Труд“ илюстрират двупосочния потенциал на предпочетения тип портретиране – още в заглавията конотацията подсказва редакционното отношение и знака на съдържанието, което текстът ще разгърне (27 юли 2020 г., с. 32).

И вестник „Сега“ предоставя подобни примери. Отношението към високопоставен представител на властта – министъра на правосъдието и бивш депутат Данаил Кирилов с популярен в публичното пространство прякор – е разкрито напълно еднозначно със средствата на същия похват: „Барни-Ръбъловата конституция вече е депозирана в парламента, сигурно ще се намерят 120 депутати, които ще искат този проект да се дебатира денонощно (...)“ (21–27 август, с. 5; *анализ с автор Петьо Цеков*).

„Сега“ добавя нов пример към непрекъсващата от 2010–2011 г. практика в медиите за назоваване на професионално неспособните и протежирани, незаслужено заемащи държавни постове, с осмиващото обобщение „калинки“: „Рипни, калинке: от преференцията – в парламента“ (16 ноември 2021 г.).

5.4. Журналисти като „проводник“ и „жертва“ на цензура

Иронията към отделни политици и критиките към законодателните решения са сериозни индикации за отношението на медиите към представителите на властта. Но има и по-категорични следи от взаимоотношенията власт–медии и те разкриват сравнително богата палитра от негативни похвати и реакции. Два от най-коментираните в медиите случаи разкриват проблеми, свързани с обществените БНТ и БНР.

Телевизионният директор Емил Кошлуков, който след първите 7 месеца от заемането на поста вижда като основен вътрешен проблем същите пороци, които има в цялата администрация и държава – „шуробаджанашината и връзкаството“ (интервю с Емил Кошлуков на Паола Хюсеин, „24 часа“, бр. 17, 18 януари 2020 г., с. 14–15), няколко месеца по-късно е забелязал опити за политически вмешателства в работата на обществената медия. „БНТ няма да позволи нито на Сидеров, нито на Иванов да диктува програмната ѝ политика“ – заявява директорът на телевизията, като в по-общ план коментира стремежа на много политици да се изживяват като журналисти и да смятат, че могат да редят новините и да казват какви теми да се обсъждат („24 часа“, бр. 181, 16 юли 2020 г., с. 14–15).

Със същия маниер и пред същото издание реагира на обвинението към телевизията и водещата на сутрешния блок в БНТ Христина Христова. В интервю за „24 часа“ тя твърди, че екипът не се поддава на цензура, и коментира поискана в ефир от политическия лидер Христо Иванов оставка на генералния директор на БНТ: „Долу ръцете от БНТ, когато става дума за журналистика!“ (бр. 190, 27 юли 2020 г., с. 17).

Затруднената ситуация, в която БНТ се намира през юли 2020 г., коментира медийният експерт Георги Лозанов, като конкретен повод е внезапна промяна на планирания ефир, за да се излъчи изказване на президента. Вестник „24 часа“ информира, че БНТ прекъсва зарята в Карлово, за да излъчи Радев от гр. Левски. „Не съм сигурен дали и

формално е необходимо това прекъсване. Зарята можеше да мине, пък после да пуснат каквото е казал президентът“ – коментира Георги Лозанов. Той подчертава и неблагоприятния за БНТ контекст: „В момента има конфликт – обвиняват БНТ, не без основание, че обслужват властта, а пък президентът иска да се представи като борец срещу властта. Затова нищо чудно в БНТ да са се притеснили как ще се тълкува, ако не го пуснат. Обаче пък и този президент колко се прекланя пред Левски, ако настоява да се спре зарята и да се пусне неговото говорене?“. От „24 часа“, потърсили медийния регулатор СЕМ за становище по случая, получават отговор, че „от БНТ са решили правилно“ (бр. 184, 20 юли 2020 г., с. 6).

Интересен и показателен случай от 2020 г., засягащ темата за проблемната комуникация журналист–политик, е разгледан на страниците на „24 часа“. Конфликтът е между водещата Силвия Великова и депутатата в Европейския парламент Александър Йорданов. Изданието коментира, че от едно „по същество доста скучно интервю“ е станал странен скандал, когато след разговора в ефир Йорданов „избухнал“ във „Фейсбук“ и обвинил Великова, че е „крайно невъзпитана и махленска клюкарка“, която повтаряла като развален грамофон „няколко опорни точки“. Колегите на Великова „скочили срещу депутата, защото се опитвал да я дискредитира“, разказва „24 часа“ и публикува пространни интервюта с двамата участници в спора. Великова уточнява, че почти не е имала възможност да задава въпроси, защото събеседникът ѝ е правил опит за монолог. Тя споделя изненадата си, че на нейния призив за диалогов режим гостът отвърнал: „Щом сте ме поканили, ще ме слушате какво говоря“. Водещата коментира абсурдната ситуация, при която последователи на предаването („Политически НЕкоректно“) я заподозрели, че кани удобни за властта събеседници. Същевременно „човекът, който в момента е част от властта в Европейския парламент, смята, че аз ползвам опорни точки. Струва ми се, че истината трябва да е или едната, или другата. Но няма да му отговарям“ – допълва водещата. Позицията на Александър Йорданов също е пространно изложена: „Много е важно журналистите, когато разговарят с политици, да вдяват поне малко от политиката, да не манипулират слушателите, като вадят извън контекста казани думи, направени изявления в друго време, в друга ситуация. (...) Но тъй като и аз съм работил като журналист-редактор на вестници, водещ съм бил на тв предаване, искам да обърна

внимание на Великова, а и на други колеги, че е много важно да изслушват събеседниците си. Да не ги прекъсват с намерението да изръсят следващата „опорка“ и ако могат, разбира се, да формулират въпросите, осмисляйки казаното от гостите си. (...) На журналистите от БНР пожелавам много здраве, по-малко нервни изблици, весели коледни и новогодишни празници. И да знаят, че няма безгрешни политици. Няма и безгрешни журналисти“ (*„За опорните точки и журналистите като махленски клюкарки. Защо се скараха Силвия Великова и Александър Йорданов?“*, „24 часа“, бр. 305, бр. 305, 8 декември 2020 г., с. 8–9).

Няколко месеца преди описания конфликт Силвия Великова разказва пред вестник „Сега“ за други случаи от своята професионална биография в БНР, свързани не само с политически претенции и указания, но и с отявлен политически натиск и опити за цензуриране. На третата година след пристигането ѝ като репортер в „Хоризонт“ програмата е „обезглавена“, като част от имената на радиото са „уволнени, защото искат да правят журналистика, а не пропаганда“. „Няколко години по-късно ситуацията се повтори и самата аз бях уволнена по време на втората голяма криза в БНР – пак заради опити за политическа интервенция“ – разказва радиоводещата пред „Сега“. Тя визира събитията в БНР от 2019 г., които „влязоха в докладите за потъпканата свобода на словото в България, и за тежката ситуация, в която е поставена четвъртата власт“. Великова твърди, че отстраняването ѝ от радиоефира се дължи на нейното критично отношение към избора на главен прокурор и че тя узнава това в разговор с генералния директор на медията Светослав Костов. Той отрича и се позовава на административната причина „несъответствия при длъжностната характеристика“. Разказът на Великова как е възстановена на позицията си като водещ само добавя увереност за влиянието на политическата власт върху обществената медия: „...както стана известно от публично изявление на премиера Борисов, който ми звънна няколко часа след като новината за свалянето ми от ефир се появи в социалните мрежи и във водещите сайтове, още вечерта на 12 септември аз бях възстановена на старите си позиции...“ (*„Сега“*, 28 август – 3 септември 2020 г., с. 27–28; *„Силвия Великова не мечтаела да работи в радио“*).

5.5. Полицейско насилие срещу журналист

За развитието на друг от знаковите за 2020 г. случаи, в които журналист е в остър конфликт с управляващите, информира вестник „Сега“ в публикацията „МВР за протестите: Битият бит! Забравете“ в броя от 24 декември 2020 г. Особеното при този казус са категоричните твърдения за упражнено насилие върху журналиста Димитър Кенаров от органите на реда. Важен е и цялостният контекст, който издига персоналното стълкновение до една от емблематичните битки на протестиращите срещу правителството на Бойко Борисов и срещу главния прокурор Иван Гешев. „Няма наказани служители на МВР за побоя над журналиста Димитър Кенаров, Съдът отхвърли иска му, защото няма издадена заповед за задържането му“ – разкрива подзаглавието на публикацията. Тук в допълнение следва да бъде отбелязано, че казусът търпи развитие и през 2022 г. Софийският районен съд постановява: арестът е незаконен.

Кенаров е поет постмодернист и журналист. Арестуван е на 2 септември 2020 г. в близост до президентството от трима жандармеристи, отведен е пред сградата на Народното събрание, където са му поставени белезници. Голяма част от ареста е заснета. Кенаров е отведен в Пето РПУ, където не е отразено, че е арестуван, а че е „поканен“. Освободен е малко по-късно. Твърди, че е бит от полицаите, и завежда дело срещу незаконния си арест. Има издадено медицинско свидетелство за множество наранявания. Софийската апелативна прокуратура потвърждава първоинстанционния отказ да се образува наказателно дело за побоя. През октомври 2021 г. ръководството на МВР в писмо до Асоциацията на европейските журналисти посочва, че срещу Кенаров са използвани сила и помощни средства – нещо, което предишното ръководство на министерството отрича. През февруари 2022 г. Софийският районен съд в свое решение постановява, че арестът на Кенаров по време на протестите срещу правителството на Бойко Борисов и главния прокурор Иван Гешев е незаконен. Съдът цитира декларация на Комитета на министрите на Съвета на Европа, който приема, че „атаките срещу журналисти са особено сериозни нарушения на човешките права, защото не само са насочени към конкретните лица, но и лишават другите от правото им да получат информация“.

5.6. Критичен доклад за медийната свобода

Случаят с упражнено насилие над Димитър Кенаров попада и в доклада на „Репортери без граници“ през април 2021 г. Документът, който в частта за България носи заглавието „Медийна свобода в капан“, посочва свиването на страната до 112-о място по свобода на медиите. („Сега“, 20 април 2021 г.). Вестник „Сега“ цитира обстойно заключенията в документа, сред които: „Малкото журналисти, които казват истината, са постоянно подлагани не само на клеветнически кампании и тормоз от държавата, но и на сплашване и насилие. Ситуацията с медиите е много тревожна, защото насилието над журналистите не се разследва и осъжда, пише организацията. И припомня полицейския побой над журналиста на свободна практика Димитър Кенаров по време на антиправителствените протести миналия септември. Споменава се и как маскирани биха журналиста Слави Ангелов пред дома му през март 2020 г. Друг разследващ репортер, Николай Стайков, получи смъртни заплахи през юни 2020 г., след като пусна документален филм за корупцията по високите етажи на съдебната власт, пише в доклада“. Вестникът запознава своите читатели и с констатацията в доклада, че „журналистите често са призовавани и разпитвани от полицията заради работата си, а политици и олигарси поддържат отношения, белязани с корупция и конфликти на интереси в проправителствените медии“. Заключениета са представени и на страниците на вестник „24 часа“ (20 април 2021 г., *„Еврокомисията предлага европейски закон за свобода на медиите“*). Присъстват и в броя на вестник „Труд“, като подходът на редакцията е да отбележи лаконично, в едно обобщаващо изречение, причините за непрестижното място на България и да предостави сравнително подробна информация за подредбата на останалите наблюдавани държави (20 април 2021 г., *„България на 112-о място по свобода на медиите“*).

5.7. Казусът с вестник „Труд“ – защита на държавния интерес или репресия?

Обликът на медийната 2021 г. в страната е завършен от събитие, което различни публични фигури и журналисти коментират нееднозначно. Най-тежкото обвинение срещу управляващите е, че извършват политическа репресия срещу независима медия с цел нейното унищо-

жаване. В този период Народното събрание е разпуснато, страната се управлява от служебно правителство, а то е назначение на президента.

„Убиват „Труд“ – това заглавие виждат на първа страница читателите на вестника на 7 декември 2021 г. Както насочва отпавката, информацията се разпростира на 2-ра, 3-а, 4-а, 5-а, 6-а, 7-а, 10-а, 11-а, 12-а и 13-а страница от броя. Текстът на водещата, първа страница е разположен върху червен фон и гласи: „От месеци „Труд“ е подложен на тормоз и репресии от служебния министър на културата, назначен от президента Радев. Вчера репресията достигна своя връх, като с абсолютно противоречаща на закона заповед на областния управител на София в редакцията влезе полиция, за да осигури изземване на помещенията, в които работят журналистите от вестника. Това е! Пълен административен фашизъм срещу свободния вестник „Труд“.

Да се произнасят в защита на редакцията са цитирани политици, политолози, журналисти, български евродепутати, бивши депутати от националния парламент, икономисти, конституционалисти, интелектуалци и т.н. Политическа репресия срещу една медия е факт, отбелязва главният редактор Петьо Блъсков. Той продължава темата в броя от 9 декември 2021 г. с публикация „Истината за войната срещу „Труд“, в която отправя сериозни обвинения срещу управляващите: „...става дума за опит на политическата и президентска власт за унищожаване на една медия в нейния хартиен и електронен вид“.

Някои политици охотно застават на страната на вестника. Тома Биков, журналист, депутат от ГЕРБ в няколко състава на парламента, казва: „Радев е поръчителят, Минев е изпълнителят“ (7 декември 2021 г.; бел. Велислав Минев – служебен министър на културата).

Журналистът Ивелин Николов от тв „Скат“ квалифицира акцията като разправа с опозиционна медия: „Наивно е да вярвате, че атаките са заради наем. (...) От месеци сайтовете „Афера“, „ПИК“ и „Труд“ са подложени на хакерски атаки. Това го припомням на наивниците, вярващи, че днешното нахлуване в редакцията на „Труд“ е заради някакви наеми, които според Блъсков са издължени. Единственото общо между трите сайта, които изброих, е, че са остро опозиционни на едноличната власт. Друго общо нямат. Дори са воювали помежду си част от тях“ (8 декември 2021 г.).

В броя е публикувана и позицията на СЕМ, в която „Съветът намира, че при уреждането на договорните отношения между изпълнител-

ната власт и медия следва да се спазва баланс, така че да не се поставят под заплахата свободата на словото и журналистическият труд“.

В дългата поредица коментари по случая се откроява материалът „Палачите на нашите вестници и вестникари“ на Росен Тахов, публикуван под рубрика „Легенди и истини в българската история“ („Труд“, 8 декември 2021 г., с. 12). Авторът припомня времената на турска и гръцка цензура през Възраждането. Как вестник „Македония“, списван в Цариград от Петко Славейков, е бил спиран от цензурата четири пъти. След Освобождението първата жертва е вестник „Витоша“, който критикува тогавашните народни избраници. През 1906 г. вестник „Балканска трибуна“ воюва с личния режим на Фердинанд, поредица броеве са конфискувани за обида на княза, а редакторът Михалаки Георгиев лежи 40 дни в Черната джамия. Режимът на Александър Цанков спира през март 1925 г. вечерния вестник „Ек“, издаван от Йосиф Хербст. Като най-страшна е описана предварителната цензура, въведена след преврата на 19 май 1934 г. Включен е и пример от приноса на социалистическата държава: през 1964 г. лично Тодор Живков спира „Литературни новини“, в чийто редакционен екип са Стефан Продев и Радой Ралин. Реакцията на Стефан Продев тогава: „В историята остават само забранените вестници!“.

След като помещенията, ползвани под наем от вестник „Труд“, са запечатани от представители на наемодателя Министерството на културата в присъствието на полиция, на 7 декември 2021 г. редакцията на вестника се премества на нов адрес.

През април 2022 г. Административният съд в София отказва да отмени решението на областния управител, с което принудително се изземват помещенията, тоест според съда държавата има право да си вземе обратно помещенията, тъй като наемателят е имал просрочени задължения.

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
ВЪЗХВАЛА, ОТКРИТА ПОДКРЕПА ЗА УПРАВЛЯВАЩАТА ПАРТИЯ, ОДОБРЕНИЕ ЗА ДЕЙСТВИЯ НА ПОЛИТИК	1. „Земеделско знаме“, бр. 123, 24 май 1980 г., с. 1; заглавие „Среща на Секретариата на ЦК на БКП с журналисти“	1. Председателят на СБЖ Веселин Йосифов благодари най-топло на др. Тодор Живков и увери първия ръководител на Партията и държавата, че българските журналисти ще работят все така всеотдайно за претворяване в живота на Априлската линия на Българската комунистическа партия.	1980
	„Труд“, бр. 104, 24 май 1980 г., с. 1; заглавие „Среща на Секретариата на ЦК на БКП с журналисти“	Текстът с идентичен с публикувания във вестник „Земеделско знаме“, имат един източник – БТА.	1980
	2. „Работническо дело“, бр. 353, 18 декември 1980 г., с. 1-3; заглавие „Действена опора на социалистическата журналистика“	2. Главният редактор на в. „Работническо дело“ Йордан Йотов посочи... че Третото национално съвещание се провежда в особен момент, който очертава мащабите на един всенароден подем за посрещането на голямото събитие в живота на партията и народа – Двадесетия конгрес на БКП, непосредствено след Ноемврийския и Декемврийския пленум на ЦК на БКП, които обсъдиха и поставиха въпроси с голямо значение за подобряване на цялостната наша работа. Докладната записка на др. Тодор Живков до Политбюро хвърля обилна светлина върху огромен кръг от проблеми, които чакат усилията не само на партийните и стопанските ръководители, но имат пряко отношение към високоотговорните задачи, поставени пред нашата журналистика.	1980

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	3. „Работническо дело“, бр. 304, 31 октомври 1981 г., с. 1–3; заглавие „Под знамето на партията, със словото на партията“, „Шести конгрес на Съюза на българските журналисти“	3. Заместник-председателят на СБЖ Димитър Димитров, главен редактор на „Земеделско знаме“, се спря на международната дейност на съюза. При нейното осъществяване, посочи той, ръководството изхождаше от постановката, че тази дейност не е самоцелна, а подчинена на задачата да се пропагандират постиженията на НР България, нейната миролюбива външна политика...	1981
		Никога в своята 1300-годишна история България не е имала такъв висок международен авторитет, не е била така стабилна икономически, така духовно извисена.	
	4. „Земеделско знаме“, бр. 134, 21 октомври 1981 г., с. 5; заглавие „Народният дворец на културата в Деня на националното единение“ (репортаж)	4. Часът беше 10. На 20 октомври 1981-ва. Първите думи на другаря Тодор Живков в залата бяха „Скъпи съотечественици“, последните – „Да бъде благословена майка България“. Това, което остана между тях, между началото и края на Словото за България, всъщност е изписано отвън, на Паметника – „Времето е в нас и ние сме във времето“. Беше ден прекрасно-есенен ден-дар. Като че ли часовете спряха, за да се огледаме.	1981
		Залата беше голяма и тържествена – залата беше малка и топла.	
		Да повтарям, да преразказвам, да описвам казаното в залата – защо? По-хубаво и по-точно няма да го изрека – то беше апотеоз на логиката и емоцията, то беше синтез, то беше излъчване, то беше внушение.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	5. „Земеделско знаме“, бр. 289, 11 декември 1981 г., с. 1; заглавие „По избрания път – ясно очертана, реално изпълнима програма“	5. И отново залата на Народното събрание е превърната в творческа лаборатория, в която националната мисъл, мъдрост, опит и воля, изразени от пълномощниците на народа във върховния орган на държавната власт, търсят оптимални решения, намират стаени сили и разкриват неизползвани възможности, за да бъдат претворени в живота високите и напрегнати изисквания, продиктувани от сегашния етап на нашето развитие...	1981
		Тук колективният ум, въплътен в позиции на гражданската и обществена отговорност, на държавническата проникновеност и прозрение, намира най-ярка изява.	
		...те са мащабна и реалистична програма за действие на всички фронтове за осъществяване на стратегическия девиз, на върховната повеля на Партията и държавата: „Всичко в името на човека, всичко за благо на човека!“	
	6. „Работническо дело“, бр. 168, 17 юни 1981 г., с. 1; заглавие: „Пленум на Централния комитет на Българската комунистическа партия“, „Първа сесия на Осмото народно събрание“	6. ...избраниците във върховния орган на държавната власт са проникнати дълбоко от съзнанието и готовността да служат на народа, да работят в името на великия идеал – изграждането на развито социалистическо общество; ...ще положат всички усилия за изпълнение на отговорните задачи... свързани с... развитието на социалистическия демократизъм, по-нататъшното усъвършенстване структурата и организацията на работата на органите на държавната власт...	1981

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	7. „Труд“, бр. 141, 17 юни 1981 г., с. 1; заглавие „Първа сесия на Осмото народно събрание“ (текстът на статията е препечатан от БТА)	7. Осмото народно събрание беше избрано от българските гласоподаватели на произведените на 7 юни т.г. избори. Те се превърнаха във внушителна демонстрация на морално-политическото единство на нашия народ под победното знаме на Отечествения фронт, на неговата воля да следва и занапред ленинската априлска линия на Българската комунистическа партия, да претвори в дела решенията на 12 партийен конгрес.	1981
	8. „Сега“, бр. 23, 29 януари 2000 г., с. 9; заглавие „Всички ще плащаме за високомерието на законотворците“, подзаглавие „Депутатите дават знак, че няма да чуят възраженията на президента за глобите за обида и клевета“ (анализ на Майя Янкова)	8. За чест на президента той претърпя немалко развитие по пътя си да оспори реалните посегателства върху свободата на словото.	2000
ГОТОВНОСТ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО	1. „Труд“, бр. 24, 27 януари 2000 г., с. 10; заглавие „Власт и медии – неразбрана любов“ (анализ на Ирена Маринова)	1. Смятам да се върна към идеята от пролетта на 1997 г. да се създават предавания по националния ефир, в които да се разясняват предварително бъдещите ни действия, обяви тези дни председателят на парламента Йордан Соколов. Той призна, че обща слабост на управлението на СДС е лошото обяснение на ходовете на властта...; Месец преди 11-ата национална конференция на СДС лидерите са наясно, че имат опасен пробив в информационната си политика.	2000

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	2. „24 часа“, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 11; интервю (автор Дилиана Ценова)	2. Отнасям се с дълбоко уважение към журналистите. Знам, че ако се тръгне на конфронтация с тях, войната е загубена предварително. Журналистите можете да вдигнете всеки на балон и той до края на живота си няма да може да си оправи репутацията. Страхотна сила сте. Не знам дали има по-силна гилдия в държавата. По-страшни сте от МВР. Затова смятам с взаимни усилия и диалог да намерим най-доброто решение.	2001
	3. „Труд“, бр. 2, 2 януари 2001 г., с. 9; рубриката „Хвърлен камък“, в която изданието публикува поредица пожелания на много от действащите политици за новото хилядолетие	3. „Редакционната и партийната политика все повече да съвпадат с това, което мислят журналистите и политиките“ – пожелание на депутата от БСП Михаил Миков по повод настъпването на новото хилядолетие.	2001
	4. „Труд“, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 12; заглавие и надзаглавие: „Предстои летен ремонт на Закона за медиите“, „БНТ затъна сред клюки за нови шефове, сериозният дебат изостава“ (автор Румяна Братованова)	4. Номинираната за шеф на медийната комисия в НС Милена Милотинова (депутат от НДСВ) твърди пред изданието отн. изора на ген.директор на БНТ: „Не е работа на политическите сили да издигат фаворити“, „Гендиректорът на БНТ трябва да е независим. ...Комфорт не се гарантира с натиск, с тежка ръка. Това само може да ни подведе, както стана с управляващите досега“.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
КРИТИКИ, СЪВЕТИ	1. „Труд“, бр. 127, 11 юли 1990 г., с. 1; заглавие „Парламентът иска да влезе в историята“ (парламентарен репортаж)	1. Дай боже, този репортаж някой ден да го прочетат и потомците от пожълтелите страници на „Труд“. Но ако в тях се събуди недоволство, че нещо не е цитирано буквално, държим да съобщим – поделяме си вината с напълно неорганизирания пресцентър. Надпис имаше, пресцентър – не. А нали дойдохме в Търново с претенцията да предадем точно историческия миг.	1990
	2. „Земеделско знаме“, бр. 149, 18 юли 1990 г., с. 1; заглавие „Ще изградим ли законодателен храм на Отечеството?“, подзаглавия: „Много надежди и много думи – това ли е атестат за демокрация?“, „Ще бъде ли очертан диаметърът на обкръжение-то на Т. Живков? (парламентарен репортаж)	2. Предидобедът бе посветен на изказвания на лидери и представители на политически партии – нещо, което навяваше асоциации за протакане и акцент върху думите вместо делата; Както вече казахме, или опит, или нещо друго не достигна на това ВНС, защото не можем да си представим какви проблеми ще възникнат тепърва при вземането на жизненоважни решения, отнасящи се изработването на новата Конституция или избирането на президент.	1990
	3. „Труд“, бр. 128, 18 юли 1990 г., с. 1; заглавие „Парламентарна недостатъчност“ (коментар с автор Тошо Тошев)	3. Какво, според мен, люлее въжето под краката на Великото народно събрание? В залата витае синдромът на „кръглата маса“. Наистина сега тя не е кръгла, а контактна, но от този тип маси, които като че ли наместо до контакти (разбирай „разговори с добър, полезен край“) водят до къси съединения.	1990
	4. „24 часа“, бр. 144, 3 октомври 1991 г., с. 1; заглавие „Двойни пенсии си гласуваха депутатите“	4. ...привилегиите се върнаха в суматохата на вчерашното последно парламентарно заседание; Великото народно събрание започна работа с отменянето на всякакви привилегии.	1991

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	5. „Труд“, бр. 190, 3 октомври 1991 г., с. 2; заглавие „Един депутатски мандат – равен на 10 години в забоя?“	5. ...с едно използване на магнитната карта се маскираха на пеликани (в превод – напълниха гушите); Само че българинът реагира по-бързо от „Ройтер“, когато някой го настъпи по джоба или измами доверието му. Телефоните в редакцията възвряха (разказът е за привилегиите, които депутатите са си гласували относно пенсиите в последния парламентарен ден от сезона).	1991
	6. „Сега“, бр. 23, 29 януари 2000 г., с. 9; заглавие „Всички ще плащаме за високомерието на законотворците“, подзаглавие: „Депутатите дават знак, че няма да чуят възраженията на президента за глобите за обида и клевета“ (анализ на Майя Янкова)	6. Няма мърдане за журналистите. Ще плащаме – и за лъжа, и за истина, ако ни осъдят... Може би не е толкова чудно, че наказателно неотговорните, включително за клевета, народни избраници дават парично наказание до живот за драскачите, дръзнали да им спрягат имената. И ще подминат с желязно гласуване аргументите на президента...	2000
		Глобите за обида и клевета направиха длъжностните лица недосегаеми за критика – текстът под колаж (като каре в текста) с парламентарния председател Соколов.	
	7. „Труд“, бр. 10, 13 януари 2000 г., с. 1; заглавие „Сурови наказания за журналисти и наркома-ни“, с. 10; заглавие „Президентското вето да бие през пръстите“ (коментар на Румяна Братованова)	7. Жестоки глоби за престъпленията обида и клевета прие вчера мнозинството в парламента; ...санкциите удрят най-вече по журналистите...; Парламентарното мнозинство вчера отка-за да премахне порочната практика с верижните трудови договори.	2000

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	8. „24 часа“, бр. 348, 22 декември 2000 г., с. 2–3; заглавие „Министрите пият, народът ще работи“	8. Парламентът спря да работи още в 14 часа вчера. С 55 приети закона за по-малко от 3 месеца се похвалиха предколедно депутатите.	2000
	9. „Труд“, бр. 348, 22 декември 2000 г., с. 1; заглавие „Депутатите да векуват и да хиляднат дори“ (коментар от Тодор Токин)	9. Депутатите запразниха по-рано от електората... По нищо не личеше вчера, обаче, че това е последното заседание за годината, века и хилядолетието. ...Разбираемо е желанието на милите хора в парламента да векуват...Така че, чао, до следващия век, респ. хилядолетие. А там – и с 14-а, че и с 15-а заплата!	2000
	10. „Сега“, бр. 10, 12 януари 2001 г., с. 9; заглавие и подзаглавие: „Огън! Служба не остана“, „Избраниците от 38-то НС се сбират за последни 4 месеца – те ще им стигнат само за избирателите закони и отварянето на досиетата. Това е техният дневен ред“ (анализ на Петьо Цеков)	10. Вярно е, че на повечето народни представители хич не им пука колко дни остават до края на мандата, щото дните им минуват като в сън под дъбова сянка. ...А парламентът е на път да се превърне в място, което ражда само два вида новини – лоши и по-лоши.	2001

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Докато НС умува като заседнал кит върху четирите си „приоритета“, в деловодството на парламента събират прах цифром и словом 50 (петдесет) законопроекта. (...) Най-вероятно повечето от тях ще си останат само проекти и след края на този парламент. Възможно е, разбира се, мнозинството да премине към приемане на закони на юруш. (...) Но това е малко вероятно. Ако пък се случи, качеството на законите ще падне като начинаещ скиор на Боровец. И всичко това ни предстои, защото едни хора дремаха четири години не там, където му е мястото.	
	п. „24 часа“ бр. 194, 21 юли 2001 г., с. 15; заглавие и подзаглавие: „Който овладее медиите, губи властта“, „Ако съветът си бе свършил работата, обществото щеше да е разтревожено, а е въодушевено от промяна на медийния закон, смята шефът на НСРТ“ (интервю на Диана Кънчева с председателя на НСРТ Георги Лозанов)	п. Контекстът на разговора – има нова власт, която заявява промяна в медийния закон. На въпроса „Натиска ли ви някой вече за промени?“ отговорът е: „Никой не ме натиска...“ Новата власт трябва поне да се е поучила от тъжния опит на своите предшественици. Големият проблем на ОДС беше, че започна да превръща медиите в свой основен опонент, вместо да се бори с реалните проблеми около себе си.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	12. „Труд“, бр. 10, 10 януари 2001 г., с. 8; заглавие „Медиите отвърщат на удара“ (анализ на Румяна Братованова)	12. В два поредни броя „Труд“ направих анализ на грубиянщината – първо между политиците, а после – и на властимащите към медиите и журналистите. През 1994 г. столичните редакции протестираха, като оставиха България няколко дни без вестници. Друг път те бойкотираха политиците, като не отразяваха работата им. Тези протести оказаха слаби следи върху яката кожа на елита. Затова медиите усъвършенстваха своите традиционни средства за въздействие – словото, образа, звука. И с тях отблъскват посегателствата срещу свободата на словото.	2001
		Медиите са онзи ръжен, срещу който умните политици никога не ритат, те са лопата, която, като я настъпиш, те удря здравата по главата. За това най-много помагат грешките на политиците.	
	13. „Труд“, бр. 180, 7 юли 2001 г., с. 9; заглавие „Оставете ни микрорелищата“ (коментар на Екатерина Виткова)	13. Текстът е посветен на отправената забележка от председателя на НС към медиите, че пречат на работата на НС и цапат сградата. „И като стана дума за обноски, не е хубаво шефът на парламента да подхожда към журналистите, които отразяват дейността му, с кавги“...; „И накрая, дългогодишната журналистическа практика сочи, че е лош признак, когато започнеш с неясни приказки, а журналистите ти пречат. Имаше един такъв премиер, който сега ни гледа от другата страна на океана“.	2001
	14. „Труд“, бр. 187, 14 юли 2001 г., с. 1; заглавие „Журналистите – проблем № 1“ (коментар на Светлана Джамджиева)	14. И ето, царските хора рискуват да си навлекат гнева на журналистите. (...) Така че, уважаеми г-н Герджиков...си помислете журналистите ли са най-големият проблем в парламента, с който ще се захванете.	2001

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	15. „24 часа“, 22 ноември 2010 г., с. 12; заглавие „Скъпите срещи на депутата“ (коментар на Радомир Чолаков)	15. Хубаво е да си депутат! (...) то и сега депутатът е отчужден от избирателите. Защо? Защото все е в София (...) Интрига се върти всякаква из кафенетата. Лобистите водят по обеда и вечери. Медиите ти вземат интервюта. Интересно е в София. Иначе, върнеш се в провинцията в събота. Докато видиш жената и децата, докато се изфукаш на родата, докато набиеш чемберите на кмета и раздадеш справедливост в ППО-то, неделята минала и айде – обратно в столицата. Така че връзката е скъсана изначално.	2010
	16. „Труд“, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 1; заглавие „Някои идеи за кворума“ (коментар на Мила Аврамова)	16. Ей, много люта можела да бъде Цеца Цачева. Едно само не е разбрала – журналистите отдавна са свикнали, че са най-големите виновници на властта. Те и само те провалят усилията на управниците да работят от зори до мрак! Медиите – и никой друг, изкористяват светлите депутатски души да бленуват за рушвети във вид на луксозни телефони! Че кой друг, ако не пресата, може да е виновна за лакомията на представителите на народа! Нима, ако медиите не се интересуват, ще има дори и един корумпиран?!	2010
	17. „Сега“, бр. 286, 9 декември 2010 г., с. 9; заглавие „Клаус Барби съсече моралната реформа“ (анализ на Даниела Добрева)	17. В НС продължават да попадат хора, чиято последна грижа, независимо от декларациите, е да реформират политическия морал. Затова сценарият неизбежно се повтаря под различна форма и с различни участници. Важното е да не се пропусне пред 4-те години на мандата да се оправи личното тото – да помогнеш на детето в кариерното му развитие, да уредиш родата. Останалото е на принципа „аз на тебе – ти на мене.“	2010

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	18. „Сега“, бр. 24, 30 януари 2010 г., с. 7; заглавие „За кого работят депутатите – за себе си или за народа?“ (анализ на Силвия Георгиева)	18. Стане ли дума за привилегии и благинки, депутатите мигом забравят какъв цвят е партийната им книжка. (...) Точно тук се появява питането защо са пратени в НС депутатите – за да осигурят собственото си удобство или за да коват закони в полза на обществото. От началото на 41-вия парламент не сме усетили особена усърдност от страна на народните избраници.	2010
	19. „Сега“, бр. 39, 17 февруари 2010 г., с. 9; заглавие „Законът за конфликт на интереси роди интересни конфликти“ (анализ на Наделина Анева)	19. Парадокс е, но е факт – нищо не застрашава властимащите, които лъжат какви фирми, доходи или имоти имат...; Публична тайна е, че парламентът е пълен с хора, които нямат търпение да се доберат до лостовете на властта, за да я употребят в своя изгода. Законът обаче не се занимава с този казус.	2010
	20. „Сега“, бр. 26, 2 февруари 2010 г., с. 9; заглавие: „Кой назначава и уволнява в правителството на Борисов?“, „Кадровият проблем на кабинета се задълбочава прекалено бързо“ (анализ на Петьо Цеков)	20. Ако не отговори на тези въпроси, Борисов рискува да повтори съдбата на Иван Костов. Спомнете си какво правеше Командира преди няколко години – назначаваше и уволняваше вкупом, без много обяснения. Накрая уволнените станаха толкова много, че започнаха да се сдружават и да стрелят по Костов. А в СДС не останаха хора, които да бъдат назначени. Винаги е тъжно, когато грешките се повтарят.	2010

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	21. „Сега“, бр. 15, 20 януари 2010 г., с. 9–10; заглавие „Реквием за връзка-карството“	21. Проблемът е, че в България няма нито политика, нито правила, нито система за оценка и растеж на кадрите. Така беше и при социализма, но по-завоалирано заради официалната пропаганда, че той оценява всекиго според способностите. (...) За разлика от социализма обаче сегашните управляващи не са обременени дори от кумова срама да се стараят за своето професионално израстване.	2010
	22. „Сега“, бр. 282, 4–5 декември 2010 г., с. 7–8; заглавие „Разпасани ученици и разпасани политици“	22. Кметът на Варна Кирил Йорданов кара мерцедес с пет единици. Премьерът на България Бойко Борисов, който нарече протестите „извращение на демокрацията“, всекидневно с езика и арогантността си убеждава, че извращенията не ходят само по децата.	2010
	23. „Сега“, бр. 292, 21 декември 2011 г., с. 12	23. Който играе с властта – печели, който не играе – не печели...; И тази власт смята, че най-добрият начин да се пребори с корупцията е, като ѝ се поддаде.	2011
	24. „Труд“, 17 декември 2020 г., с. 14; заглавие „Да забраним всичко, което не можем да контролираме“ (коментар на Наталия Малчева)	24. Да се забрани всичко, което не може да се контролира. Това като че ли се превърна в основен принцип на държавата. Особено що се отнася до свободното право на пътуване и почивка. (Следва изброяване на ред забранителни текстове, гласувани от депутатите.)	2010
	25. „Труд“, 1 декември 2020 г., с. 12; заглавие „Аман от безсмислени мерки“ (коментар на Пламен Енчев)	25. Вместо да се заложи на превенцията, на обективното разяснение на последиците от кризата, уважаемите г-да министри наблягат на заплахите от проверки и наказания.	2020

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	26. „Сега“, 27 ноември – 3 декември 2020 г., заглавие „Нагъл, по-нагъл, депутат“ (коментар на Йоана Петрова)	26. Народните представители за пореден път показаха нагледно защо всъщност част от тях са в парламента. На думи – за да се грижат за благоденствието и правата на гласоподавателите си, а и на всички български граждани. На практика – в услуга на нечии корпоративни интереси. За да изпълнят тази своя роля, депутатите са готови да престъпят както правилата, които сами са гласували за работата си в Народното събрание, така и всякакви норми за благоприличие.	2020
	27. „24 часа“, бр. 305, 8 декември 2020 г., с. 8-9; заглавие „За опорните точки и журналистите като махленски клюкарки. Защо се скараха Силвия Великова и Александър Йорданов?“	27. Александър Йорданов, депутат в Европейския парламент: „Много е важно журналистите, когато разговарят с политици, да вдяват поне малко от политиката, да не манипулират слушателите, като вадят извън контекста казани думи, направени изявления в друго време, в друга ситуация. (...) Но тъй като и аз съм работил като журналист-редактор на вестници, водещ съм бил на тв предаване, искам да обърна внимание на Великова, а и на други колеги, че е много важно да изслушват събеседниците си. Да не ги прекъсват с намерението да изръсят следващата „опорка“ и ако могат, разбира се, да формулират въпросите, осмисляйки казаното от гостите си“.	2020

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	28. „Труд“, 5 юли 2021 г., с. 1; заглавие „Милиционерски социализъм наднича зад „промяната“ (коментар на главния редактор)	28. (...) реториката и лицата на така наречените „партии на промяната“ са нискокалоричен кавър на тодорживковите времена и че цялата им политическа истерия е вдъхновена от заклинанието „да унищожим народните изедници“. Че с това заклинание в края на 40-те и 50-те години на миналия век бяха избити или смачкани по лагерите елитни интелектуалци, индустриалци и обикновени човеци...; Така говореше Тодор Живков, така говореха партийните секретари, местните велможи – цялата богопомазана комунистическа върхушка. Така говореха трубадурите на милиционерския социализъм. Така крещят от няколко месеца техните наследници, маскирани като „партии на промяната“. Казват онова, което иска да чуе народът. Онова, което не казват е, че са озверели за власт и келепир.	2021
	29. „Труд“, 5 юли 2021 г., с. 14; заглавие „Думата „преход“ се изтърка от употреба“ (коментар, препечатан със съкращения от агенция БГНЕС, на философа и преподавател проф. Георги Каприев)	29. Днес обаче рискуваме да заменим един екранен образ с друг, замествайки Бойко Борисов със Слави Трифонов... Повечето ни политици не могат да съставят цяло изречение, говорят на диалект. Аз съм от Бургас и също мога да говоря така, но формата не го предполага, още по-малко го предполага трибуната на Народното събрание. На нея гледаме огромни излагации и резили. Не само реторични, но и интелектуални, поведенчески, лични и всякакви. Всичко това не може да бъде пример за никого, освен за малограмотници и наглеци. Промяната трябва да започне оттам.	2021

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	30. „Труд“, 9 юли 2021 г., с. 1; заглавие „Слънчасване. Политици „блеснаха“ с екзотични идеи и изказвания“	30. Изведени са цитати от лидер на политическа партия и двама служебни министри – Слави Трифонов, лидер на ПП „Има такъв народ“, Виолета Комитова, служебен министър на регионалното развитие и благоустройството, и Стойчо Кацаров, служебен министър на здравеопазването: На идеята на здравния министър детските градини да бъдат посещавани само от деца с ваксинирани родители, изданието реагира остро: „Може би накрая ще трябва да носим някакви символи на реверите си, подобно на жълтите звезди?“	2021
	31. „Труд“, 12 юли 2021, с. 1; заглавие „Тайсън кючек спечели вота“	31. Вестникът отчита „катастрофално ниска избирателна активност“ и очакванията, че ПП „Има такъв народ“ ще бъде първа политическа сила след вота на предсрочните избори за НС на 11 юли 2021 г. Тайсън кючек е една от най-известните песни на Ку-ку бенд и дори влезе в името на телевизия „7/8“ на Слави Трифонов.	2021
	32. „Труд“, 15 юли 2021 г., с. 1; заглавие „Партията на Трифонов е политическа перверзия“ (коментар на главния редактор)	32. „Има такъв народ“ просто не е никаква партия, а поредната политическа перверзия, създадена от един шут, който е решил, че от народната любов към кафанския кеф могат да се изкарат пари през властта. 30-те години демокрация до такава мозъчна мизерия българската политическа действителност не е стигала. Пораженията върху естествените процеси на парламентарната демокрация, които тази политическа перверзия ще нанесе, са непредсказуеми.	2021

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	33. „Труд“, 15 юли 2021 г., с. 8; заглавие „Всеки протестен лидер иска да е директор на водопад“ (коментар на Венцислав Мицов пред БНР, със съкращения)	33. В България всеки, който си сложи етикета „протестен“, влиза в тази спирала на самообичането и самодостатъчността. Всички протестни партии, които влязоха в парламента, отново постигнаха същото, което винаги са постигали всички протестни партии – всяка една от протестните партии, когато влезе в лоното на протестна партия, излъчва лидери, които се самообичат страхотно, те обожават да се гледат сутрин в огледалото, те са си самодостатъчни.	2021
	34. „Труд“, 16 юли 2021 г., с. 1; заглавие „С нищо на рамо и на път за никъде“ (коментар на д-р Илия Илиев)	34. С предложения си проект да кабинет Слави Трифонов за пореден път показва, че партията му ИТН е едно политическо нищо. Пълна липса дори на бледи политически идеи за управление с хоризонт поне за една година. (...) Това могат шоуполитиците. Използват актуалните сред потенциалните избиратели отрицателни и агресивни нагласи, привличат недоволни от живота и просто политически невежи за разрушителни каузи или поне за покачване на избирателната активност. (...) Ами в това се състои главната задача на фикцията ИТН – да пречи на противниците на статуквото! В нея няма и помен от оригинален политически проект, няма реално водачество и никакви изпълнители на управленски роли. (...) Политическата криза у нас не само не се разреши с изборите от 11 юли, но се задълбочава и върви към обостряне. На мястото на компрометирани и некадърни политически лица и групи се появиха напълно неподходящи и безотговорни към избирателите и държавата.	2021

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	35. „Труд“, 22 юли 2021 г., с. 8; заглавие „Ново правителство – крачка напред, две назад“ (коментар на Емил Спашийски)	35. Та, политическото късогледство, инатът, нарцисизмът винаги са сринали със земята всяка добра възможност и всяка добра идея. Българската история е пълна с такива примери. Дали и откритият в сряда нов 46-и български парламент няма да влезе този дълъг списък с глупави ходове? (...) Ако не-системните партии пропуснат момента да организират стабилен кабинет, ще бъдат наказани от хората.	2021
	36. „Труд“, 22 юли 2021 г., с. 8; заглавие „Егото и мъстта са нормални човешки черти“ (коментар на Искрен Вълчев за сайта „Гласове“, публикуван със съкращения)	36. Нещо не е наред с протестния възторг. Скърца. Три месеца откак ГЕРБ падна и термометърът показва „промяна“, а се усеща като „още от същото“.	2021
	37. „Труд“, 27 юли 2021 г., с. 4; заглавие „Трифонов и компания ги мързи за парламента“	37. Статията е по повод идеята, предложена от Ива Митева от партия „Има такъв народ“ парламентът да не заседава всяка седмица, а да премине в режим на гласуване на сесии.	2021
	38. „Труд“, 4–5 декември 2021 г., с. 1; заглавие „Покер с белязани карти в парламента. Блъфове на ПП с коалиционните партньори ще продължат. Стратег на играта бил президентът Радев“	38. Като игра на карти, но с белязани карти. Такова сравнение направиха пред „Труд“ за началото на новия парламент депутати с опит в политиката. Четиримата играчи за новата коалиция и президентът Радев си дават знаци под масата след шумно рекламираните публични преговори в мола преди седмица.	2021

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	39. „Труд“, 6 декември 2021 г., с. 1; заглавие „Ще стане ли парламентът придатък на президентството. Бойко Рашков е премиерът в сянка“	39. Опасенията на народни представители са, че парламентът ще се превърне в придатък на президентската власт, а министерствата ще работят само при позвъняване от „Дондуков“ 2. В същото време пред „Труд“ наблюдатели запитаха реторично може ли партия като ПП, която е създадена едва ли не зад завесите на „Дондуков“ 2, и депутати без ден парламентарен опит да противостоят на държавния глава.	2021
	40. „Труд“, 6 декември 2021 г., с. 10; заглавие „Кирчовците пак се гаврят с държавността“ (редакционен коментар)	40. Ако милиционерът Бойко Рашко стане вътрешен министър на лицето К.П., това ще е поредната гавра с държавността в България. Поредна, защото президентът наруши конституцията, а самият К.П. – и наказателния закон с нарушение, за което се предвижда затвор от 1 до 3 години.	2021
	41. „24 часа“, 25 юли 2021 г.; заглавие „В парламента гномове избиват комплекси“ (коментар на седмицата № 1, автор Диляна Ценова)	41. Седнали да се подиграват на аrogантността, безсрамната войнстваща посредственост на хаджията Тошко Йорданов, а самите те се мъчат да изгреят в неговата сянка. Що за парадокс!	2021
	42. „24 часа“, 20 юли 2021 г.; заглавие „Два месеца България не е нито парламентарна, нито република“ (анализ на Валери Найденов)	42. В Русия през 1917 година няма и помен от парламент, тук, у нас, сега той сам се оттегля. И тук, и там се забелязва известно боричкане ако не за ролята на суверен, то поне за позата на Мусолини. У нас в тази поза застаха първо Радев, после Рашков, после Трифонов, та дори и Тошко Йорданов. Говоря за позата, а не за делата. И тук, и там липсата на парламент говори, че народът не е никакъв суверен, щом неговите ужим представители сами дезертират от властта. Разбира се, те и без да дезертират, са наужким.	2021

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	43. „Сега“, 3 август 2021 г.; заглавие „Седянка им беше трудно да съберат, държава ще управляват. Парламентът се оказа тесен за амбициозните политици, които искат да наследят ГЕРБ във властта“ (автор Людмил Илиев)	44. Арогантно и самомнително – така изглеждаше партията на Слави Трифонов. Вярно, ИТН спечели предсрочните избори на 11 юли, отстрани ГЕРБ от първото място на политическата сцена и повиши резултата си с близо 100 хиляди гласа в сравнение с предния вот на 4 април. Това обаче не дава основание на обкръжението на Трифонов да се държи като група преторианци, току-що коронясали претендента си за император. За ИТН гласуваха 657 хиляди души, или по-малко от 10 процента от регистрираните избиратели. Първи бяха на вота, така е. Но претенциите им, че представляват въстаналия срещу мафията народ, кънтят на кухо.	2021
		Останалите политически сили не могат да се похвалят, че надскачат нивото на ИТН.	
	44. „Сега“, 22 август 2021 г.; заглавие „Борци за промяна спорят кой е по-по-най лицемер“; „Партиите анти-ГЕРБ се саботират взаимно с претенции, които самите те уж отхвърлят“ (автор Диян Божидаров)	45. Това, което отвисоко взиращият се наблюдател няма да забележи, е, че на българските политики им липсва класа и отговорност. Няма ги дори утия, които претендират да са класни, отговорни и носят промяна. (...) В последните месец-два доста се изговори за дефицитите при ИТН. И всички те са основателни, защото манталитетът, подходът, а и част от предложените имена за министри бяха всичко друго, но не и опит за сътрудничество. (...) Ясно е, че на полето на почтеността всички са еднакво уязвими. И ако претенжаваха класа и отговорност, щяха да преустановят читалищния театър по демонстрация на принципи и морал. Но реално ситуацията е много по-тежка, отколкото може да се опише.	2021

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	45. „Сега“, 27 август 2021 г.; заглавие „Партийни опорки атакуват здравия разум. Политическите сили загърбиха всякаква логика и съвсем ошашавиха електората“ (автор Петьо Цеков)	46. Една от главните причини за отблъскването на избирателите от политическия живот е превземането на публичното пространство от лица/партийци/вождове, които лансират спорни тези, често обидни за интелигентността на средния перничанин.	2021
		През последните месеци може да чуем невероятни определения за демокрацията, за конституцията, за волята на суверена... Някои обясняват това с появата на новия голям играч на сцената – „Има такъв народ“, който допринесе не само за деструктурирането на политическия дебат, а дори за атомизирането му. Същото се случи и с логиката – и тя бе разбита на ситни парчета.	
	46. „Сега“, 16 ноември 2021 г.; заглавие „Рипни, калинке: от преференцията – в парламента“	47. Както на всички избори, и този път преференцията роди чудни резултати. Не че е лош инструмент тя, въпросът е как се използва. А използването е на път да „обогати“ парламента с поредните непрежалими кадри – „нека се пукат душманите“ (както се пее в една народна песен).	2021
ЗАКАНИ, ЗАПЛАХИ, ОБИДНО ОТНОШЕНИЕ	1. „Труд“, бр. 24, 27 януари 2000 г., с. 10; заглавие „Власт и медии – неразбрана любов“ (анализ на Ирена Маринова)	1. Красимир Райдовски: „Който не ме харесва, ще го уволня...“; „Копеле мръсно, забрави вече къде е Министерският съвет“; „Журналистите са безмозъчни същества“ (Райдовски е директор на Правителствената информационна служба по времето на правителството на Жан Виденов)	2000

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Илия Петров: „Журналистите нямат право да очакват на всяка цена отговор на всички въпроси“; „Една информация е информация тогава, когато е канализирана, иначе се превръща в шумотевица, в клюка“ (Илия Петров е народен представител от СДС по време на неговото управление)	
	2. „Сега“, бр. 162, 14 юли 2001 г., с. 3; заглавен комплекс: „Властта към медиите: Пречите ни!“, „Герджиков не иска да го заслепяват прожектори на излизане от кабинета му“, „Журналистите се шурат по коридорите, жали се Асен Агов на среща с парламентарни репортери“ (автор Петьо Цеков)	2. Бел.: контекстът е, че председателят на НС развил пред близо стоте парламентарни журналисти идеята да се ограничи движението на медиите в сградата на НС. Депутатът Ю. Лютфи напомнил, че „рязка промяна в статута на репортерите ще доведе до тотална война между медии и власт“. „Преголяма свобода сте получили“ и „Вие ни пречите в някаква степен“ е цитиран да казва председателят на НС от в. „Сега“.	2001
		... договорени нови правила, гласи накратко постигнатият резултат.	
	3. „Труд“, бр. 9, 9 януари 2001 г., с. 8; заглавие „Грубиянщината 2“ (автор Таня Джоева)	3. ...анализираме сложните емоционални взаимоотношения между политици и журналисти.	2001
		Защо политиките са вечно недоволни от медиите? На този въпрос най-добър отговор дава премиерът Костов, който преди време изповяда: „Искам да чуя ехото на своя глас!“	
		Премиерът днес нерядко заема позата ту на прокурор, ту на учителка (бел.: по отношение на медиите и са изброени примери)	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Неслучайно в допитване на „Труд“ правосъдният шеф бе класиран за „Анти-политик на годината“ с основен принос в юрмичното право над репортери. Преди Симеонов още един министър вилня на репортери – Марио Тагарински... На журналист в парламента посегна и Жорж Ганчев... Щом министри и депутати посягат на журналистите, обаче, защо да не го правят и други граждани, които не бива чак толкова да служат за пример. (...) Дали пък всички форми на грубиянско отношение към пишещите и снимащите не показват, че щом рушветът и манипулативният натиск не помагат, идат ругатнята и боят?	
	4. „Труд“, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 3; заглавие „Спикерът на парламента: журналистите цапат, а камерите пречат“	4. Мотивите на председателя на Народното събрание Герджиков, обяснени от него в разговор с медията, са свързани не с ограничаването на работата на медиите и политически вмешателства, а протоколното им поведение в сградата и поддържането на реда и чистотата.	2001
	5. „Труд“, бр. 186, 13 юли 2001 г., с. 9; заглавие „Търговците в храма не са журналисти“ (коментар на Светлана Джамджиева)	5. Парламентарният репортер е особено издръжливо нещо. Него периодично го натирват я в единия коридор, я в другия, затварят го по тавани и балкони, забраняват му достъп до кафенета и тоалетни. Току се намира някой нервен депутат, който да му счупи касетофона или фотоапарата. Периодично възмутени народни избраници го придърпват за обяснения защо е написал точно това, други „го топят“ пред началниците му.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Но тази сила дойде на власт с намерението да демонстрира нов морал в политиката. Този морал включва простото правило: не прави от медиите врагове, ако можеш да ги направиш съмишленици, партньори или да ги използваш като коректив. Няколко серии управляващи пренебрегнаха това правило. И се провалиха. Не е необходимо новите управляващи да повтарят стари грешки. Защото времето не само дойде, то вече тече.	
	6. „Труд“, бр. 337, 12 декември 2001 г., с. 12; заглавие „Жълтите се скараха за медийната си политика“	6. „Неуспешната медийна политика на НДСВ скара вчера царските депутати по време на заседанието на парламентарната им група. (...) Медиите имат тактика, която цели да провали политиката на НДСВ“, обявил Церовски. (...) „Ние трябва да отвърнем на Тошо Тошев и да му обявим война заради негативната кампания, която води срещу НДСВ и правителството“, изведнъж заявил Атанас Щерев.	2001
		В статията обаче се пояснява, че на радикалното предложение възразили други депутати, според които медиите не са враг и с тях трябва да се работи в синхрон. Цитиран е председателят на групата на НДСВ Пламен Панайотов: „...ако има грешки в медийното ни поведение – това са наши грешки. Може би не сме достатъчно отворени, ясни и актуални. Но това са наши проблеми, а не проблеми на медиите“.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	7. „Труд“, бр. 180, 7 юли 2001 г., с. 14; заглавие „Голям смях падна“ (преглед на крилати фрази на министър-председателя и министрите през изминалите 4 години управление на ОДС, 1997–2001)	7. Ако срещу журналист, който лъже, бъдат заведени 10 иска за по 30 000 лв., редакцията ще го изхвърли и той ще отиде да даскалува в помашко село. (Теодосий Симеонов, министър на правосъдието във второто правителство на Иван Костов, 1999–2001 г.).	2001
		Намерете начин тия журналисти да ги хванете. Нахранете ги, това искам да ви кажа – да ги нахраните (Надежда Михайлова, министър на външните работи, 1997–2001 г.).	
	8. „Труд“, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 2; заглавие „Авторите от „168 часа“: Лъчезар Иванов ни заплашваше“	8. Как реагираха всички, щом разбраха за уловката? Започнаха да заплашват. Лъчезар Иванов каза, че „с нас трябва да се заемат компетентните органи“. Каза ни, че нямаме право да му държим сметка – това разказват пред вестника журналистите.	2010
	9. „Сега“, бр. 289, 17–18 декември 2011 г., с. 1–4; заглавие „Борисов обвини медиите за подпалените коли“	9. След близо два месеца палежи на коли премиерът Борисов нападна медиите, че с репортажите си окуражават пироманите: „Ако тази истерия не се даваше непрекъснато, те нямаше да ги палят“.	2011
РЕГУЛАЦИЯ, КОНТРОЛ, НАТИСК	1. „24 часа“, бр. 16, 16 януари 2001 г., с. 4; заглавие и подзаглавие: „Бунт в БНР, искат оставка на НСРТ“, „Валентина Радинска предполага, че има натиск върху съвета“	1. Поетесата Валентина Радинска – член на НСРТ, в интервю за Би Би Си отрече президентът да е лобирал за определен кандидат, но допусна от другаде да е оказван натиск върху колегите ѝ. Иво Драганов и Йосиф Сърчаджиев я опровергаха по БНР.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	2. „24 часа“, бр. 17, 17 януари 2001 г., с. 4; заглавие „НСРТ: Бунтът в радиото е по ноти на Първанов“ / „Не щем да сме подлизурковски микрофон като БНТ, казват от „Хоризонт“	2. Ден преди това радиорепортерите поискаха оставката на НСРТ заради проваления конкурс за генерален директор. „Органът заема формата на юмрук в кадифена ръкавица. Може би без НСРТ ще бъде по-тежко, но във всички случаи – по-ясно“, отговори им от „Хоризонт“.	2001
		„Водещият на „12 плюс 3“ Петър Волгин заяви, че НСРТ иска да превърне радиото в същия „подлизурковски мегафон на управляващите“, каквато била БНТ.	
	3. „24 часа“, бр. 19, 19 януари 2001 г., с. 10; заглавие „Стига публични характеристики“ (позиция на Лиляна Попова, ген. директор на БНТ, до НСРТ, със съкращения)	3. Що се отнася до нечистоплътните внушения, че аз съм фигура „в политически контекст“, отдавна съм претърпнала към тях и ги оставям на съвестта на тези от вас, които ги поддържат. Дали не е по-добре вместо да мерите кой е по-обществен – БНТ или БНР, да си отговорите колко обществен е НСРТ...	2001
	4. „24 часа“, бр. 175, 2 юли 2001 г., с. 9; заглавие „Става ли царят за командир“ (анализ на Юри Велев)	4. Иван Костов бе човекът, който през юни 1999 г. каза: „Дневният ред на държавата е дневният ред на премиера... Искам да ми не отговаря, когато поставям въпроси, когато чакам да чуя ехо. Искам да чуя ехо на своя глас“.	2001
		Това бе една от причините хората да не искат СДС – едноличната власт. Една държава, една партия, един Командир – това бе България особено през последните две години. Думата на Костов натежаваше все повече, останалите един по един млъкнаха.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Когато стане дума за еднолична власт, политолозите започват да рисуват разни кутийки и пирамиди. Достатъчно е да си спомним по колко широк кръг от въпроси е давал инструкции Иван Костов: ...за това как се прави професионален вестник – да не се опровергава на другия ден, да го цитират.	
		Сега явно Класната е смутена от въпроса ще наследи ли тая власт Симеон II, ако стане премиер. Тя прави проекция на миналото в бъдещето, добавя малко фантазия и вижда царя като нещо средно между Наполеон Бонапарт и Дарт Вейдър. Отговорът е прост – царят ще наследи тази власт, ако стане премиер. И ще я изгуби като Костов, ако упражнява властта по същия начин. Това е моделът на държавно устройство, който СДС и БСП създадоха. Властите не са разделени. И трите са в нозете на партийния вожд, а над главата му е само Господ.	
	5. „24 часа“, бр. 176, 3 юли 2001 г., с. 3; заглавие „Журналистите въвн от кулоарите?“	5. Журналистите да нямат достъп до кулоарите на парламента. Тази идея се обсъжда в Националното движение „Симеон Втори“, съобщиха оттам. Бел.: От движението опровергават (Цветелина Узунова) с твърдение, че планират обратното – открита медийна политика.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	6. „Сега“, бр. 11, 13–14 януари 2001 г., с. 1–2; заглавен комплекс „Търси се удобен шеф за държавното радио“, „НСРТ отхвърли кандидатурите на Велев, Тодоров и Димитров за БНР“, „Журналистите от „Драган Цанков“ подозират политически натиск“	6. Журналистите се опасяват, че новите условия за избора ще улеснят прокарването на политическите кандидатури.	2001
		Редакционен коментар в каре към текста: „Какъв е смисълът от номинации и нов конкурс? Какъв е смисълът изобщо от НСРТ? Само за да има орган, който да легитимира явната партийна воля като обществена? Преди, когато шефовете на държавните медии бяха назначавани директно от парламента, поне беше по-откровено. Костов и президентът да си стиснат ръцете за това кой точно ще им свърши работа по изборите и да се свърши с този цирк“.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	7. „Труд“, бр. 2, 2 януари 2001 г., с. 21; заглавие „Доколко е национална БНТ?“ (коментар на Маргарита Пешева)	7. Скандалът в чешката телевизия прави актуален един от най-болните проблеми на прехода-в каква степен една държавно субсидирана телевизия като БНТ, която на практика се контролира от правителството, може в нужната мяра да гарантира обществен интерес и да бъде действително национална? Как може да е независима БНТ, след като нейният генерален директор, управителен съвет и бюджет се утвърждават от НСРТ? А пък неговите членове се избират пряко от парламента и се назначават от президента, от което следва, че тяхната дейност по условие е под контрола на управляващите. (Медийният експерт развива тезата, че „държавната и частните телевизии по същество разменят ролите си – държавният бюджет и контролът на парламента и НСРТ превръщат БНТ в своего рода „правителствена телевизия“, търговският характер на Би Ти Ви и НТВ им дава относителна независимост и прави от тях „национални телевизии“...	2001
	8. „Труд“, бр. 5, 5 януари 2001 г., с. 8; заглавие „Половин век телевизия у нас“ (анализ на Маргарита Пешева, свързан с ключови моменти от историята на БНТ)	8. В кипящото вино на промяната за телевизията се разразява истинска битка: БКП вече не иска да я управлява, улицата – все още не може. БНТ става уличният барабанчик, който зове от екрана отрядите на демокрацията. Новите партийни водачи упражняват върху тв шефове и журналисти натиска на мобифонното право, който се излива в серия от манипулации.	2001
	9. „Труд“, бр. 6, 6 януари 2001 г., с. 3; заглавие „Започна борбата за шефския стол в БНР“	9. Журналистите от БНР се притесниха, че в конкурса ще има политическо вмешателство, и затова настояха изборът на техен шеф да стане с квалифицирано мнозинство.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	ю. „Труд“, бр. 13, 13 януари 2001 г., с. 8; заглавие и надзаглавие: „Битката за черния джип се отложи“, „НСРТ показва мускули, докато БСП заплашва, че ще премахне съвета“	ю. Кой победиха в състезанието за директор на БНР – добрите или лошите? По-малко ли ще се бърка в работата на медията властта? Или предстои поредният рунд на управляващите да овладят радиото?	2001
		Копринка Червенкова: Има срыв на доверие към институциите (заглавие на каре към материала с уводни думи на редакцията: „Преди повече от месец главната редакторка на в. „Народна култура“ Копринка Червенкова направи прогноза, че предстои обуздаване на радиото“.	
	п. „Труд“, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 12; заглавие и надзаглавие: „Предстои летен ремонт на Закона за медиите“, „БНТ затъна сред ключки за нови шефове, сериозният дебат изостава“ (автор Румяна Братанова)	п. И в медийните среди тези дни ври и кипи. ...Усука се интригата за това кой ще е новият гендиректор на БНТ. (Цитирана е Светлана Божилова от НСРТ, която „настоява да започне смислен и професионален дебат за промените в Закона за радио и телевизия. Колкото и да е хармонизирано законодателството с това на ЕС, няма ли ги вътрешните гаранции за независимост и обективност, регулацията се превръща във вреден формализъм“; Другото, което много я тревожи, е подценяването на управителните съвети. Вместо да са коректив, те са функция на директора.	2001

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	12. „24 часа“, 16 ноември 2010 г.; заглавие „Има медии, които се издържат от друг вид икономика“ (интервю на Паола Хюсеин с Люба Ризова, шеф на новините на Би Ти Ви)	12. Кога е бил най-голям натискът върху медията през 10-те години? Как се пазите, онзи ден имаше заплаха за Марияна Векилска, че ще бъде залята с киселина.	2001
		Всеки се пробва да оказва натиск върху медиите. И така наречените обикновени граждани също. Постоянно получаваме писма със заплахи, молби. Абсолютно всички, които могат да станат част от някаква новина или репортаж и нещо не им харесва, веднага се втурват да ти оказват натиск.	
		(....) Има много медии, не само телевизии, които всъщност се издържат от друг вид икономика, не само от журналистика.	
	13. „Сега“, бр. 23, 29 януари 2010 г., с. 5; заглавие „ГЕРБ прие лобистка поправка в медийния закон“, „Занапред рекламни босове ще могат да притежават и електронни медии“	13. С гласовете на ГЕРБ парламентът прие спорна поправка в Закона за радиото и телевизията, според която собствениците на рекламни агенции занапред ще могат да кандидатстват за телевизионни лицензи. Досега това бе забранено, тъй като по този начин би се изкривил рекламният пазар.; ...поправката веднага си навлече името „Гергов“, тъй като директно засяга рекламния бос Красимир Гергов, а и той най-горещо лобираше за нея.	2010

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	14. „Сега”, бр. 281, 3 декември 2010 г., с. 5; заглавие „Медиите са най-опасният враг в етичния кодекс на МО“	14. В новия етичен кодекс на гражданите и униформените е записано, че е добре всеки да си зададе въпросите: тези връзки и взаимоотношения могат ли да излязат на светло, да бъдат отразени в медиите или да представляват свободно достъпна информация в рамките на организацията и основателен ли е изборът на действие.	2010
	15. „Труд”, бр. 31, 2 февруари 2010 г., с. 16–17; заглавие „Откъде падна pistolетът. Куршум в челото“ (автор Кеворк Кеворкян)	15. „Нова” свали Милен Цветков от екран. Имаше някакви обяснения, сякаш дадени на пияна глава, колкото да разпалят слуховете и предположенията. Втори водещ си отива по подобен начин. (...) Проблемът е, че свалянето му се случва непосредствено след една реплика на Б.Б. в шоуто на Росен. Може да сте я забравили, затова да ви я припомня. Бойко започна по стар навик да се оплаква от медиите и рече: „Какъв медиен комфорт – сутрин ме започва Милен, вечер ме довършва Слави. (...) Нелепо беше обаче Нова тв броени дни след тази реплика да отстранява Милен“.	2010
	16. „Сега”, бр. 284, 7 декември 2010 г., с. 14; заглавие „Сутрешният блок на БНТ – с нови лица и по-дълъг ефир“	16. Въпреки слуховете, че Марин (б.а. – водещият Марин Маринов) си отива от сутрешния блок заради заяждане с премиера Бойко Борисов, от БНТ категорично отрекоха това...; У нас разчистването на неудобни за властта журналисти не е прецедент. Емблематичен пример за това е доброволното напускане на журналиста Иво Инджев от Би Ти Ви след изявления срещу президента Георги Първанов.	2010

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	17. „Труд“, 30 декември 2011 г., с. 5; заглавие „Зам.-министър Петкова: Спазих закона срещу журналистката“	17. Новоизбраният зам.-министър на правосъдието Деница Петкова в предишната си битност на съдия в окръжния съд в Бургас е участвала в разглеждането на дело за клевета срещу журналистката Катя Касабова. Касабова от в. „Компас“ и кореспондентът на в. „Сега“ Божидар Божков са осъдени за разследването си за злоупотреби при прием на деца в елитни гимназии в Бургас. Съдът в Страсбург, обаче, оневинява журналистите, критикува българските магистрати и осъжда българската държава да заплати обезщетение на двамата журналисти. Зад „доказаните професионални качества“ на Петкова като наказателен съдия застават вицепремиерът Цветанов и правосъдният министър Ковачева.	2011
	18. „24 часа“, бр. 1, 3 януари 2011 г., с. 12; „ГЕРБ мисли за закон за клеветата“	18. По повод тиражирано изказване на Красимир Велчев, председател на парламентарната група на ГЕРБ, че действащите текстове в НК относно обидата и клеветата не са достатъчни и трябва да се мисли за разширяването им, е публикувано и мнението на адвокат Йонко Грозев: „В НК много ясно са разписани съставите на обида и клевета. Механизмът работи“. Редакционният коментар по темата: „Защото, ако Темида е без превръзка на очите, лесно може да подгони свободата на словото вместо истинските клеветници. А всички сме свидетели колко неверни неща се чуват от устата на някои политици. Е, депутатите ще са над тази отговорност – в конституцията пише, че имат имунитет за изказаните от тях мнения.“	2011

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	19. „24 часа“, бр. 346, 20 декември 2011 г., с. 13; заглавие „Концентрация на държавни пари през една банка към медии изкривява публичния дебат“ (интервю на Мила Гешакова с икономиста Георги Ганев)	19. Много добре се знаят връзките на КТБ с различни медии в България – и печатни, и електронни. (...) Та откъм политикономия се виждат една съвсем ясна връзка и възможност чрез подобно поведение от страна на държавата да бъде регулирана медийната сфера, съответно публичният дебат, при това по не съвсем открит и прозрачен начин. (...) Но от гледна точка на връзката между политическа система и икономика такава концентрация на държавни пари през една банка към медии създава възможност за известно изкривяване на публичния дебат.	2011
	20. „24 часа“, бр. 181, 16 юли 2020 г., с. 14–15; заглавие „БНТ няма да позволи нито на Сидеров, нито на Иванов да диктува програмната ѝ политика“ (интервю на Паола Хюсеин с Емил Кошлуков)	20. (...) у нас много политици се изживяват като журналисти. Смятат, че могат да редят новините и да казват какви теми да се обсъждат. А много журналисти се изживяват като политици. Смятат, че понеже са на екрана и при тях идват важни гости и политици, те вече може да им дават съвети и да правят политика.	2020
	21. „24 часа“, бр. 190, 27 юли 2020 г., с. 17; заглавие „Долу ръцете от БНТ, когато става дума за журналистика!“ (интервю на Паола Хюсеин с Христина Христова)	21. Ако мълчим, ще кажат, че ни е страх, ако коментираме, ще решат, че се оправдаваме. Затова най-добре е с работата си да покажем, че цензура няма, казва журналистката.	2020
	22. „Сега“, 24 декември 2020 г.; заглавие „МВР за протестите: Битият бит! Забравете“	22. Няма наказани служители на МВР за побоя над журналиста Димитър Кенаров, Съдът отхвърли иска му, защото няма издадена заповед за задържането му.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
ЦЕНЗУРА/АВТОЦЕНЗУРА	1. „Труд“, бр. 13/16233, 16 януари 2000 г., с. 6; заглавие и подзаглавие: „И преди 10 ноември 1989 г. „Труд“ мъжки водеше битки“, „Най-сладкото е да разбуниш духовете, макар да си слагаш главата в торбата“ (интервю с Дамян Обрешков, дългогодишен главен редактор на в. „Труд“)	1. По повод цензурата преди 1989 г. и автоцензурата: „Работата обаче е там, че онова, което съм спрял, бледнее пред огромния критичен поток, който вървеше към страниците на „Труд“ с подписа на главния редактор. (...) Точно когато ръкописите бяха на бюрото ми (бел.: ръкописи на Георги Тамбуев от поредицата „Корупция, облечена във власт“), по телефона се обади човек от кабинета на Йордан Йотов, член на Политбюро и наблюдаващ идеологическото направление. Каза ми повелително да не пускам критиките на Тамбуев. Начаса сложих подписите си и още същата вечер дадох за печат първата от серията публикации... Ето ти, Георги, съгласуване с ЦК. (...) Бурята се разрази месеци по-късно... двамата бяхме извикани в Централната ревизионна комисия на БКП и започна едно продължително разследване. Държаха се с нас като с подсъдими. Състояха се две заседания от общо 10 часа, превърнали се в съд и присъда. Двамата бяхме уволнени, а Тамбуев бе и изключен от БКП“.	2000
	2. „Труд“, бр. 328, 2 декември 2000 г.; заглавие „Соколов ни забранява и да питаме“	2. Освен да бият журналисти като правосъдния министър, властниците явно са решили да запушат устата на пресата. А ние съвестно, честно и неприкрито искахме да разберем каква работа свърши г-н Йордан Соколов, ползвайки правителствения „Фалкон“... Очаквайте информация и коментари за това и за други безобразия.	2000

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	3. „Сега“, 4 януари 2001 г., с. 12; заглавие и подзаглавие: „БНТ пуска изрязаните куплети на НЛО, все пак“, „След като я хванаха по бели гащи, че цензурира, държавната телевизия, ще пробва да замаже гафа на 13 януари“	3. Бел.: Казусът е свързан с орязани песни от клип за новгодишната програма на „Клуб НЛО“, защото са „иронизиращи премиера Иван Костов и визовите успехи на външната министърка Надежда Михайлова“, според в. „Сега“. Пълният вариант на клипа ще бъде пуснат на 13 януари, в следващо предаване, твърди в интервю за вестника продуцентът Иван Попйорданов, който поема публично отговорността за наложената цензура.	2001
		Според в. „Сега“ „лично генералната директорка на БНТ Лиляна Попова е поискала от външната продукция да бъдат изрязани сатиричните строфи за министър-председателя и шенгенските унижения“.	
		В. „Сега“ цитира отговор пред в. „Труд“ на ръководен служител в БНТ: „А заместничката на Светла Петрова Невяна Ушева се тросна пред в. „Труд“ в последния ден на века, в който излизат вестници, така: „Не ви ли е неудобно да ми се обаждате с подобен въпрос?! Който плаща, той поръчва музиката. Не ви дължа обяснение. Когато „Труд“ започне да ни плаща за външни продукции, тогава ще обяснявам“.	
		Цензура в БНТ!, обявиха най-напред самите артисти от НЛО. „Това ми напомня на цензурата преди 10 ноември 1989 г. Вече бях забравил, че такива неща могат да се случат, че може да има такова поведение от страна на управляващите“, каза Велко Кънев.	

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Осведомени твърдят че шефката Попова е обяснила на продуцента на НЛО Иван Попйорданов, че ако текстовете не бъдат свалени, тя повече няма да може да лобира пред управляващите за предаването му и то може да бъде свалено от националния ефир.	
	4. „Сега“, бр. 5, 6–7 януари 2001 г., с. 10; заглавие и подзаглавие: „Властници тъпчат свободата на словото в Източна Европа“, „България и Румъния не търпят разкрития за корупция“	4. Вестник „Сега“ цитира статия на германския вестник „Бунд“: „В България и Румъния свободата на журналистическото слово не е нещо, което се разбира от само себе си. (...) Според автора Рудолф Грубер, цитиран от БТА, всички правителства в двете страни след 1989 г. смятат, че ролята на медиите е да служат на държавната власт. Закони от времето на комунистическия режим и параграфи като „обида на държавните органи“ затрудняват професионалното информиране за събитията. Журналисти, които ровят в корупционното благо на управляващите, все още ги грози опасността да попаднат за години зад решетките, констатира изданието“.	2001

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	5. „Сега”, бр. 5, 6–7 януари 2001 г., с. 12; заглавие и подзаглавие: „Сашо Диков: Вече прошка на никого”, „Никой журналист не задава нормални въпроси на Иван Костов, затова го показват като дебил. За да слугуваш добре, също се иска талант, твърди новият шеф на „Канал 3“ (интервю на Светослава Тадарькова)	5. Отдавна не се е усещал тоя страх. Всичко ми прилича на 1989 г., когато пипалата те сграбчват и – а нещо опиташ, прилагат ти всякакви схеми и начини, за да те унищожат. Помните ли онази история с въпроса на репортера от Дарик радио към Иван Костов? Същия ден „Дарик“ не отрони нито дума за случая. Говориха за това чак след като бяха коментирали вече във вестниците. Защото още не им беше подписан лицензът от Иван Костов...	2001
	6. „Труд”, бр. 3, 3 януари 2001 г., с. 15; заглавие „Коста Цонев: Който цензурира днес, да има много здраве“ (редакционна статия, в която се цитира мнението на творци и интелектуалци за орязан скеч на „Клуб НЛО“ от новогодишната програма на БНТ)	6. Навръх новото хилядолетие БНТ-п / правителствена/ скандално спря песен на сатиричното тв шоу НЛО за Иван Костов. От което се разбра, че вече дори на Нова година никой не може да си прави и безобидна шега с който и да е от управляващите.	2001

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
		Въобще не съм учуден – призна си Росен Петров от препатилите от цензура в БНТ екип на бившите „Хъшове“. – Докато бяхме в Българската национална телевизия, имахме постоянни спявки, на които ни се набиваше колко важна е партията, колко важен е генералният директор.	
		Навремето се сваляха поголовно неудобни парчета от програмите – помни Коста Цонев, една от редовните звезди в празничните ТВ издания. – Ако песен или скеч не се харесаха на някой псевдорежисьор или критик, сваляха ги и осакатяваха цели блокове. Затова по онова време гледахме хуморът да е в стил „сещай се, снахо“, и пак казвахме някои неща... но днес подобно поведение не може да се толерира. Който е спрял песни на НЛЮ, да има много здраве от еди-кой си...	
	7. „Труд“, бр. 181, 8 юли 2001 г., с. 6; заглавие „Кабеларките станаха медийни феодали“ (статия на проф. Хачо Бояджиев)	7. Законът за радио и телевизия е замислен, създаден и работи в полза на политическата сила, която има мнозинство в парламента. Първоначално в интерес на БСП. Когато ОДС дойдоха на власт, той беше псевдопреработен и употребяван в тяхна полза в периода 1998–2001 г.	2001
		НСРТ се състои от 5 членове, избрани от мнозинството, и 4-ма от квотата на президента. От това независима и регулаторна институция не става – органът е политически и дава възможност за медиен диктат.	
		Чрез НСРТ се назначават удобни за властта директори и управителни съвети. В същото време НСРТ няма права за програмен контрол върху радио- и телевизионните програми на лицензираните оператори.	

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	8. „Сега“, 4 януари 2001 г., с. 4; заглавие и подзаглавие: „Поемам вината – аз цензурирах предаването“, „Това е буря в чаша вода, твърди продуцентът на НЛО, който се прави на Матросов“ (интервю с продуцента Иван Попйорданов)	8. Кажете все пак кой точно от БНТ ви се обади?	2001
		Хайде да бъдем коректни, аз никога няма да ви попитам кой е пожелал да напишете определена статия. Ние вече пет години сме в националната телевизия – аз това не го наричам цензура.	
		(като отрича за упражнена цензура от ръководството на БНТ, потвърждава извършването на автоцензура)	
	9. „Сега“, 28 август – 3 септември.2020 г., с. 27–28; заглавие „Силвия Великова не мечтаела да работи в радио“	9. Няколко години по-късно ситуацията се повтори и самата аз бях уволнена по време на втората голяма криза в БНР – пак заради опити за политическа интервенция, разказва радиоведещата пред в. „Сега“. Бел.: визиращи събития в БНР от 2019 г.	2020

Българските медии и политици: взаимни влияния

ВИД НА ИЗРАЗЕНОТО ОТНОШЕНИЕ ИЛИ ВЪЗДЕЙСТВИЕ	ИЗДАНИЕ, ЗАГЛАВИЕ, АВТОР	ИЛЮСТРИРАЩ ЦИТАТ	ГОДИНА
	10. „Труд“, 9 декември 2021 г.; заглавие „Истината за войната срещу „Труд“ (статия на главния редактор Петьо Блъсков)	10. Политическа репресия срещу една медия е факт. (...) Машабът на електронната атака срещу сайта на „Труд“ далеч надхвърля финансовите и техническите възможности на наемници в киберпространството, а е по силите и възможностите единствено на специалните служби в държавата, според експерти по киберсигурност, които „Труд“ потърси за помощ. Това е положението, скъпи читатели на вашия любим вестник и сайт. Както виждате, става дума за опит на политическата и президентска власт за унищожаване на една медия в нейния хартиен и електронен вид. Да им кажа – няма да стане!	2021
	11. „Труд“, 8 декември 2021 г.; заглавие „Журналистът Ивелин Николов от тв „Скат“: Наивно е да вярвате, че атаките са заради наем“	11. От месеци сайтовете „Афера“, „ПИК“ и „Труд“ са подложени на хакерски атаки. Това го припомням на наивниците, вярващи, че днешното нахлуване в редакцията на „Труд“ е заради някакви наеми, които според Блъсков са издължени. Единственото общо между трите сайта, които изброих, е, че са остро опозиционни на едноличната власт. Друго общо нямат. Дори са воювали помежду си част от тях.	2021
	12. „Труд“, 8 декември 2021 г., с. 12; заглавие „Палачите на нашите вестници и вестникари“, рубрика „Легенди и истини в българската история. Министър на културата облече тогата на мракобесието“ (автор Росен Тахов)	12. Ако имаше гробище на българските вестници, на него щеше да стърчи гора от паметници. И между тях да се разхождат палачите на новинарските издания. Те са с различен профил, в компанията липсваше само министър на културата. Велислав Минеков изпълни тази празнина. Облече тогата на мракобесието и се нахвърли върху най-дълголетния вестник. Дядо ми беше абонат на „Труд“.	2021

6. Обобщение и изводи

Представените примери водят до няколко основни извода. На първо място може да бъде изведено твърдението, че най-четената преса в страната посреща последното десетилетие на тоталитарния режим с вярънност към ръководната роля на партията и държавните институции, говори на читателите с езика на властта, хиперболизира успехите на управлението. Така медиите и професионалният им съюз потвърждават изпълнението на специфичните функции, възложени им от държавните институции. По отношение на читателската аудитория пресата изпълнява задачата на пропагандатор. Създава впечатлението, че повече държи посланията ѝ да бъдат забелязани и оценени от властта.

Началото на 90-те години на XX век разкрива нов журналистически почерк, който обобщава, синтезира и предава редакционната оценка за настроята в залата на парламента и отзвук откън. Вестниците портретират политиците. Нещо повече, критикуват висшата управленска класа от позицията на фактор, който черпи значимост от доверието на своята аудитория.

Журналистите неизменно предупреждават всеки нов състав на законодателната и изпълнителната власт, че опитите да се задушана свободата на словото са вече доказана грешка. Политическата класа реагира противоречиво. Някои публични фигури видимо осъзнават, че когато персоналният и партийният имидж се изграждат с познания и пълноценна комуникация, медиите могат да бъдат добронамерен коректив и съюзник. Други високопоставени фигури с изявяването на непоносимост към репортерски въпроси издават лична или партийна управленска несъстоятелност.

Влиянието на политическия дискурс върху медийния не е единствено езиково или тематично. В изследването са отчетени и сериозни индикации за нерегламентирани и по тази причина прикривани негативни влияния към медийния дискурс. Те са свързани с фаворизиране или с натиск върху медии и журналисти. За този вид зависимост указват изследваните в четвърта глава медийни разкази за заявени или за успешни външни интервенции, които имат политически и административен характер.

В четвърта глава се откриват медийни свидетелства и за специфично влияние, което медиите оказват върху политическия дискурс,

като то е основно в посока въздействие върху някои управленски решения. Това разкрива проследяването на развитието по конкретни казуси, в които след оспорване на политически намерения или действия посредством публикувани медийни критики се стига до отказ от неприемливата управленска идея, включително до отмяна на партийно съгласувани политически решения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Медийният и политическият дискурс, изследвани на тематично и езиково равнище, са обвързани с взаимни влияния и този двупосочен процес довежда до трансформации в политическата комуникация и в медийния речник.

В политическата сфера определени периоди се свързват с конкретни думи, изрази и послания, които дават знак за тематичните и лексикалните предпочитания на парламентарно представения елит, за неговите възгледи и идеи, политически намерения и капацитет. След популяризирането на възродени с ново значение или новоизобретени политически словоформи посредством интензивното им медийно цитиране в журналистическия език от тоталитарния период те се установяват безкритично поради обективно доминиращата роля на политическия дискурс.

С началото на демократичния преход в езика на националната преса започват да навлизат онези образци от политическата лексика, които отговарят на редакционните критерии за информативност, атрактивност, лаконичност и широка приложимост в зависимост от контекста. Закрепването в медийния речник удължава живота на „модерните“ думи, като най-експресивните продължават да носят символиката от политическия си генезис, но същевременно ситуационното им значение е надскочено и те участват в изграждането на по-разнообразни сюжети и послания.

Медийното влияние върху развитието на политическата комуникация, тематично и езиково, се изразява в целенасочена имитация на основните белези на таблоидните издания. Политическият дискурс все повече експлоатира сензацийта и повърхностните обяснения за събитията като основни средства за бързо привличане на най-широка аудитория, въпреки че при масовата българска преса първоначалното ѝ залитане към крайна сензационност и булевардност е значително

овладяно и таблоидизирането ѝ търси баланса между експлоатирането на атрактивността и придържането към интерпретативната стойност. Увлечени поради видими идейни дефицити от бързото преобразуване на ефектите от настъпателната реторика в повишено електорално внимание, политиците залагат на популистките послания и на враждебните квалификации спрямо идейния опонент, когото третират като личен враг. **Критикуването чрез осмиване или злепоставяне се превръща в способ за развлечение и словесно разобличаване, в заместител на отсъстващата идейна платформа и експертна визия за развитие. Депутатите по изключение възразяват на агресивния тон и враждебната реч, но често ги експлоатират в рамките на парламентарния дебат. Политическият елит страни от етичните жестове на извинението и поемането на морална отговорност.**

Предвид високия социален статус, властовия ресурс и популярността, които имат, упражняващите делегирана суверенна власт не само възпроизвеждат или продуцират език на омразата, но и съдействат за неговото популяризиране, приемане и социално утвърждаване. Културно-поведенческата и речевата категория, обозначававана като политическата коректност и възприемана като компонент на политическата култура, не е сред представителните съвременни характеристики на езика и тона в парламентарната зала.

Медийната сфера е понасяла заслужени критики и последици поради непремерени изяви на сензационност и булевардизиране. Но колкото и голяма аудитория да е останала разочарована от журналистиката като резултат от езиково, стилово и етично пропадане, социалният ефект е несравним със ситуацията на масово недоверие към политическата класа.

Оптимистичният поглед дава възможност за прогноза, че политическият дискурс и в следваща своя трансформация ще последва медийния и ще преодолее крайното таблоидно пристрастяване. Изразеният оптимизъм черпи увереност от наблюденията на авторитетни изследователи, че при пресата отгласването от булевардното е повече следствие от пазарната принуда на читателските изисквания, отколкото проекция на собствен етичен императив. Винаги е уместно припомнянето, че публичният имидж и престиж, както и политическият рейтинг са производни на понятието „обществено мнение“.

По-задълбоченото осмисляне на причините за популярността и пазарния успех на таблоидната концепция би помогнало и в политическата комуникация да бъдат приложени работещите похвати за „улавяне“ на аудиторията. Те съдържат и сериозен, но неуверено или немело експлоатиран от публичните фигури потенциал. Помагат да бъде заявено новаторство чрез отличителен нов стил, който оспорва установени правила и стереотипи. Могат да детайлизират теми, неудобни за статуквото и публично премълчавани. Като концепция и социокултурен феномен таблоидът разкрива също успешното приложение на възможностите да осигури лаконичен и едновременно емоционален изказ, да стимулира идейната, езиковата енергия и ефективността на комуникационния процес. От друга страна, привличането на масовата аудитория в среда на силно съперничество за вниманието ѝ следва да бъде комуникационна задача, без да е крайната цел на политическия проект и на политическия лидер, стига да залага на дългосрочното, а не на епизодичното присъствие. Дори най-впечатляващата презентация не е в състояние да замени съдържателната стойност на идеята.

При обществени сътресения и кризи настъпват промени в общественото мнение и в речевото поведение. Променя се и езикът. Два от изследваните периода са белязани от сериозни политически трансформации и социално напрежение. В началото на 90-те години на XX век се променя устройството на държавата, тридесет години по-късно масови протести съпътстват финала на управление, продължило повече от десетилетие. Въпреки обусловените от историческата дистанция разлики в периодите състоянието на криза е отправната точка, която позволява съпоставяне на езиковото поведение и послания на политиките. В началото на прехода разделителната линия между управляващи и опозиция е маркирана ясно чрез използваната лексикална опозиция тоталитаризъм–демокрация. Новите лидери на демократичните промени и наследниците на т.нар. статукво са в идеологически конфликт, делят ги ценностни различия. И най-острите парламентарни словесни схватки обаче не допускат езика на омразата да завземе пленарната зала независимо от цялостния контекст на радикални противопоставяния в разделеното идеологически и изживяващо остра икономическа криза общество.

Различен е подходът, с който политиките от двата кризисни периода определят тематичните приоритети в своята дейност, с които ре-

ално задават дневния ред на цялата държава. Политиците на промяната (през 2021 г.) копират не само лексикалните и стилистичните белези на крайния таблоид, те заемат и подхода на тематичното пренареждане и negliжиране на интерпретативната стойност за сметка на повърхностните популистки послания. Като показателен може да бъде посочен следният не единствен, но ярко илюстративен пример, свързан с разбирането за институционалност, правов ред и политическа отговорност:

През 1991 г. ВНС приема новата конституция, скрепява фундамента на държавността с поглед към демократичното развитие и бъдещето на страната. През 2020 и през 2021 г. темата за основополагащата роля на конституцията попада в различен проблемен контекст, но и в двата случая той е създаден от съответната управляваща политическата сила. Докато през 2020 г. се стига до неумел и злополучен опит на изпълнителната власт – чрез парламентарното мнозинство – за редакции на Основния закон, то през 2021 г. на сериозно изпитание е подложено не съдържанието, а фундаменталното значение на конституцията (със свое решение по дело № 18 от 2021 г. състав на Конституционния съд установява противоконституционност на указа на президента на републиката за назначаване на служебно правителство в частта, с която за министър на икономиката е назначен Кирил Петков). В съпътстващият казуса няколкомесечен политически и обществен дебат сензационната, драматичната история на персонажа подменя две съществени теми – за реформа на устройствения закон на държавата и за последиците от закононарушенията. Всички поредни парламентарни състави на прехода поддържат темата за конституционни реформи в дневния си ред, но политическото ѝ обезценяване настъпва с изместването на фокуса от институционалността и държавността към драматизациите на лични истории.

Най-сериозният обществено-политически обрат от началото на прехода е преломно време и за журналистиката. Променят се нейната система, структура и управление. За медиите и в частност за пресата става не само законово възможно, но и икономически неизбежно по спешност да напуснат идеологическата и езикова територия на разпадналата се и официално обявена за антидемократична система. Новите собственици и цели преобразяват страниците на вестниците. Редакциите (с изключение на официалните партийни издания) вече

изпълняват собствена политика, отправят съвети и критики към властта, изявяват правото да са неин коректив, поемат ролята на изразител на общественото мнение и защитник на обществения интерес.

За 30-годишния посттоталитарен период преобразяването на пресата е видимо по редица показатели, сред които са качествено новите ѝ графичен и езиков стил, тематично препоръчените приоритети и изградените отличителни характеристики на изданията. Настъпва динамизиране в съдържанието и лексиката, с която пред читателите са представени важните за тях решения на властта.

Посттоталитарните медии се заявяват като четвъртата, невъзложена официално, но реално упражнявана власт в държавата. На първите страници на националните ежедневници вече не е проектиран духът на скованите парламентарни изказвания и доклади, защото пресата предлага свой прочит и оценка за водещите политически събития, решения, личности. Журналистите възразяват открито на редица опити за пряка цензура, за ограничения или контрол върху работата им. Реагират срещу заплахи, от позицията на опитен наблюдател предупреждават политическото представителство за изкушенията и капаните на върха на управлението.

За две десетилетия се променят статутът на журналистиката и нейното самочувствие. То градира, като от апологетиката към режима на 80-те години, през разграничаването от държавната опека през 90-те посреща новото хилядолетие с изявено самосъзнание за реален коректив на властта. Медиите започват да критикуват висшата управленска класа със самочувствието на фактор, който черпи значимост от доверието на своята читателска аудитория.

Постепенно, до началото на 2001 г., претенцията за независима от властта редакционна политика се е превърнала в елемент от образа на политически необвързаната преса. За частните медии най-здравословно икономически се оказва умението да балансират и да жонглират между полезното сътрудничество с управляващите, към които по дефиниция следва да са обективно критични, и доверието на читателската аудитория.

В сериозно препятствие пред ограничаването и спирането на чувствителна и критична за властта информация, наред с установеното демократично законодателство, се превръщат все по-голямото разнообразие от информационни източници и възможностите на

глобалната мрежа. Логично е на тази база да възникне очакването, че десетилетия след началото на прехода медийната среда се е отърсила не само формално, но и реално от всяка възможност за заглушаване на свободното слово. Въпросът е, че общественото-политическите процеси и общата комуникационна екосистема неминуемо влияят върху медийната – не само по отношение на демократизирането, но и в посока на приспособяване към новите пазарни механизми и преследване на финансов и репутационен успех в силно конкурентна обстановка. Тези обстоятелства в голяма степен биха обяснили, без да оправдават, как идеологията на цензурирането успява да съжителства с етикета на демократичните ценности – свободата на словото. **Финансова зависимост от издатели и рекламодатели, стремеж за достъп до ресурси, управлявани от централната или местната власт, заедно с прикривани пред аудиторията политически и корпоративни обвързаности биха провокирали и вероятно са формирали неведнъж неофициална редакционна политика, която абсорбира външен натиск и упражнява автоцензурата като застраховка за пазарно оцеляване при по-благоприятни условия.**

С обратите в политическия дискурс се променят основни тенденции във взаимоотношенията между управляващите и медиите. Наред със законодателните гаранции за свободата на изразяване в основен щит на журналистите срещу натиск, ограничения и репресии се превръща публичната им реакция срещу недемократични технологии за потискане или сплашване.

Пресата се заявява като независим и значим комуникационен фактор с незаобиколима позиция, благодарение на която може да партнира доброволно или да критикува настъпателно политическата класа и държавните институции. Именно на повишената свобода и критичност в медийния дискурс се дължи нарасналият брой публикации за проблеми с властимащите, включително ретроспективните разкази за ограниченията и репресиите на авторитарния режим. Цензурата напомня за себе си и в изминалите десетилетия след официалната раздяла на страната с тоталитаризма. Чертите ѝ прозират през някои признания за автоцензура или през зле скроена медийна регулация. Достатъчно примери, включително от последните изследвани години, илюстрират опасното родство, в което биха могли да се свържат законодателните инструменти, административният контрол и

откровеният политически натиск. При защитата на свободното слово демократичното законодателно устройство е важното първо условие. Но само поставя началото на обществен процес, в който атракционните ефекти или дълбинни дефицити на персоналното присъствие не би следвало с все по-голяма лекота да надделяват над публичния интерес.

Библиография

- Азбука на журналистиката (под редакцията на Клаудия Мааст). София: Медийна програма „Югоизточна Европа“ на фондация „Конрад Аденауер“, 2022.
- Александрова, Д. Метаморфози на реториката на XX век. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.
- Александрова, Д. (съст. и ред.). Слово и демокрация. София: Човештина, 1998.
- Александрова, Д. (съст. и ред.). Христоматия по реторика, Ч. I. София: Полимона, 1997.
- Алфандари, Е. Медиите и властта. София, 2000.
- Андреева, Д. Рицари на „малката правда“. В търсене на разследващата журналистика преди Десети ноември 1989 г.; Newmedia21, 2015.
- Аренд, Х. Тоталитаризмът. София: Панорама, 1993.
- Арент, Х. Насилие и политика. София: Критика и хуманизъм, 2007.
- Баева, И. Примери за цензура в Източна Европа и в България при социализма, а и след него. – В: Журналистика, ценности, свят. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2022.
- Барт, Р. Лингвистика на дискурса. София, 1991.
- Благодеева, Д. Неологизмите в съвременния български език. – В: LiterNet, 24 февруари 2007 г., № 2 (87). Достъпно на <https://litternet.bg>
- Борисова, Е. Система на медийните жанрове. Шумен, 2013. Достъпно на <file:///C:/Users/vivacom/Downloads/smj-e-borisova.pdf>
- Брезински, С. Български синтаксис. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2000.
- Брезински, С. Езикова култура. София: Наука и изкуство, 1969.
- Брезински, С. Журналистическа стилистика. София: Наука и изкуство, 1976.
- Василев, С. Лидерство и медии. София: Сивас, , 2018, с. 237–241; 244–245.
- Ватова, И. От тоталитаризъм към плурализъм в общественото пространство. – В: Журналистиката в тоталитарното и посттоталитарното общество. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995.
- Виденов, М. Българската езикова политика. София: Захарий Стоянов, 2015.
- Виденов, М. Езиковата култура на българина. София: Анубис, 1995.
- Виденов, М. Езиковедски щрихи и етюди. София: Знак '94, 2103.

- Виденев, М. Езикът и общественото мнение. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999, с. 112, 149.
- Виденев, М. Из моя езиковедски бележник. София: Захарий Стоянов, 2016, с. 16.
- Виденев, М. Норма и реч. София: Народна просвета, 1986.
- Виденев, М. Увод в социолингвистиката. София: Делфи, 2000.
- Вълканова, В. Графичен дизайн. Нови оформителски концепции на всекидневника. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007, с. 98, 115.
- Вълканова, В. Дизайн на вестника. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Вълканова, В. Дизайн на книгата. Комуникативни и композиционни парадигми на традиционните и модерните типографски стилове. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.
- Вълканова, В. Медиен дизайн. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.
- Даскалов, Р. Избрани статии и речи. София: Земеделско съюзно издателство „Ал. Стамболийски“, 1947, с. 15.
- Даскалова, Н. Новинарската стойност на политическите субекти. – В: Лозанов, Г., О. Спасов (съст.). Медиите и политиката. София, 2011, с. 219.
- Даскалова, Н. Таблоидното тяло. – В: Семинар_bg, 10 декември 2010 г. Достъпно на www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy4-tabloidnata-kultura/item/288-таблоидното-тяло.html
- Дееничина, М. Между фанфарите и заклинанията. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Дееничина М. Репресивната функция на медиите в тоталитарното общество през случая „Една жена на 33“. – В: Българската журналистика – 160 години: минало, настояще, перспективи“. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006.
- Делийски, С. Символният смисъл в политическата комуникация. Концептуалните метафори във всекидневния политически дискурс във Facebook и Дерманци. София, 2020.
- Диманов, И. Медийният хумор и „лечебната“ сила на цензурата. – В: Медии и обществени комуникации, 2022, бр. 50. Достъпно на <https://media-journal.info/?p=item&aid=440>
- Друмева, Е. Конституционно право. София: Анубис, 1995, с. 535.
- Етичен кодекс на българските медии. Достъпно на: <http://mediaethics-bg.org>
- Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на пресата в България. Бургас, 2013, с. 865-866, Достъпно на <https://www.bfu.bg/upload/izdania-BSU/proekt-monografia/Zakl.pdf>

- Ефремов, Е. Журналистическото редактиране. Велико Търново: Фабер, 2017, с. 90–91.
- Ефремов, Е. Правни аспекти на журналистическото редактиране. Велико Търново: Фабер, 2019, с. 28–33.
- Ефтимова, А. Двойственият език в медиите. София: Просвета, 2016, с. 184–185, 193.
- Ефтимова, А. Езикът на протеста (вербални и невербални технологии). – В: Newmedia21.eu. Медиите на 21 век: Онлайн издание за изследвания, анализи, критика, 5 януари 2014 г. Достъпно на <http://www.newmedia21.eu/analizi/ezikat-na-protesta-verbalni-i-neverbalni-tehnologii/>
- Ефтимова, А. Медиен език и стил: теория и съвременни практики. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.
- Ефтимова, А. Основите политически стилове днес са три. – В: Любословие, 27 февруари 2014 г. Достъпно на: <https://luboslovie.bg/2014/02/27/%do%b4%do%be%di%86->
- Ефтимова, А. Регистри в журналистическия дискурс. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018.
- Журналистика на полуфабрикатите. – В: Информационен портал „Дойче веле“, 28 декември 2012 г. Достъпно на <https://www.dw.com/bg/журналистика-на-полуфабрикатите/a-16483724>
- Знеполски, И. Новата преса и преходът. София, 1997, с. 76.
- Иванова, И. Езиковата мода в онлайн медиите: наблюдения върху някои комуникативни практики. – В: Медии и език, 18 юли 2021 г., № 10. Достъпно на <http://medialinguistics.com/>
- Каранфилов, Е. Психологически основи на езиковия шаблон в литературата. – В: Литературна мисъл, 1958, кн. 13.
- Кирова, Л. Оварваряването на езика – фактори и перспективи. – В: LiterNet, 30 май 2010 г., № 5 (126); <https://litenet.bg>
- Конституция на Република България, 1991, чл. 39, ал. 1, чл. 40, ал. 1, чл. 41, ал. 1.
- Куцева, Г. Новите реалности: „медиатизиране“ на политиката или „политизиране“ на медийното съдържание. – В: Лозанов, Г., О. Спасов (съст.). Медиите и политиката. София, 2011, с. 195.
- Лазарова, М. Релацията ценности–колоквиализация на вестникарския език (доклад от международна конференция „Студентско научно творчество“). Бургас: БСУ, 2010, с. 36.
- Липман, У. Обществено мнение. Ню Йорк, 1922.
- Лозанов, Г., Л. Дянова, О. Спасов (съст.). Медии и преход. София, 2000.
- Лукова, К. Литература и медии. Бургас: Libra Scorp, 2014.
- Лукова, К. Таблоидизация и таблоиди. Етноспсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на пресата в България. Бургас: изд. на БСУ, 2013.

- Достъпно на http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/442/1/BFU_MK_2013_Lukova.pdf
- Любенов, М. Партии, идентичност, популизъм. – В: Портал Култура, 17 март 2017 г. Достъпно на <https://kultura.bg/web/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8-%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8A%D0%BC/>
- Любенов, М. Партийна система без системност. – В: Политически изследвания, 2010, бр. 1, София.
- Любенов, М. Фабриката за илюзии – 20 години по-късно. – В: Дневник, 9 февруари 2017 г. Достъпно на https://www.dnevnik.bg/analizi/2017/02/09/2912897_fabrikata_za_iljuzii_-_20_godini_po-kusno/
- Мавродиева, И. Политическата реторика в България: от митингите до онлайн социалните мрежи (1989–2012). София: Парадигма, 2012.
- Малецке, Г. Психология на масовата комуникация. София: Хъски, 1994, с. 183.
- Маршъл, Д. Власт и известност: Звездите в съвременната култура. София: ЛИК, 2003.
- Монова, Т. Думите, които разделят. Политическият дискурс в печата. София: Парадокс, 2000, с. 224.
- Монова, Т. Новият журнализъм на Прехода. София: Парадокс, 2012, с. 50–55.
- Монова, Т. Предефиниране на социалните роли: медийни герои и сюжети на прехода. – В: Лозанов, Г., О. Спасов (съст.). Медията и политиката. София, 2011.
- Монова, Т. Пресата през януари: таблоидизацията е завършена, политическите послания – безопасни (Анализ, базиран на данните от агенция „Маркет Линкс“, януари 2009). – В: фондация „Медийна демокрация“, 1 март 2009 г. Достъпно на <http://www.fmd.bg/?p=978>
- Найденев, Д. Пресжурналистика. София, 1995, с. 109–110.
- Николова, Р. Конституционноправни аспекти на свободата в медийната дейност. Достъпно на <file:///C:/Users/vivacom/Documents/%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%9C%D0%9A%D0%98%20%D0%97%D0%90%20%D0%A4%D0%91/law-journal-2010-1.pdf>
- Огнянова, Н. Медийна политика и право на ЕС. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.
- Огнянова, Н. Отговорната журналистика. – В: Журналистика, ценности, свят. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2022.
- Петров, М. Журналистическите сатурналии. Професионални ролеви модели, информационни ценности и семиотични парадокси в тоталитарно-

- то и посттоталитарното общество. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995, с. 94.
- Попова, В. Лингвистика на контакта: между ритуала и модата. – В: Отговорността пред езика, кн. 2. Шумен: Шуменски университет, 2009, с. 141–142.
- Попова, М. От журналистика за потребителя към журналистика на потребителя. / В: Медиите на 21 век, 19 януари 2019 г. Достъпно на <https://www.newmedia21.eu/analizi/ot-zhurnalistika-za-potrebitelya-kam-zhurnalistika-na-potrebitelya/>
- Попова, М. Уроци по лидерство: някои аспекти. София: За буквите – О писменехъ, 2016, с. 15.
- Пушкарова, И. Привилегиите в тоталитарната държава, 2010. Достъпно на <https://obuch.info/privilegiite-v-totalitarnata-drjava.html>
- Райчева, Л. Свободата на медиите vs. свободата на словото? – В: Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на езика на медиите в България. Бургас, 2013, с. 115.
- Рьол, Х. Властта на новините. София, 1997.
- Серезлиев, С. Политическият брандинг с рекламен акцент?, – В: Медиите и обществени комуникации, март 2010 г., бр. 5. Достъпно на <https://media-journal.info/?p=item&aid=97>
- Симеонова, Л. Българските вестници между агонията и ренесанса – нагласи, навици и очаквания на аудиторията. – В: Медиите и език (електронно списание за научни изследвания по медиен език) [онлайн], 15 октомври 2021 г. Достъпно на <http://medialinguistics.com/2021/10/15/newspapers-between-agony-and-renaissance/>
- Сотирова, Д. Отношенията между телевизиите и властта в държавите от Западните Балкани. – В: Журналистика, ценности, свят. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2022.
- Спасов, О. Преходът и медиите. Политики на репрезентация. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2000.
- Стойков, Л. Политеймът: постмодерен феномен в политическата комуникация. – В: Медиите и обществени комуникации, 2021, бр. 49. Достъпно на <https://media-journal.info/?p=item&aid=438>
- Стойков, Л. Политикът като звезда и знаменитост. – В: Newmedia21, 7 юни 2013 г.
- Стойков, Л. Политическият имидж: величие и падение. – В: Медиите и обществени комуникации.. София: УНСС; Алма комуникация, 2022. Достъпно на <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=445>
- Стойков, Л. Публична комуникация и медиаморфози. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023.

- Стойков, Л. Опровержението във връзките с обществеността. – В: Медии и обществени комуникации, април 2016 г., бр. 27. Достъпно на <https://media-journal.info/index.php?p=item&aid=302>
- Стоянов, Кр. Обществените промени (1989–1996) и вестникарският език. София, 1999.
- Христов, Ч. Институционализиране на пропагандата. Етапи. Пропаганден модел – В: Newmedia21.eu. Медиите на 21 век (онлайн издание за изследвания, анализи, критика), 2 септември 2013 г. Достъпно на <https://www.newmedia21.eu/analizi/institutsionalizirane-na-propagandata-etapi-propaganden-model/>
- Цанкова, С. Концентрацията и неясната собственост на медиите – рискови фактори за развитието на българския медиен пазар. – В: Медии и обществени комуникации, октомври 2021 г., бр. 49. Достъпно на <https://media-journal.info/index.php?p=item&aid=435>
- Цветкова, М. Всяка комуникация е и манипулация. – В: Медии и обществени комуникации, 2009, бр. 3. Достъпно на <https://media-journal.info/?p=item&aid=68>
- Чоролеева, М. „Езикова мода“ и процесите на развитие и обогатяване на лексиката. – В: Многообразие в единството, 2010, № 1, с. 26–30. Достъпно на <http://tksi.org/SUB/papers/1-1/1-1-3.pdf>
- Янков, Р. Иконите на „24 часа“, 18 април 2011 г. Достъпно на <https://www.24chasa.bg/Article/860272>
- The Guardian става таблоид. – В: OFFNews, 14 юни 2017 г. Достъпно на <https://offnews.bg/medii/the-guardian-stava-tabloid-658127.html>
- Almond, S. The Age Of Politainment: How Celebrity Has Devoured Our Civic Culture. WBUR, November 12, 2015. Available at: <https://www.wbur.org/cognoscenti/2015/11/12/donald-trump-snl-ratings-steve-almond>
- Corner, J. & D. Pels. Media and the restyling of politics: Consumerism, celebrity and cynicism. London, 2003.
- Deuze, M. Media, Popular journalism and professional ideology: tabloid reporters and editors speak out. – In: Culture & Society, 2005; 27; 861, Available at https://www.researchgate.net/publication/255069556_Popular_journalism_and_professional_ideology_Tabloid_reporters_and_editors_speak_out
- Hughes, G. A History of the Tabloid. Historic-newspapers. Available online at: <https://www.historic-newspapers.co.uk/blog/tabloid-history/>. Last Updated on 14th December 2021.
- Kleiser, G. Preface To Seventh Edition. How to speak in public (eleventh edition). New York and London, Funk & Wagnalls Company, 1916.

- Popović, V., P. Popović. The twenty-first century, the reign of tabloid journalism, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 163 (2014) 12–18, ScienceDirect. Available online at: www.sciencedirect.com/
- Van Dijk, T. Discourse and Manipulation. – In: *Discourse & Society*, Vol. 17(2), 2006; <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- Van Dijk, T. Ideology and Discourse Analysis. – In: *Journal of Political Ideology. Special Issue: Special Anniversary Issue& The Meaning of Ideology: Cross-Disciplinary Perspectives*, Vol. 11, 2006, pp. 115–140; <https://doi.org/10.1080/13569310600687908>
- Young, E. *Looking Behind the Censorship*. Fifth Impression, April 1939.

Изследвани текстове

Стенограми от заседания на:

- 33-ото народно събрание, София, 24 юни 1980 г.
- 33-ото народно събрание, София, 25 юни 1980 г.
- 33-ото народно събрание, София, 28 октомври 1980 г.
- 33-ото народно събрание, София, 29 октомври 1980 г.
- 33-ото народно събрание, София, 16 декември 1980 г.
- 33-ото. Народно събрание, София, 17 декември 1980 г.
- 33-ото народно събрание, София, 18 декември 1980 г.
- 34-ото народно събрание, София, 16 юни 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 17 юни 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 7 юли 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 20 октомври 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 10 декември 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 11 декември 1981 г.
- 34-ото народно събрание, София, 12 декември 1981 г.
- 7-ото велико народно събрание, Велико Търново, 10 юли 1990 г.
- 7-ото велико народно събрание, София, 17 юли 1990 г.
- 7-ото велико народно събрание, София, 1 октомври 1991 г.
- 7-ото велико народно събрание, София, 2 октомври 1991 г.
- 36-ото народно събрание, София, 8 ноември 1991 г.
- 38-ото народно събрание, София, 12 януари 2000 г.
- 38-ото народно събрание, София, 14 януари 2000 г.
- 38-ото народно събрание, София, 28 януари 2000 г.
- 38-ото народно събрание, София, 1 декември 2000 г.
- 38-ото народно събрание, София, 19 декември 2000 г.

38-ото народно събрание, София, 21 декември 2000 г.
38-ото народно събрание, София, 11 януари 2001 г.
38-ото народно събрание, София, 31 януари 2001 г.
41-вото народно събрание, София, 13 януари 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 29 януари 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 26 февруари 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 1 декември 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 2 декември 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 22 декември 2010 г.
41-вото народно събрание, София, 12 януари 2011 г.
41-вото народно събрание, София, 14 януари 2011 г.
41-вото народно събрание, София, 16 декември 2011 г.
44-ото народно събрание, София, 15 януари 2020
44-ото народно събрание, София, 10 юли 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 15 юли 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 2 септември 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 1 октомври 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 27 ноември 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 3 декември 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 18 декември 2020 г.
44-ото народно събрание, София, 13 януари 2021 г.
44-ото народно събрание, София, 14 януари 2021 г.
44-ото народно събрание, София, 3 февруари 2021 г.
44-ото народно събрание, София, 11 февруари 2021 г.
44-ото народно събрание, София, 17 февруари 2021
44-ото народно събрание, София, 5 март 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 15 април 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 16 април 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 21 април 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 23 април 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 29 април 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 5 май 2021 г.
45-ото народно събрание, София, 7 май 2021 г.
46-ото народно събрание, София, 21 юли 2021 г.
46-ото народно събрание, София, 22 юли 2021 г.
46-ото народно събрание, София, 1 септември 2021 г.
47-ото народно събрание, София, 3 декември 2021 г.
47-ото народно събрание, София, 15 декември 2021 г.

Медийни публикации (в хронологичен ред)

Действена социалистическа демокрация. – В: Работническо дело, бр. 127, 25 юни 1980 г., с. 1–2.

Тринадесета сесия на Седмото Народно събрание. – В: Труд, бр. 127, 25 юни 1980 г., с. 1.

Програма за благоденствие и възход. – В: Работническо дело, бр. 352, 17 декември 1980 г., с. 1.

Действена опора на социалистическата журналистика, Трето национално съвещание на дописниците (заглавие и подзаглавие). – В: Работническо дело, бр. 353, 18 декември 1980 г., с. 1.

Пленум на Централния комитет на Българската комунистическа партия, Първа сесия на Осмото народно събрание (заглавие и подзаглавие). – В: Работническо дело, бр. 168, 17 юни 1981 г., с. 1.

Първа сесия на Осмото Народно събрание. – В: Земеделско знаме, 17 юни 1981 г., с. 1–2.

В името на мира, в името на народното добруване. – В: Труд, бр. 142, 18 юни 1981 г., с. 1.

Първа сесия на Осмото народно събрание. – В: Труд, бр. 141, 17 юни 1981 г., с. 1.

Върхът, от който гледаме бъдещето. – В: Земеделско знаме, 21 октомври 1981 г., с. 1–2, 3.

Такъв народ е бил и ще пребъде!. – В: Работническо дело, бр. 294, 21 октомври 1981 г., с. 1, 4, 5, 6.

Под знамето на партията, със словото на партията, „Шести конгрес на Съюза на българските журналисти“. – В: Работническо дело, бр. 304, 31 октомври 1981 г., с. 1, 3.

По избрания път – с ясно очертана, реално изпълнима програма. – В: Земеделско знаме, бр. 289, 11 декември 1981 г., с. 1.

Да бъдем преди всичко българофили! (подзаглавие „Велико Търново отдаде своята ласка и признателност на депутати, гости, общественици и журналисти“). – В: Земеделско знаме, бр. 144, 11 юли 1990 г., с. 1.

Парламентът иска да влезе в историята. – В: Труд, бр. 127, 11 юли 1990 г., с. 1, 3.

Без работна формула за съгласие, „Лидерите на политическите „подфракции“ си казаха словата. Дневният ред е все още в неизвестност. В първия делови ден едно постижение – избран е за председател на парламента Николай Тодоров“ (заглавие и подзаглавие). – В: Труд, бр. 128, 18 юли 1990 г., с. 1.

Парламентарна недостатъчност. – В: Труд, бр. 128, 18 юли 1990 г., с. 1.

Ще изградим ли законодателен храм на Отечеството? (подзаглавия: „Много надежди и много думи – това ли е атестат за демокрация?“, „Ще бъде ли очертан

- диаметърът на обкръжението на Т. Живков?“). – В: Земеделско знаме, бр. 149, 18 юли 1990 г., с. 1, 3.
- Двойни пенсии си гласуваха депутатите. – В: 24 часа, бр. 144, 3 октомври 1991 г., с. 1.
- Един депутатски мандат – равен на 10 години в забоя?. – В: Труд, бр. 190, 3 октомври 1991 г., с. 2.
- Здравейте, депутати, Парламентът поздравя уволнените министри, Бакърджиев отрича да става зам.-шеф на синята ПГ (заглавие, надзаглавие и подзаглавие). – В: 24 часа, бр. 10, 13 януари 2000 г., с. 3.
- Президентското вето да бие през пръстите. – В: Труд, бр. 10/16230, 13 януари 2000 г., с. 10.
- Махнаха затвора за журналисти (подзаглавие „Ако виновните нямат пари за глоби, минават метър“). – В: 24 часа, бр. 10, 13 януари 2000 г., с. 3.
- И преди 10 ноември 1989 г. „Труд“ мъжки водеше битки (подзаглавие „Най-сладото е да разбуняш духовете, макар да си слагаш главата в торбата“). – В: Труд, бр. 13/16233, 16 януари 2000 г., с. 6.
- Соколов скача против вето на президента (подзаглавие „Журналистите да се въздържат, съветва парламентарният бос“). – В: 24 часа, бр. 26, 29 януари 2000 г., с. 3.
- Стоянов: Намалете глобите за обида и клевета (подзаглавие „Мнозинството не иска да променя наказанията за журналисти“). – В: Сега, бр. 23, 29 януари 2000 г., с. 2–3.
- Всички ще плащаме за високомерието на законотворците (подзаглавие „Депутатите дават знак, че няма да чуят възраженията на президента за глобите за обида и клевета“). – В: Сега, бр. 23, 29 януари 2000 г., с. 9.
- Сурови наказания за журналисти и наркомани. – В: Труд, бр. 10/16230, 13 януари 2000 г., с. 1.
- Власт и медии – неразбрана любов. – В: Труд, бр. 24, 27 януари 2000 г., с. 10.
- Соколов ни забранява и да питаме. – В: Труд, бр. 328/16548, 2 декември 2000 г.
- Пада глобата за новите документи. – В: 24 часа, бр. 346, 20 декември 2000 г., с. 4.
- Депутатите да векуват и да хиляднат дори. – В: Труд, бр. 348/16568, 22 декември 2000 г., с. 1.
- Министрите пият, народът ще работи. – В: 24 часа, бр. 348, 22 декември 2000 г., с. 2–3.
- Доколко е национална БНТ?. – В: Труд, бр. 2, 2 януари 2001 г., с. 21.
- Редакционната и партийната политика все повече да съвпадат с това, което мислят журналистите и политиците (от рубриката „Хвърлен камък“). – В: Труд, бр. 2, 2 януари 2001 г., с. 9.

- Коста Цонев: Който цензурира днес, да има много здраве. – В: Труд, бр. 3, 3 януари 2001 г., с. 15.
- БНТ пуска изрязаните куплети на НЛО, все пак (подзаглавие „След като я хванаха по бели гащи, че цензурира, държавната телевизия ще пробва да замаже гафа на 13 януари“). – В: Сега, бр. 3, 4 януари 2001 г., с. 12.
- Поемам вината – аз цензурирах предаването (подзаглавие „Това е буря в чаша вода, твърди продуцентът на НЛО, който се прави на Матросов“). – В: Сега, бр. 3, 4 януари 2001 г., с. 4.
- Половин век телевизия у нас. – В: Труд, бр. 5, 5 януари 2001 г., с. 8.
- Властници тъпчат свободата на словото в Източна Европа (подзаглавие „България и Румъния не търпят разкрития за корупция“). – В: Сега, бр. 5, 6–7 януари 2001 г., с. 10.
- Започна борбата за шефския стол в БНР. – В: Труд, бр. 6, 6 януари 2001 г., с. 3.
- Коко в предаване по БНТ(п) – правителствена. – В: Труд, бр. 7, 7 януари 2001 г., с. 7.
- Сашо Диков: Вече прошка на никого (подзаглавие „Никой журналист не задава нормални въпроси на Иван Костов, затова го показват като дебил. За да слугуваш добре, също се иска талант, твърди новият шеф на „Канал 3“) (интервю на Светослава Тадаръкова със Сашо Диков). – В: Сега, бр. 5, 6–7 януари 2001 г., с. 12.
- Грубиянщината 2. – В: Труд, бр. 9, 9 януари 2001 г., с. 8.
- Медиите отвърщат на удара. – В: Труд, бр. 10, 10 януари 2001 г., с. 8.
- Огън! Служба не остана. – В: Сега, бр. 10, 12 януари 2001 г.
- Битката за черния джип се отложи, НСРТ показва мускули, докато БСП заплашва, че ще премахне съвета (заглавие и надзаглавие). – В: Труд, бр. 13, 13 януари 2001 г., с. 8.
- Копринка Червенкова: Има срыв на доверие към институциите. – В: Труд, бр. 13, 13 януари 2001 г., с. 8.
- Провал в НСРТ! Радиото без шеф. – В: 24 часа, бр. 13, 13 януари 2001 г., с. 3.
- Търси се удобен шеф за държавното радио, НСРТ отхвърли кандидатурите на Велев, Тодоров и Димитров за БНР, Журналистите от „Драган Цанков“ додизират политически натиск (заглавие, подзаглавие, надзаглавие). – В: Сега, бр. 11, 13–14 януари 2001 г., с. 1–2.
- Бунт в БНР, искат оставка на НСРТ (подзаглавие „Валентина Радинска предполага, че има натиск върху съвета“). – В: 24 часа, бр. 16, 16 януари 2001 г., с. 4.
- НСРТ: Бунтът в радиото е по ноти на Първанов (подзаглавие „Не щем да сме подлизурковски микрофон като БНТ, казват от „Хоризонт““). – В: 24 часа“, бр. 17, 17 януари 2001 г., с. 4.

- Стига публични хакири. – В: 24 часа, бр. 19, 19 януари 2001 г., с. 10.
- Къси поли зад банките. – В: 24 часа, бр. 175, 2 юли 2001 г., с. 3.
- Нов парламент, нов късмет. – В: 24 часа, бр. 175, 2 юли 2001 г., с. 9.
- Става ли царят за командир. – В: 24 часа, бр. 175, 2 юли 2001 г., с. 9.
- Журналистите вълн от кулоарите?. – В: 24 часа, бр. 176, 3 юли 2001 г., с. 3.
- Дойде Му времето, Всички избраха новия парламентарен шеф, Симеон Втори влезе в парламента (заглавие, надзаглавие и подзаглавие). – В: Труд, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 1, 3, 4.
- Иван Костов седна в задните редици, не пи шампанско и не се снима, „Гаф обърка първото гласуване в 39-то народно събрание, Хората на Георги Първанов се настаняха до царските хубавици (отправки от с. 1). – В: Труд, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 1.
- Народното събрание тръгна с гаф. – В: Труд, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 2.
- Отнасям се с дълбоко уважение към журналистите (интервю на Огнян Герджиков пред Дилиана Ценова). – В: 24 часа, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 11.
- Предстои летен ремонт на Закона за медиите, БНТ затъна сред клюки за нови шефове, сериозният дебат изостава (заглавие и надзаглавие). – В: Труд, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 12.
- Спикерът на парламента: Журналистите цапат, а камерите пречат. – В: Труд, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 3.
- Юпита изгониха бабичките (подзаглавие „Най-млада е парламентарната група на ДПС“). – В: 24 часа, бр. 179, 6 юли 2001 г., с. 9.
- Голям смях падна. – В: Труд, бр. 180, 7 юли 2001 г., с. 14.
- Оставете ни микрорелищата. – В: Труд, бр. 180, 7 юли 2001 г., с. 9.
- Кабеларките станаха медийни феодали. – В: Труд, бр. 181, 8 юли 2001 г., с. 6.
- Търговците в храма не са журналисти. – В: Труд, бр. 186, 13 юли 2001 г., с. 9.
- Властта към медиите: Пречите ни!““, Герджиков не иска да го заслепяват прожектори на излизане от кабинета му, Журналистите се шурат по коридорите, жали се Асен Агов на среща с парламентарни репортери (заглавие, надзаглавие и подзаглавие). – В: Сега, бр. 162, 14 юли 2001 г., с. 3.
- Журналистите – проблем № 1. – В: Труд, бр. 187, 14 юли 2001 г., с. 1.
- Който овладее медиите, губи властта (подзаглавие „Ако съветът си бе свършил работата, обществото щеше да е разтревожено, а е въодушевено от промяна на медийния закон, смята шефът на НСРТ“) (интервю с Георги Лозанов). – В: 24 часа, бр. 194, 21 юли 2001 г., с. 15.
- Новото време идва на токчета (подзаглавие „Царските депутатки – нежната революция в парламентарния живот“). – В: 24 часа, бр. 202, 29 юли 2001 г., с. 5.
- Жълтите се скараха за медийната си политика. – В: Труд, бр. 337, 12 декември 2001 г., с. 12.

- България скърби. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 4–5.
- Запазват лицензите за автомобилните превози. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 16.
- Капани за танци. Адът „дискотека“. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 10–11.
- Мъка за Митко. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 8–9.
- „Пирогов“ върна за живот ранените. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 6–7.
- Сбогом, деца наши, България в траур. – В: Труд, 23 декември 2001 г., бр. 348, с. 1.
- Смърт в „Индиго“. – В: Труд, бр. 348, 23 декември 2001 г., с. 2–3.
- Погребват децата. – В: Труд, бр. 349, 24 декември 2001 г., с. 1–2.
- Ужас край село Венец. – В: Труд, бр. 349, 24 декември 2001 г., с. 2, 3.
- Реквием за връзкаството. – В: Сега, бр. 15, 20 януари 2010 г., с. 9–10.
- ГЕРБ прие лобистка поправка в медийния закон. – В: Сега, бр. 23, 29 януари 2010 г., с. 5.
- За кого работят депутатите – за себе си или за народа?. – В: Сега, бр. 24, 30 януари 2010 г., с. 7.
- Откъде падна pistolетът. Куршум в челото. – В: Труд, бр. 31, 2 февруари 2010 г., с. 16–17.
- Кой назначава и уволнява в правителството на Борисов?. – В: Сега, бр. 26, 2 февруари 2010 г., с. 9, 11.
- Законът за конфликт на интереси роди интересни конфликти. – В: Сега, бр. 39, 17 февруари 2010 г., с. 9, 11.
- Има медии, които се издържат от друг вид икономика. – В: 24 часа, 16 ноември 2010 г.
- Скъпите срещи на депутата. – В: 24 часа, 22 ноември 2010 г., с. 12.
- Авторите от „168 часа“: Лъчезар Иванов ни заплашваше. – В: Труд, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 2.
- Някои идеи за кворума. – В: Труд, бр. 334, 3 декември 2010 г., с. 1.
- Медиите са най-опасният враг в етичния кодекс на МО. – В: Сега, бр. 281, 3 декември 2010 г., с. 5.
- Разпасани ученици и разпасани политици. – В: Сега, бр. 282, 4–5 декември 2010 г., с. 7–8.
- Сутрешният блок на БНТ-с нови лица и по-дълъг ефир. – В: Сега, бр. 284, 7 декември 2010 г., с. 14.
- Клаус Барби съсече моралната реформа. – В: Сега, бр. 286, 9 декември 2010 г., с. 9.
- И герберските промени в наказателния процес не ги ускориша. – В: Сега, бр. 292, 21 декември 2011 г., с. 12.
- ГЕРБ мисли за закон за клеветата. – В: 24 часа, бр. 1, 3 януари 2011 г., с. 12.
- Цензурата настъпва със страшна сила. – В: Труд, 5 декември 2011 г., с. 19.

- Заложете си жилищата и си направете свободни медии, Б. Борисов: Който не иска издатели да му диктуват, да напусне медията. – В: Труд, 4 декември 2011 г. Борисов обвини медиите за подпалените коли. – В: Сега, бр. 289, 17–18 декември 2011 г., с. 1, 4.
- Концентрация на държавни пари през една банка към медии изкривява публичния дебат. – В: 24 часа, бр. 346, 20 декември 2011 г., с. 13.
- Зам.-министър Петкова: Спазих закона срещу журналистката. – В: Труд, 30 декември 2011 г., с. 5.
- БНТ няма да позволи нито на Сидеров, нито на Иванов да диктува програмната ѝ политика. – В: 24 часа, 16 юли 2020 г., с. 14–15.
- Долу ръцете от БНТ, когато става дума за журналистика!. – В: 24 часа, бр. 190, 27 юли 2020 г., с. 17.
- Силвия Великова не мечтаела да работи в радио. – В: Сега, 28 август – 3 септември 2020 г., с. 27–28.
- Аман от безсмислени мерки. – В: Труд, 1 декември 2020 г., с. 12.
- Нагъл, по-нагъл, депутат. – В: Сега, 27 ноември – 3 декември 2020 г.
- За опорните точки и журналистите като махленски клюкарки. Защо се скараха Силвия Великова и Александър Йорданов? – В: 24 часа, бр. 305, 8 декември 2020 г., с. 8–9.
- Да забраним всичко, което не можем да контролираме. – В: Труд, 17 декември 2020 г., с. 14.
- МВР за протестите: Битият бит! Забравете. – В: Сега, 24 декември 2020 г.
- Думата „преход“ се изтърка от употреба. – В: Труд, 5 юли 2021 г., с. 14.
- Милиционерски социализъм наднича зад „промяната“. – В: Труд, 5 юли 2021 г., с. 1.
- Слънчасване. Политици „блеснаха“ с екзотични идеи и изказвания. – В: Труд, 9 юли 2021 г., с. 1.
- Тайсън кючек спечели вота. – В: Труд, 12 юли 2021, с. 1.
- Всеки протестен лидер иска да е директор на водопад. – В: Труд, 15 юли 2021 г., с. 8.
- Партията на Трифонов е политическа перверзия. – В: Труд, 15 юли 2021 г., с. 1.
- С нищо на рамо и на път за никъде. – В: Труд, 16 юли 2021 г., с. 1.
- Два месеца България не е нито парламентарна, нито република. – В: 24 часа, 20 юли 2021 г.
- Егото и мъстът са нормални човешки черти. – В: Труд, 22 юли 2021 г., с. 8.
- Ново правителство – крачка напред, две назад. – В: Труд, 22 юли 2021 г., с. 8.
- В парламента гномове избиват комплекси. – В: 24 часа, 25 юли 2021 г.
- Трифонов и компания ги мързи за парламента. – В: Труд, 27 юли 2021 г., с. 4.
- Седянка им беше трудно да съберат, държава ще управляват. Парламентът

Българските медии и политици: взаимни влияния

се оказа тесен за амбициозните политици, които искат да наследят ГЕРБ във властта. – В: Сега, 3 август 2021 г.

Борци за промяна спорят кой е по-по-най лицемер. – В: Сега, 22 август 2021 г.

Партийни опорки атакуват здравия разум. Политическите сили загърбиха всякаква логика и съвсем ошашавиха електората. – В: Сега, 27 август 2021 г.

Рипни, калинке: от преференцията – в парламента. – В: Сега, 16 ноември 2021 г.

Покер с белязани карти в парламента. Блъфове на ПП с коалиционните партньори ще продължат. Стратег на играта бил президентът Радев. – В: Труд, 4–5 декември 2021 г., с. 1.

Кирчовците пак се гаврят с държавността. – В: Труд, 6 декември 2021 г., с. 10.

Ще стане ли парламентът придатък на президентството. Бойко Рашков е премиерът в сянка. – В: Труд, 6 декември 2021 г., с. 1.

Палачите на нашите вестници и вестникари. – В: Труд, 8 декември 2021 г., с. 12.

Истината за войната срещу „Труд“. – В: Труд, 9 декември 2021 г.

Ирина Гъркова

БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ И ПОЛИТИЦИ: ВЗАИМНИ ВЛИЯНИЯ
Тоталитарни и посттоталитарни речеви практики

Българска
Първо издание

Редактор
Веселина Стоянова

Оформление на корицата
Антонина Георгиева

Предпечат
Иво Ников

Формат 70х100/16
Печ. коли 14

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
unipress.bg